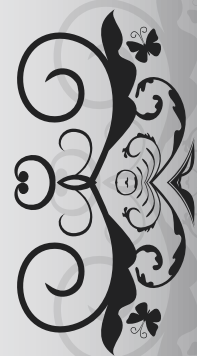




קובץ גליונות

פרשת בשלה



ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

מרן ראש הישיבה
הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל

הגאון הצדיק
רבי ישראל אליהו וינטרויב
זצוק"ל

הגאון האדיר
רבי אברהם גנחובסקי זצוק"ל

הגאון הגדול
רבי שלום בן ציון פלמן
זצוק"ל



ויבלחט"א

מרן ראש הישיבה
הגראי"ל שיטנמן שליט"א

מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א

מרן פוסק הדור
הגר"נ קרליץ שליט"א

מרן רה"י
הגר"ג אדלשטיין שליט"א

הגאון הגדול
רבי יעקב אדלשטיין שליט"א

דברי שיח

כאיל תערוג

פרי חיים

נשיח בחוקיך

גאון יעקב

משנת החפץ חיים

פניני דעת

דובב שפתיים

נפשו גחלים תלהט

פנינים משולחן רבינו

שלמים מציון

דרכי החיזוק

ניתן להשיג את הקובץ מודפס בערים הבאות:

רמות פולין *ביהכ"ס אוהל יוסף 053-3180324 (דורוני)	052-7677676 (לוי)	*הליכות חיים *המרכזי - רמת אלחנן *לדרמן *נאות יוסף שם אבות	אופקים 052-7635246 (סמיד)
שערי חסד 054-8498969 (קירט)	גאולה 053-3172626 (אלה) *חנות גל פז (מלכי ישראל)	בבתי הכנסת: *קייט שיויתי	בבתי הכנסת: *קייט שיויתי
כרמיאל 052-7166636 (ברוורמן)	בית וגן 02-6449498 (שעיר) הפיסגה 46 (ניתן להשאיר הודעה)	בכוללים: *בית הלל *נחלת משה	אלעד 054-8415551 (הופנר) ישיבת בני ראובן
מבוא חורון 054-8413562 (פיינר)	בר אילן/נוה צבי 054-8474651	אצל הנציגים בישיבות: אורחות תורה בית מאיר בית מדרש עליון גאון יעקב משך חכמה פונוביז' קהילות יעקב קרית מלך שערי תורה תפארת ציון	אשדוד רובע ג' - קרית חרדים 058-3231891 (שוורץ) רובע ז' 052-7668323 (מונק)
מודיעין עילית *בכוללים: עטרת שלמה, ישיבת באוהליך, הר"ן	גבעת שאול 052-7159755 (גינזבורג)	פרדס כץ 052-7168580 (אבוחצירא 30)	אשקלון 050-4181543 (לוי)
חפציבה 052-7143196 (דרמר) ישיבת כנסת יצחק	הר נוף בבתי הכנסת: *אמרי שפר *קהילת בני תורה	בבתי הכנסת: *חניכי הישיבות (ברוט 20) *מנין אברכים (אבוחצירא 9)	באר יעקב 052-7689444
ברכפלד ישיבת מיר 050-4128779 (דרדק)	כנסת 054-8429113 (גרוד)	קרית הרצוג 03-5708404 (שטרן) 052-7640848 (פרידמן)	באר שבע 052-7628911 (היקלי)
נאות הפסגה 052-7608620	מאה שערים בבית הכנסת תפארת בחורים (הישן)	שכונ ה' 053-3151405 (נמירובסקי)	בית שמש קריה 02-9910398 (פינקלשטיין)
מעלה אדומים בבית הכנסת תלמידי הכתב סופר	נוה יעקב 052-7677676 (לוי)	רמה א' ישיבת נתיבות התורה-תפרח 052-7138967 (אמרון)	רמה ג' ביהכ"ס אהבת תורה 02-9920797
נתיבות 054-8454356 (טרבלסי)	סורוצקין בבתי הכנסת: *אהבת תורה *באר שמואל	חיפה נוה שאנן 054-8454992 (גינזבורג)	ביתר גבעה A *ביהכ"ס זכור לאברהם
צפת כולל בראשות הרב קפלן שליט"א 054-8454791	סנהדריה 052-7171376 סנהדריה המורחבת 052-7612078 (כהן)	טבריה אלמלם 053-3115735	בית חלקיה 054-8413562 (פיינר)
קרית אתא ישיבת מעוז חיים 052-7129279	עזרת תורה 054-8474651 (אלקיכן)	טלז סטון 02-5335545 (חנות כל בו אלן)	בני ברק *שכונ ג'/יהודה הנשיא 053-3145900 (גולדשטוף)
ראש העין ישיבת בית הלוי בראשות הגה"צ ר' אבנר עפג'ין רח' חפץ חיים 6	קרית יובל 052-7639488	יסודות 054-8413562 (פיינר)	*דסלר/כולל ברוסלב 052-7159869 (בן אריה)
רחובות 050-4101805	רמת שלמה 02-5710175 (לופר)	ירוחם ביהכ"ס בית פנחס 052-7627788 (מיכאל)	ויזניץ 050-4192923 (טסלר)
רכסים 052-7171992 (פרקש)	בבתי הכנסת: חזון איש לומדי תורה	ירושלים *ישיבת מיר	בבתי הכנסת: *ביהכ"ס הגדול החדש (בכניסה לכולל גרטלר)
תפרח 08-9924520	רמות א' 054-8408719 (גולדשטוף)		
	רמות ג' *ביהכ"ס חניכי הישיבות צא"י 053-3120780 (גליקסברג)		

הזמנות במוקדים עד יום שלישי בערב. [ללא הזמנה מראש]

המעוניינים להפיץ באזור מגוריהם יפנו ל: 053-3145900

ניתן לקבל קובץ זה בכתובת מייל: k.gilyonot@gmail.com

להנצחות ע"ג הקובץ ניתן לפנות ל: 053-3145900

דברי שי"ה

ממרן שר התורה הגר"ה קניבסקי שליט"א

דבר העורך

כח הדיבור

אין ספור צרות ובעיות מגיעות אל פתחו של רבינו שליט"א מידי יום ביומו ה"י, וכל חולי עם ישראל מוזכרים להתברך ברפואה שלמה. לעיתים, מחמת גודל הצרה נשמעים דיבורים קשים כגון המעשה הבא:

התייצב בפני רבינו שליט"א יהודי לא צעיר, וביקש ברכה עבור אמו החולה מאוד, ובירכה רבינו ברפ"ש. אך אותו יהודי לא הסתפק בברכה והוסיף ואמר, "אני מוכן לקבל על עצמי את המחלה והייסורים של אמי, ובלבד שהיא לא תסבול, אני כבר לא יכול לראות בסבלה".

שמע רבינו ואמר בזעזוע: "ח"ו אל תגיד דיבורים כאלה! תגיד שתלמד עבודה, לרפואתה, וזה יעזור א"ה".

עוד הלה יוצא מהחדר מאושש ומעודד מהברכה, נכנס יהודי שבור ורצוצ כשניכר על עיניו שכבר אינו ישן זמן רב, וסח לפני רבינו כי לפני כשבוע רצה לקחת יום חופש מהעבודה ולא היה לו שום תירוץ.

בצר לו התקשר למנהל העבודה, והודיע כי סבתו נפטרה בפתאומיות והוא חייב להיעדר באותו היום, והמנהל כמובן השתתף בצערו ואישר לו את השיחרור. לא חלפו להם 48 שעות וסבתו נפטרה בפתאומיות! סבתו הייתה לדבריו אשה בריאה וחזקה במיטב שנותיה, וליבו נוקפו ואינו מניח לו לרגע שמא הוא במו פיו גרם לה למות ומה תקנתו.

רבינו לא חיפש להרגיעו, ואדרבה הטיח בו דברים קשים: "עשית לא טוב, עשית שטות גדולה, אסור לדבר שטויות, ברית כרותה לשפתיים, עכשיו תקפיד ללמוד משניות יום יום עד סוף השנה לע"נ וה' יעזור".

משיצא הרים רבינו את עיניו אנה ואנה ושאל, איפה ההוא שרצה לקחת מקודם את המחלה על עצמו, תגיד לו שישאל את זה כמה צריך להיזהר בדיבור...

יעזור ה' ונזכה שיהיו נא אמרינו לרצון לפני אדון כל.

בברכת שבת שלום
יצחק זלצברג (ב"ב)

פשט על הפרשה

"מי כמוכה בא-לים ה' מי כמוכה נאדר בקדש" (טו, יא)

אנו אומרים בתפלה: "המעביר בניו בין גזרי ים סוף. את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע. וראו בניו גבורתו. שבחו והודו לשמו, ומלכותו ברצון קבלו עליהם... ואמרו כולם: מי כמוכה בא-לים ה'". ולאחר מכן ממשיכים: "מלכותך ראו בניך... זה קלי ענו ואמרו: ה' ימלך לעלם ועד". וקשה, מפני מה בתחלה מודגש שכולם אמרו: 'מי כמוכה', ואילו את הפסוק 'ה' ימלך' לא אמרו כולם?

שאלה זו שאלו את רבי חיים קניבסקי שליט"א, והוא ענה, שבפרקי דרבי אליעזר מובא, שאת הפסוק: "מי כמוכה בא-לים ה'", מי כמוכה נאדר בקדש" אמר גם פרעה, בשונה מן הפסוק "ה' ימלך לעלם ועד" שאותו לא אמר.

ועל אף שבנוסח ספרד אומרים גם על הפסוק השני: "יחד כולם הודו והמליכו ואמרו: ה' ימלך לעולם ועד", הסביר רבי חיים, שפרעה לא אמרו, ובכל זאת נאמר 'כולם' משום שכל שבטי ישראל הכריזו על כך ביחד, ונאמר (דברים לג, ה): "ויהי בישורון מלך בהתאסף... יחד שבטי ישראל" - מלכות ה' עלינו נקראת כשכל שבטי ישראל ממליכים אותו, משום כך, כשכלל ישראל הודו והמליכו את שם ה', מתאים לומר "ה' ימלך לעולם ועד".

את כל המהפך הקיצוני הזה - מ-"מי ה' אשר אשמע בקולו" ועד ההכרזה של "מי כמוכה בא-לים ה'" - עבר פרעה בתהליך ארוך מאד, המתחיל עוד מן הרגע שבו הגיעו משה ואהרן לבקש ממנו את שליחת עם ישראל מארצו. שוב ושוב הוא למד על בשרו מיהו 'בעל הבית' האמיתי על העולם, כשהוא, אשר הכריז על עצמו כאלוה, מושפל עד עפר.

עלי שי"ה

ביקור כ"ק האדמו"ר מסקווירא שליט"א בבית רבינו שליט"א

המשך השיחה משבוע שעבר:

אחד מבני הבית אמר למרן שליט"א בנוכחות האדמו"ר: הרבי שליט"א מכהן באדמו"רות ארבעים ושש שנה, ודרכו היא שמעולם לא יצא לאירוע ציבורי או אסיפה הנוגעת לכ"ל, כך קבע גדר לעצמו, מלבד לאחרונה שיצא לכינוס שעסקו בו נגד השימוש באינטרנט, וכשהרבי שמע מזה, אמר מיד שרוצה לבוא להשתתף שם, היות ומרן שליט"א כותב במכתב שהשימוש בו הוא 'יהרג וא' יעבור' אם כן לדבר כזה חמור, רוצה להשתתף בעצמו.

אדמו"ר שליט"א: כל מה שנאמר פה נכון מאוד, אינו גוזמא.

מרן שליט"א בצחות: אתם עושים טוב שלא יוצאים לשום אירוע, הלא יש בהם משום ביטול תורה.

אדמו"ר שליט"א: חשבותי, 'סור מרע ועשה טוב' לכל הכינוסים איני בא. אבל עבור עשה טוב, באתי. זה הרי כתוב בתורה, נאמר 'ולא תתורו אחרי לבבכם... למען תזכרו ועשיתם וגו'... אם מבטלים את הנגע הזה ('ולא תתורו אחרי לבבכם') אם כן זהו ממש קיום התורה 'למען תזכרו'... וזכה אין ביטול תורה...

אדמו"ר שליט"א: מרן שליט"א כתב במכתב על האינטרנט שהוא 'יהרג וא' יעבור', והוא ממש הנגע של הדור.

אדמו"ר שליט"א: אצלי יש חשיבות גדולה עם מרן שליט"א 'בוא להשתתף בכינוס שאנו עושים הערב בבני ברק, גם של חנוכה הבית וגם מינוי דיין ויהיה זה גם חיזוק גדול עבורנו. אולי נזכה שמרן יבוא.

מרן שליט"א: יתכן שנבוא בלי נדר.

ובירכו אדמו"ר שליט"א שיזכה לאריכות ימים ושנים ולהשפיע תמיד השפעות טובות ברוחניות ובגשמיות.

מרן שליט"א: וכן למר. וקם ממקומו ללוות אותו לפתח הבית. לאחר מכן בירך את בני האדמו"ר ונכדיו בברכת הצלחה.

אדמו"ר שליט"א הודה לרבי שוב.

כח ברכתו של הצדיק ודעתו של הסטיפלר בענין

"כי אני ה' רופאך" (טו, כו)

בספר "תולדות יעקב" אודות הסטיפלר זצ"ל:

אשה אחת שסבלה ממחששים שונים בלבה, והרופאים פסקו לה שעליה לעבור ניתוח לב. במשך מחצית השנה המתונה האשה לתור לניתוח. בהיותה בדרך לבית החולים במונית בלית בעלה, בקש הבעל מן הנהג לעבור דרך רחוב רשב"ם, כדי שירד להתברך מפי הסטיפלר. כששמע הסטיפלר את בקשתו הגיב: "מה פתאום ניתוח? אין בכך שום צורך! אפשר להאריך ימים בלי ניתוח!"

הבעל ההמום לא ידע את נפשו - במונית למטה ממתנה אשתו, אשר כבר מוכנה נפשית לניתוח, וכיצד זה יוכל להודיע לה לפתע פתאום כי הענין כולו בטל ומבוטל?! נכד הסטיפלר שהבחין במבוכתו, יעץ לו לומר לאשתו שהסטיפלר שלח להועץ ברב שך, וכך תעכל האשה במתינות את המהפך. הרעיון מצא חן בעיני הבעל, והוא עלה גם לביתו של הרב שך זצ"ל וספר את ספורו.

"נר", הגיב הרב שך, "הסטיפלר יודע מה נעשה בשמים, ואם אמר שאין צורך בניתוח - הרי שבאמת אין בו צורך". ההכרעה הכפולה התקבלה על לבם של בני הזוג - והם סבו על עקבותיהם ובטלו את הניתוח. וראה זה פלא - לא חלף זמן רב והמחששים שהיו בלבה של האשה נעלמו כליל, והיא שבה לתפקוד מלא כאחד האדם! שנים מאוחר יותר נפטר הסטיפלר, ומאז - שבו אל האשה מחושיה וכאביה. שוב חזר הרשרוש בלב, שוב שבה המחלה לתקוף אותה, ושוב המליצו לה הרופאים על ניתוח.

כעת פנה הבעל אל רבי חיים קניבסקי שליט"א וספר את כל השתלשלות הדברים. נענה רבי חיים ואמר: "יש מחלוקת תנאים במדרש (ספרי עקב ס' לא) אם ברכה של צדיק מוגבלת לתקופת חיותו בלבד, או שהיא תקפה גם מעבר לה. המחלוקת היא מהי מדת קדוש ה' שבקיומה של ברכת הצדיק - כשהתנאים דנים האם גם לאחר פטירתו ניכר קדוש השם שבקיום ברכתו".

"במקרה שלנו", סיים רבי חיים, "הכל מודים שגם לאחר הפטירה יהיה ניכר קידוש ה', שהרי רבינו ברכה שתאריך ימים, ואם חלילה, לא תאריך ימים תצא ברכתו לבטלה! כאן הכל יודו שהמחלה לא תשוב עוד!". והאשה הבריאה בשנית!

עם כל זאת לא פעם התרעם הסטיפלר זצ"ל על הגישה שהתפשטה גם בקרב בני התורה, למהר לרוץ לבקש ברכת צדיק בכל ענין קטן כגדול, תוך בזבז זמן יקר של למוד תורה וקיום מצוות. "אמנם" - הסביר - "יש ענין לבקש ברכות, אך על ידי כך שוכחים את העיקר, הלא הוא התפלה של החולה עצמו וכל הקרובים אליו. תפילה זו חשובה ביותר, שכן היא אמיתית וכנה ומקובלת לפני הקב"ה יותר מכל דבר אחר!".

לא פעם - נהג לומר - כאשר נערכת תפילה על חולה במחלה קשה רח"ל ישנה הרגשה כאלו התפילות אינן פועלות, אך תחושה זו בטעות יסודה מפני כמה וכמה סבות. ראשית, גם במקרה שנגזרה גזרה - בכל זאת מועילה התפילה להקל על יסוריו של החולה. שנית, לא פעם מועילה התפילה להארכת חייו, ואפילו במקצת, וכל רגע מן החיים הוא יקר מפנינים ואין בכוחנו להעריך את ערכו!.

גם זו הכנה לכבוד שבת!

"והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו" (טז, ה)

אחד מבאי ביתו של רבי חיים קניבסקי שליט"א ספר, ששאל פעם את הרבנית ע"ה: "מה עושה רבי חיים לכבוד שבת? הן רבא מלח שבוטא רב הונא מדליק שרגא...?", ורבי חיים - מה הכנתו לשבת?"

חיכה הרבנית ואמרה: "הוא לומד לכבוד שבת".

"אבל אני עקבתי אחריו" - מספר אותו אדם ממקורביו - "וראיתי: בדרך כלל יושב רבי חיים בחדרו, ליד השולחן עם הספרים, ויש לו כסא מיוחד, עם גלגלים, שעליו היה יושב גם אביו. גם בשבת, כאשר רבי חיים יושב בראש השלחן, מקפיד הוא לשבת על הכסא הזה. ראיתי, שבכל ערב שבת הוא מגלגל את הכסא שלו לראש השלחן, וזוהי ההכנה שלו לשבת". "יום אחד" - ממשיך האיש ומספר - "עשיתי את זה בעצמי, לקחתי את הכסא והעמדתי אותו ליד שלחן השבת. רבי חיים הגיע כדי להעביר את הכסא, וראה שהכסא כבר הועבר לכבוד שבת. יצא למרפסת, הביא כסא ושם אותו ליד השלחן. אחר כך יצא שוב והביא כסא נוסף. אחד מבני המשפחה בקש לקחת ממנו את הכסא ולהביאו בעצמו, אך רבי חיים השיב לו: "גם אני רוצה לעשות משהו לכבוד שבת".

(ומתוך האור)

הנהגות אישיות שנוהג מרן שליט"א ביום ט"ו בשבט

● בט"ו בשבט נוהג לאכול מכל מיני פירות וירקות שיש בידו ומברך כל הברכות.
[ואמר לי שכן ה' מנהג אביו מרן ז"ל ועי' שו"ה קל"א דין י', ואמרתי לפני מרן שראיתי ת"ח אחד שליט"א שכתב שאולי ראוי שלא לאכול מפירות האדמה ביום ט"ו בשבט כדי שלא יבואו לטעות ולומר שהיום קובע לענין מעשר גם בפירות האדמה, וענה לי מרן שהדברים הבל וריק וזה אינו.]

● ט"ו בשבט שחל בשבת אכל המינין רק בסעודה א', ומיד לאחר המוציא. ואמר שכן נהגו אצלם.

● בט"ו בשבט לא אומר שום בקשות או תפילות וגם לא על אתרוג.
[ואף שיש לזה מקור באיזה מהספרים, ואמר לי שטעמו שהרי מה שכתוב ט"ו בשבט ר"ה לאילנות, הכוונה למעשר ולא לדין.]
(מתוך הספר החדש 'אלא' - הנהגות מרן שליט"א בהלכה)

באחד השנים שחל ט"ו בשבט בשבת נשאל רבנו שליט"א האם מותר להתפלל בשבת ט"ו בשבט על אתרוג נאה. והשיב לכל השואלים, שהזמן הנכון להתפלל על אתרוג נאה, הוא בכלל בשבועות, כי במשנה נאמר, בעצרת נידונין על פירות האילן.

באי"ל תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וענינא דיומא
מרבן של ישראל מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"אגליון 132
שנה ג'
פרשת בשלח
שנת תשע"ו

להערות, הארות והוספות על הענינים הנכתבים בעלון, לתרומות והצעות, נא למנות ל: 0527680034@okmail.co.il או ל: 0527680034 בין הסדרים. או בת.ד. 5397 ירושלים, או בפקס 0722164414 ולציין עבור מערכת עלון כאיל תערוג

פניני הפרשה

"ופחדת לילה ויומם" – זה הלוקח תבואה מערב שבת לערב שבת. "ולא תאמין בחיך" – זה הסומך על הפלטר [נחתום שמו] עכ"ל.

ומצאנו בפירוש ה"ענף יוסף" בשם ה"יפה מראה" על המדרש באסתר רבה, שכתב וז"ל: איכא למידק, דהכא משמע שיש לקנות תבואה לשנים רבות מפני פחד רעבון, וזה נראה מיעוט ביטחון. ובהיפך זה אמרו במכילתא ובתנחומא פרשת המן [וכן הוא בגמרא סוטה מח, ב] מי שיש לו לאכול היום, ואומר מה אוכל למחר, הרי זה מקטני אמנה, כי מי שברא יומו ברא פרנסתו [וכענין שאומרת הגמרא במסכת נדה (לא, ב): בא זכר, בא ככרו עמו].

וי"ל, דהתם לענין ריוח האדם, שה' פותח את ידו לתת לכל אחד די מחסורו, כי בזה יש לבטוח בהשגחה פרטית לישראל, אבל במציאות המזונות בעולם שהוא נידון אחר רובו, יש לפחד ממכת מדינה הנמצאת בעולם, כגון העדר גשמים, ארבה ושדפון וכיוצא. ואע"ג דכתיב (איוב ה, כ): "ברעב פדך ממות", מכל מקום, אין סומכין על הנס.

עוד י"ל, דכוונת המכילתא והתנחומא, שלא להצטער ולפחד במה שאין בידו לעשות, כי ראוי לבטוח ברחמי שמים, אבל במה שביד אדם לעשות, יש לו לעשות כל מה שבידו לעשות שלא יסמוך על הנס, וכמו שנאמר (דברים כח, כ): "בכל משלך ידך אשר תעשה". והמקצר מהכין עצמו, ולקבל עזר האלוהי במה שאפשר בידו, גורם לקצר השפע והעזר האלוהי ממנו, עכ"ל.

ושמענו ממרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א, שביאר את כוונת המדרש לענין שנת בצורת, שאז ראוי לאדם לדאוג על פרנסתו, ואינו נחשב עי"ז לקטני אמנה, כמו שמצינו באברהם אבינו שירד למצרים מחמת הרעב (בראשית יב, י). ואף יצחק אבינו היה יורד לולי נצטוו בפירוש "אל תרד מצרימה" (שם כו, ב). ויעקב אבינו אמר לבניו (שם מב, ב): "ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה ושברו לנו משם ונחיה ולא נמות", ולא סמכו על בטחונם בה' שיזמין להם פרנסתם במקומם. ועל כרחק הטעם, דמכיון שהקב"ה מנהיג את העולם בהנהגה של רעב ומחסור, הוא חפץ שהנבראים ידאגו על צרכיהם ויעשו ככל יכולתם בזה, ועד כדי כך, שבשנות בצורת, גם השומר מזון למשך שלוש שנים, נחשב חכם, ואין זה חסרון במדת הבטחון שלו. ואף לבטל מלימודו ראוי בעבור זה. משא"כ בשנים כתיקנן, ההנהגה הראויה היא כפי המבואר בגמרא בסוטה, שלא לדאוג דאגת מחר, עכ"ד. (הרה"ג ר' ה. ק. בס' הללי נפשי שם).

מת במחנה לוי

ויקח משה את עצמות יוסף עמו (שמות י"ג י"ט)

טמא מת מותר להיכנס למחנה לוי, ולא טמא מת בלבד אמרו, אלא אפילו מת עצמו, שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו, עמו במחיצתו. (פסחים דף ס"ז ע"א, סוטה דף כ' ע"ב).

הערוך לנר בסוכה דף כ"ה ע"ב, ובפני דוד להחיד"א על התורה פרשת בשלח הקשו, הא קברי צדיקים אינם מטמאין, ואם כן מאי ראיא מארוננו של יוסף, הרי אינו מטמא.

ויש לומר, דמה שאמרו דקברי צדיקים אינם מטמאין, אין זה דין בכללות דאין מטמאין, רק כמו שהותר לכהן ליטמא למת מצוה, כך גם משום כבודן של צדיקים הותר ליטמא להם, אבל בלא זה אין היתר, ושפיר מוכח מארוננו של יוסף דמת וטמא מת מותרין במחנה לוי. (אילת השחר יבמות דף ז' ע"ב תוד"ה וראה ד"ה שם בא"ד)

להשאיר מזונו ליום אחר

ויאמר משה אלהם איש אל יותר ממנו עד בקר. בשלח טז, יט)

כתיב בקהלת (ב, יד) החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך וידעתו גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם. ואיתא במדרש: ד"א "החכם עיניו בראשו" – זה שלקח חטים לשלש שנים. "והכסיל בחשך הולך" – זה שלקח חטים לשנה אחת! "וידעתי גם אני" וגו', וחזרתי "ואמרתי אני בלבי" וגו', זה אוכל וזה אוכל, א"כ "למה חכמתי אני אז יותר?" למה משכנתי מאני מן קיטא לאמטי לי מזוני [למה משכנתי כלי מן החדר בשביל להמציא לידי מעות לקנות בעדם תבואה? – מת"כ]. וחזרתי ואמרתי "כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם וגו' הכל נשכח", למחר שנת בצורת באה, זה אוכל ביוקר וזה אוכל בזול. הה"ד: "ואין ימות החכם עם הכסיל".

ומעין דברי חז"ל כאן, מצאנו בריש אסתר רבה (פתיחה א): רבנן ורבי ברכיה אמרי והיו חיין תלואים לך זה שהוא לוקח חטים לשנה, (דברים כ"ח) ופחדת לילה ויומם זה שהוא לוקח חטין מן הסידיק, ולא תאמין בחיך זה שהוא לוקח לו מן הפלטר, ור' ברכיה אמר: "והיו חיין תלואים לך" – זה שהוא לוקח לו חטים לשלש שנים. "ופחדת לילה ויומם" – זה שהוא לוקח לו חטים לשנה. "ולא תאמין בחיך" – זה שהוא לוקח לו חטים מן הסדק.

ובגמרא מנחות (קג, ב) איתא: דאמר רב חנין: "והיו חיין תלואים לך מנגד" – זה הלוקח תבואה משנה לשנה [שאיין לו קרקע לזרוע, והיינו חיינו תלואים, שאינו יודע אם יהיו לו מעות לשנה הבאה – רש"י].

1 בעיקר ד' הגמ' שארוננו של יוסף היה במחנה לוי עיין בשיעורי רבינו עה"ת פר' עקב (פרק ח' פסוק א') בדברי רש"י שאין המצוה נקראת אלא ע"ש גומרה שנאמר ואת עצמות יוסף וכו', והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישראל נקראת על שמם, (ועיין סוטה יג.), והעיר רבינו דבגמ' סוכה כה. נראה שמשה לא נשא בעצמו את עצמותיו, דלדעת ריה"ג האנשים הטמאים היו נושאי ארוננו של יוסף, והרי משה לא היה טמא, וצ"ל דאע"פ שלא נשא בעצמו מ"מ זה היה בפיקוחו, ואת זה הוא לא גמר, ע"ש.

2 בעיקר הדבר שאמרו דקברי צדיקים אינם מטמאין עיין מה שהביא רבינו בספר ימלא פי תהלתך עמ' צ"ו [במאמר 'הכהנים הוזהרו שלא ליטמא למת

כי המיתה תוצאה מהחטא] בשם הכלי יקר כיון דמיתת צדיקים היא בנשיקה ואין מלאך המות זורק בהן טפה דמסאבתא, אך הביא רבינו שם דדעת המהר"ל סימן ק"נ שקברי צדיקים כן מטמאין, וכן הוא להלכה, וע"ש שהאריך רבינו למה המת כ"כ גרוע טומאתו.

3 ראה מה שתיירץ הערוך לנר גופיה בסוכה שם, וז"ל: דאף לר"ח כהן אין הטעם משום דצדיקים אינם מטמאין, אלא משום דלחכם הכל קרוביו, ומטעם טומאת קרובים הותר, עכ"ד. וכ"כ שו"ת זית רענן ח"ב יו"ד סימן כ"ו דרך בשעת קבורה הותר ליטמא לצדיקים משום כבודו, אבל לעלות אח"כ על הקבר אסור.

סכנה בביזוי חכמים

שח רבנו: הנה אנשים כ"כ מזלזלים בבין אדם לחברו, נורא ואיום, בין אדם לחברו זהו אש שורפת!! ורוב העולם משחקים באש הזה, ועל אחת כמה וכמה ביזוי ת"ת, מבזים ראשי ישיבה, מבזים משגיחים, ולא יודעים שמשחקים באש, יש כ"כ הרבה אנשים שסובלים מהמחלה הזו, אמנם לא כולם אבל יש חלק שפגעו באנשים, **"כל המבזה תלמיד חכם אין רפואה למכתו"**, (שבת ק"ט ב') בעבור זה סובלים כל מיני יסורים, צרות ומחלות, וכל זמן שאדם לא מקבל מכה הוא לא חושב שצריך לבקש מחילה.

תמיד היו באים לבקש ממרן הרב שך זצ"ל מחילה, אנשים שהתחילו לסבול כל מיני צרות, ואח"כ היו רצים לבקש מחילה. וכן באים כאן מזמן לזמן לבקש מחילה, ואני מוחל לכולם.

היה אחד שאמר שקרים בשמי, והי' לי תרעומת גדולה עלי, אבל אח"כ חשבתי מה ייצא לי מזה שלא אמחול לו, גם דנתי אותו לכף זכות, שהוא לא היה משקר במזיד, אלא כיון שהיה רגזן בטבעו, ממילא לא שמע טוב, אדם שהוא בכעס בטוח שהוא צודק ואינו מדקדק ושם אל לבו למה שאחרים אומרים לו [וכמו שמצינו בגמ' שבועות דף כ"ו א' דמר מישתבע דהכי אמר מר ומר מישתבע דהכי אמר מר, דכל אחד היה בטוח דרך שמע].

ומיד הוסיף רבנו ואמר אני מוחל לו במחילה גמורה, שינוח בשלוי על משכבו.

דבאמת מה יש לבן אדם מזה שאינו מוחל לשני, וכי ע"י שהשני יסבול וייענש בקבר יועיל לו הדבר?

ואמר רבינו שמוסיף פרוטה עבורו לצדקה, בבוקר לפני התפילה. (צכ"י) והוסיף רבנו: מעולם לא הרגשתי טעם נקמה, דהיינו לשמוח ח"ו שקרה לההוא משהו, והוסיף שאינו מבין מה הטעם שאנשים מרגישים הנאה בנקמה.

אמנם הראה רבנו כמה פעמים את דברי הטורי אבן מגילה כת, א דהביא שם בזה"ל כתב הריב"ש בתשובה סימן (ר"כ) בשם הראב"ד דאע"ג דהרב שמחל על כבודו מחול דתורה דילי היא היינו במידי דלית ב' ביזון אלא באותן דברים שחייב אדם לנהוג כבוד לרבו מחמת תורתו כגון לעמוד מפניו וכיוצא בזה יכול למחול. אבל על ביזונו אינו יכול למחול אדרבה אסור למחול דהתורה מתבזה בכך. [א"ה וע"ע בדברי הגאון רבי בנימין דיסקין זצוק"ל בתחילת הספר 'תורת האהל' שביאר את דברי הגמ' בברכות יט, א שאני צורבא מרבנן דקב"ה תבע יקריה. והענין למ"ש הרמב"ם ספ"ה מה' יסודי התורה דב' מיני חלול השם הא' אם עובר עבירה או שמיקל בחומר המצוה בפרהסיא ב' אם ת"ח עושה דבר מה שלא כשורה. הטעם שהכל למידן ממנו בק"ו שאין עליו תשובה ולפי גדלו כן ירבה חובתו להזהר, וכמ"ש רב יומא דף פ"ו א' כגון אנא דשקילנא בישראל ולא קיהיבנא דמי לאלתר. נמצא לפי"ז אם ע"ה אחד בודה מלבו לספר על ת"ח שעשה שלא כשורה, הוא הוא מחלל השם, וז"ש אף דליכא אסורא דלה"ר במספר על מי שכבר מת אכתי בצורבא מרבנן חלול ד' איכא כנ"ל, וקב"ה תבע ביקריי דילי גופו שלא יתחלל שמו הגדול ואדברא בהאי דנפלה מטללתא ובוועי' למוחי' ידעו כו"ע שהוציא דבת שקר על מר שמואל ונתקדש שמו יתברך].

בין אדם לחברו

בין אדם לחברו זהו אש, ויש לאנשים תאוה לקבור את השני, לצער אותו, לעשות אותו לכלום, ועוד נהנים מהמריבה והמחלוקת, אדם לא מפחד מהגיהנם, כי זה לעתיד, **רק כשמקבל מכה ומתחיל לסבול רץ לבקש מחילה.** כך זה היה בכל הדורות מאז בריאת העולם, המריבה הראשונה היה בין קין להבל, חז"ל אמרו שהיו בני חמישים יום, וכבר אז רבו, ועד היום אנשים פוגעים אחד בשני. (צדיק כתמר יפרח)

הסבלנות

שמעתי מרבינו איך צריכה להיות צורת ההנהגה ע"פ המכתב בסוף ספר נפש החיים (בחלק המכתבים) שכתב לנכדו, ובתוה"ד זצ"ל "ולחמוותך ולנות ביתך תחלוק כבוד כראוי להם ושלא להכניס שום קפיצא בלבך על שום אדם, ואצ"ל שלא להשיב בקפדנות לשום אדם, וע"י מדת סבלנות משיג האדם רצונו יותר ויותר מע"י כל תקיפות שבעולם, ודרך כלל להיות נח לבריות ושלא להרבות שיחה עם כל האדם, אך להקדים שלום ולהיות בנחת לכל האדם ושלא להתיהר נגד שום אדם בשום דבר, כי זולת אשר בעת גבהות הלב נקרא האדם תועבה ובמה, כי לא נתקבל מאן דיהיר". עכ"ל. (צדיק כתמר יפרח)

מעלת בולם פיו בשעת מריבה

שאל רבינו: איתא באבות על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, מאידך מצינו בחולין פ"ט א' תולה ארץ על בלימה, אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם פיו בשעת מריבה, א"כ על מה העולם עומד.

תירץ רבינו הגר"ח קניבסקי וכתב: אם בולם עצמו בשעת מריבה יזכה לתורה ולעבודה ולגמילות חסדים.

ורבינו הגרא"ל שטינמן אמר להביא לכך סייעתא מהגמ' בקידושין ע' ב' כל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחה לעולם ואמר שמואל במומו פוסל. ועוד שם בגמ' ע"א ב' אמר ליה זיל בתר שתיקתא כי האי דבדקי בני מערבא כי מינצו בי תרי בהדי הדדי חזו הי מנייהו דקדים ושתיק אמרי האי מיוחס טפי אמר רב שתיקתיה דבבל היינו יחוסא. הרי מבואר דהכל תלוי בשתיקותיה, ובזה תלוי הכל.

ורבינו הגר"ח קניבסקי אמר על כך, שאכן ראייה טובה, אבל אין צריך לכך ראייה ופשוט הוא.

סיפר רבינו הגר"ח קניבסקי, בא אליו אחד שחיבר ספר, וקיבל מכתב מלא גידופין וקללות בענין הספר ובא לבכות אצל רבינו על כך. אמר לו רבינו, גם לי יש מכתב כזה שקיבלתי כשהוצאתי את אחד מספרי ובשעתו לא עניתי לשולח והיום הוא ידיד שלי.

ושוב מעשה באחד שהוציא ספר, וקיבל מכתב ביקורת חריפה, כשהראה אותו לרבינו הגר"ח קניבסקי אמר לו רבינו, גם אני כשהוצאתי אחד מספרי כתב משהו ביקורת על ספרי ושתיקתי.

הראה רבינו הגרא"ל שטינמן: בכתר ראש לר' חיים מוולאזין זצ"ל בהלכות נשואין אות ק"ט שכתב וז"ל אמר רבינו: דבר מנוסה אם יהיה לאדם שונאים ח"ו אם יפעול אצלו שהם צדיקים גמורים וידין אותם לכף זכות תיכף יתהפך לבבם לאוהבים לו, עכ"ל. וע"ש בהערה. (שם)

מה התועלת שלך

סיפר רבינו שליט"א שבא יהודי ואמר שהי' לו עגמת נפש כל השנה מאחד שעשה לו צער, ועכשיו קשה לו מאד למחול לו, אמרתי לו: מה יהי' לך מזה שלא תמחול לו, בשלמא אם ע"י שלא תמחול לו הבזיונות ימחקו ניחא, אבל אינו כך, וא"כ מה התועלת שלך במה שההוא יענש מפני שביזה אותך, ושמע הדברים ונתרצה, ושאל אבל מה יהי' עם אשתי? אמרתי לו: לך תאמר דברים אלו גם לאשתך, ושוב חזר ואמר שגם אשתו השתכנעה מדברים אלו, אבל עכשיו שואל מה יהי' עם כל הביטול תורה שנגרם מכך? אמרתי לו זה כבר לא עסק שלך, זה העסק של הקב"ה. (צדיק כתמר יפרח)

מה מרווחים

סיפר לנו עד ראייה הרהגרש"א שליט"א: זכיתי והצטרפתי לאחת מנסיעותיו של מרן שליט"א לירושלים [באותה נסיעה אף עלה לנחם אבלים אצל מרן הגריש"א זצ"ל ביושבו על פטירת בתו הרבנית ברלין ע"ה], שבמהלכה השתתף בשמחת בר מצוה לנינו שהתקיימה באולם ברח' כי טוב שלצד גוש 80. היה זה לאחר התקופה המתוחה שבה יצאו הרבה פאשקווילים לבושתנו, והתנהלה הסתה פרועה כנגד מרן שליט"א, ובשל כך היה מתח כל הזמן שמא יקרה משהו. ואכן, כאשר מרן שליט"א יצא מהאירוע, קבוצת נערים מנוערים ששהו במעלה הרחוב בפנית רח' עלי הכהן החלו בצווחות קולניות מאוד כדרכם, ומיד גוננו המקורבים על מרן שליט"א והכניסוהו במהירות לרכב. כשנכנס שאל מה קרה? וחזב"נ הגר"ז ברלין אמר לו בבדיחותא [כדי להפיג את המתח] שהיו שם קבוצת בחורים שביקשו שיקחו אותם לנח"ל... מרן שליט"א הבין מיד, והתעטף בשתיקה במשך מספר דקות שנמשך עד שהרכב הגיע ליציאה מהעיר, כשכל העת היה מין שתיקה של מתח, ואז לפתע פנה ואמר בקול כבהאי לישנא: אינני מבין מה מרווחים אנשים שאינם מוחלים למי שציער אותם, הרי אותו אחד יכול להיענש על כך, והרי כל שחבירו נענש על ידו אינו נכנס למחיצתו של הקב"ה. כל הנוסעים היו המומים ממש, וחזב"נ העיר, שהרי מצינו בגמרא שאמוראים הקפידו ונענשו בסיבתם, ומרן שליט"א הגיב מיד, אבל מה מרווחים מכך? הרי בסוף הכל בא בחשבון...

תמיד לוותר

היה אחד שבא לרבינו ואמר לו שנהיה היום בן שלושים, מה לקבל על עצמו, אמר לו רבינו **תמיד תוותר, תמיד.** (צדיק כתמר יפרח)

אודות ישיבת חפץ חיים בכפר סבא - לרגל יום הירצוי של מייסד הישיבה הרב אברהם ריין ז"ל נלב"ע י"ג שבט תשנ"ז

רגיל רבנו לספר שבחו של ר' אברהם שהיה יליד וילנא והיה בעל מדות טובות ונעלות, [והבאנו בגליון פר' דברים תשע"ד מה שסיפר לו מהגר"ח זצ"ל] וכשנלב"ע נסע רבנו להשתתף בהלוויתו בפ"ת למרות שבאותו עת לא חש בטוב ולא מסר שיעורים בישיבה. **והנה בשנה זו ימלאו ע' שנה להרבצת תורה של מרן רבנו שליט"א בארץ ישראל לאו"ט**, שבקיץ תש"ו נקרא לכהן כראש ישיבת כפר סבא, והבאנו כאן לרגל יום הירצוי של ר' אברהם ריין ז"ל מייסד והרוח החיה בישיבה זיכרונות אודות הישיבה [ואי"ה נמשיך עוד בא' הגליונות הבאים] עיקרי הדברים נכתבו במאמר הרב רא"כ שליט"א במוסף ית"נ סוכות תשע"ג ובתוספות מרובות. כידוע לרבנו יש פינה חמה מאוד לתקופה זו, וחביבות מיוחדת לבוגרים מהתקופה הזו, והסביר שהוא השקיע שם את כל כוחו והיה שם מהבוקר ועד הערב, עינו היתה פקוחה לגדלם ולרומם אותם. והוסיף פעם: הייתי אז אברך צעיר עני מאוד, חליפה לא היתה לי כי היא נקרעה, היתה לי חולצה עם טלאי וכך אמרתי שיעור ולמדנו. (הפנקס עמ' 451)

פתיחת הישיבה בכפר סבא

בח' אייר תרח"צ נהרג בתאונת דרכים הגאון הגדול רבי עזרא אלטשולר זצ"ל בעל התקנת עזרא ועו"ס, שהיה גר בכפר סבא, אחרי פטירתו הקימו ישיבה על קברו שנקראת בשם 'עזרא', וכיהן בה ראש ישיבה הגאון רבי אהרן יעקב קלפפיש זצ"ל מח"ס מנחת אהרן, ובהמשך בשנת תש"א עבר רא"י לירושלים, ונשארו בישיבה מתי מעט [ראה קובץ שערי ציון תשרי תרצ"ט] יצוין שיש בכמה מקומות אזכורים על ישיבה בכפר סבא שהיתה לפני שנה זו, ולע"ע לא ידוע לנו פרטים עליה.

הקמת ישיבת חפץ חיים

במקביל, בחול המועד פסח תש"ג התקיימה בפתח תקוה הועידה הארצית השלישית של צא"י. בוועידה דנו על שערוריית ילדי טהרן והתנועה החליטה לצאת למרחב ולהקים ישיבה. רבי אברהם ריין ז"ל ממייסדי צא"י החל לטפל בייסוד הישיבה והונח היסוד לגרעין הישיבה בסמוך לתל אביב. הניסיון לא צלח. ורק שנה לאחר מכן בחודש אייר תש"ד הוקמה הישיבה במושב מגדיל. כמה נימוקים היו בהנהלת צא"י לפתיחת הישיבה. ראשית: להוות כוח משיכה לחלק מסוים של חברים שבלעדי זה לא היו נמצאים בין כתלי הישיבה בכלל. וגם: כי תנועת צא"י שמה לה למטרה לייסד ישיבות במקומות נידחים שלא קיימות שם ישיבות אחרות ולכן נוסדה הישיבה במגדיל כדי להפיץ את אור התורה בשרון הצפוני. קשים היו תנאי הישיבה ללא כל בסיס כספי וללא מקום מרווח לתלמידים ללימוד ולמגורים, הם התגוררו בחדר קטן ולמדו בבית הכנסת של מגדיל במשך כל זמן הקיץ. באלול תש"ד עברו לכפר סבא הסמוכה בבית קטן ברחוב אוסטרובסקי 7, שם התאחדה עם ישיבת 'עזרא' שהייתה במקום, ואז הגיע לכהן בישיבה הרה"ג ר' נחום הכהן גולדשמיד זצ"ל ועבד קשה להביא תלמידים לישיבה, בישיבה היו 150 בחורים מבני ארץ ישראל ועוד 150 בחורים מילדי טהרן ששהו באכסניה בכפר סבא, בקיץ תש"ו עבר ר' נחום לכהן כרבה של שכונת מכבי בתל אביב במקום חמיו הגאון ר' בנימין אידלשטיין, ולשם כך חיפש ר' אברהם ראש ישיבה חדש לישיבה.

כראש הישיבה

סיפר ר' אברהם ריין: שהציעו לו לקחת את רבנו כראש ישיבה, הלך לביתו שהיה גר אז ברח' פיק"א בפתח תקוה, וראה אותו בעניות נוראה והיה נראה שלא יצליח כראש ישיבה, ורצה כבר לחזור כלעומת שבא, אבל התעוררו רחמיו והסכים לנסות רק התנה עמו כמה תנאים שיוכל לפטר אותו בקלות, ואז הוא הגיע בהתחלת הזמן, ור' אברהם חזר לביתו. הזמן התחיל ביום ה', ורק במוצאי שבת הגיע ר' אברהם לישיבה, וחשב כנראה שהכל תהו ובהו וכולם משתוללים שם, אך כשהגיע לישיבה רץ אליו מרחוק התלמיד שמואל דיקמן, ואמר לו ר' אברהם איזה ראש ישיבה מתוק הבאת לנו, כולם נמשכו אחריו בהתלהבות. (מפי חתנו הגר"ח גולדברג) לימים שאל חתנו [של ר"א] הגר"ח גולדברג שליט"א את תלמידי הישיבה דאז כיצד הצליח רבנו לקנות את כל כך מהר, ואמרו שהוא ידע לקנות אותנו, בשיחות מוסר בסעודה שלישית בחושך, בנעימות וברוממות, ויש שהוסיפו שהרגשה הייתה שאנו סביב החזון איש של הדור הבא. ורבנו שליט"א סיפר: כל ביאתי לישיבת כפר סבא, הי' מבחינתם בדיעבד, כי למעשה הם רצו את ר' משה סולביצקי שהי' הראש ישיבה, אלא שהוא לא הסכים כי היה אז עדיין בחור, וכן רצו את ר' דוד רוטברג, וגם הוא לא רצה להיות רה"י בתור בחור, ור' אברהם שאל לחזו"א את מי לקחת אמר לו שיקח אותי, ובחוסר ברירה לקחו אותי, והתנה עמי עשרה תנאים, שיוכל לשלוח אותי כעבור שבוע, כעבור חודש וכי' שכן לא ידע אם זה יהי' טוב או לא, כיון שלקחני בחוסר ברירה, ולבסוף ב"ה רק עברו שבועיים, הבחורים היו מרוצים, ובא ואמר לי כל התנאים בטלים.

הנאת התלמידים

כשרבי אברהם ריין עמד לייסד את הישיבה חפץ חיים בכפר סבא הלך והתדפק על דלתות משפחות שישלחו את ילדיהם לישיבה. הוא היה נוסע אחת לכמה ימים לחיפה שם התאכסן אצל ש"ב הגאון רבי יצחק שולזינגר זצ"ל ודפק על פתחי תלמידים מסיימי בתי הספר היסודי לשכנעם לבא ללמוד בישיבה האגודאית החדשה בכפר סבא. כך הגיעו הגאון רבי שמחה קסלר זצ"ל, ויבלחט"א אחיו הגאון רבי אברהם שליט"א, הגאון רבי דוד כץ שליט"א, הגאון רבי שמריהו אלפא שליט"א ועוד, ובפעם הראשונה הגיעו מחיפה 12 בחורים לישיבה. במסגרת המסע בחיפה הגיע גם לבית משפחת דיקמן, הוא ביקש כי בנם שמואל המסיים כיתה ח' יבוא עמו לישיבה בכפר סבא שם יצמח לגדול בתורה ביראה ובמוסר, אך האמא אמרה שהוא בן יחיד ואין תשלחו כל כך רחוק. אמר לה ר' אברהם, חנה אמו של שמואל הנביא שלחה את בנה היחיד לשבת בבית ד' ובתמורה קיבלה בן נביא אלוקים, אני לא בא לקחת את שמואל הבן יחיד שלכם אלא לתת לכם גדול בתורה וביראה, רק אם ילמד בישיבה שהיא על טהרת הקודש, תהיו בטוחים שאכן הוא הבן שלכם. ודבריו התקבלו. והבן בא עמו לישיבה בכפר סבא. התנאים בישיבה היו למטה מכל ביקורת, העניות זעקה מכל פינה ועל המזרונים שרצו דרך קבע פשפשים וזוחלים שונים ומשונים, כדי להרחיקם היה צורך לפזר על המיטה נפט, אך כל זה לא השפיע מאומה על כמיהתו של הנער שמואל ללימוד התורה על אף היותו מבית אשר כבן יחיד לא חסר לו שם דבר, הוריו לא ידעו על התת תנאים בהם חי בנם יחידם, וגם כשבאו לבקרו בישיבה עמוסים בארוחות, הצליח בתאונות שונות למנוע מהם לראות את חדרו בישיבה, חששו היה שמא יראו ההורים את המצב הגשמי בעליבותו, ובודאי לא יוכלו לעמוד בכך ויטלוהו עמהם חזרה לחיפה. מעטים היו אלו שהחזיקו מעמד בישיבה בתנאים הללו, המצב הגיע לכך שבשנתו השלישית בישיבה נותר בודד בשיעורו, ובשעות אחה"צ למד בחברותא עם ראש הישיבה רבנו שליט"א.

בהזדמנויות שונות מזכיר ראש הישיבה שליט"א בערגה את אותם שנים בישיבת חפץ חיים בכפר סבא אשר היו ימים של עמל התורה אמיתי מתוך דחקות.

בזמן קיץ של שנת תש"ח החליט ראש הישיבה כי תלמידו הבחור שמואל ראוי להמשיך בישיבה גדולה, ומכיון שהוא היה התלמיד הראשון שראש הישיבה שליט"א שלח לישיבה גדולה על כן נסע יחד עמו לישיבת פוניבז' בבני ברק, שם נבחן אצל מרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל ובה המשיך ביתר שאת את עמלו בתורה, כשהוא זוכה לקירבה מיוחדת מרבותיו ראשי הישיבה אשר בהם דבק ומתורגם דלה. בהמשך שהרב מפוניבז' התרשם מהבוגרים שהגיעו לפוניבז', והוא בעיני רוחו ידע לרכוש את טובי ראשי הישיבות לישיבותיו החליט להביא רבנו שליט"א לישיבה קטנה שהקים.

עוד סיפר רבי אברהם ריין ז"ל: התנאים היו קשים והיו גילויים של מסירות נפש, אחד התלמידים היה בן יחיד להוריו, כשהגיע אביו לבקרו נבעת הוא פגש אותו שוטף את ריצפת חדרו רצה לקחתו הביתה, באתי לכאן לבנות ישיבה הלבן בנחישות אני לא עוזב.

חטיפת ילדים

באותם הימים רבי אברהם הצליח להשפיע על אמו של בחור בחיפה שתשלח את בנה לישיבה הקדושה בכפר סבא, כאשר הגיע אביו הביתה ושמע שהבן נסע לישיבה רדף אחריהם עד התחנה המרכזית, שם השיג אותם ואיים על ר' אברהם שאם לא יחזיר את הבן הוא יתלונן במשטרה על חטיפת בנו, למרות הכל הגיע הבן לישיבה וברבות הימים הפך לאחד מגדולי ההוראה בדורנו. (ר"ש לורינץ ז"ל)

עשור לישיבה

במלאות עשור לישיבה כתב תלמיד הישיבה דאז- ר' מאיר וונדר שליט"א מאמר בדגלנו תשי"ד: בכפר סבא מגלים את המאור שבה, מחדירים אותו לנשמות הילדים וממילא הוא מחזירן למוטב, ולא היה זה אפשרי לולי מתנת ה' שנחונה בו ישיבה זו, והיא הנהלה רוחנית מובחרת ומעולה תלמידי חכמים מבחירי הישיבות שתורתן אומנתן, ועל כולם ראש הישיבה הגר"ל שטיינמן, איש האשכולות שהכל בו, וכמנן הזה שאתה טועם בו כל הטעמים, כן ממנו יכול כל תלמיד לקבל את הכל בכל השטחים. כל הלומד שם מקבל דרך ישרה בלימוד שיוכל להכין היטב בעצמו דף גמרא ותוספות ולשוט קצת בים הראשונים, גם בהתמדה גדולה.

מאחרי בנשף יתפלאו לראות מאוחר בלילה אור הבוקע מחלוני הישיבה, אחד המתמידים עדיין לא שכב לישון. גם משכימי קום למלאכתם ימצאו שכבר קדמום בני הישיבה לעסוק בתורתם, וזכורים עדין ימי הקרבות בהם שוטטו ברחובות שומרים מזוינים, ורבה היתה הפתעתם לראות אחרי חצות ילדים שקועים בלמודם מתוך רצון עצמי, ובלי שישלמו להם עבור זה. חמרניים אלו לא יכלו לתפוס תורה לשמה מהי, ואמנם רבים משכני הישיבה החפשים, עינם צרה בקיומה ורבות סבלה הישיבה משכנותם של אלה, אך דוקא בסביבה חפשית כזו פורחת הישיבה במובן הרוחני ללא כל השפעה מזיקה, אדרבה אורית הרחוב החפשי עוד מחסנת את ההכרה ומחזקת מאד להתעלות מעל לשפלותם והבליהם, וכשתלמיד כפר סבא משקיף לאחר תפלת שחרית חמה בעד החלון ורואה תושבים קמים ישר לעבודתם בשדה שהיא תוכן חייהם, מי כמוהו עריבה לו התפילה עלינו לשבח לאדון הכל שלא שמנו כמשפחות האדמה, לעומת זאת בחיים הדתיים של המושבה משמשת הישיבה גורם מעודד ומחזק מאד, בזמן האחרון הולך ומתגבש חוג חרדי במקום המתרכז מסביב הישיבה, ישיבה זו שדרך כוכבה בכפר סבא זכתה להוציא בקירבה פירות הילולים שפיארו את שמי עולם התורה.

מזכירה לך את ליטא

מאמר נוסף בדגלנו תחת הכותרת 'פאר התנועה' נכתב התיאור הבא: בעברך היום בכביש כפר סבא מגדיאל קולות מוכרים של ניגון הוויות דאביי ורבא עולים באזניך, ובלי משים אתה מהרהר על הפלא, כי בלב השרון בין יישובים חילוניים נשמע פתאום קול התורה בוקע מעשרות תלמידים השוקדים על התורה ביום ובלילה, למען בחון אם אין זה אלא חלום נעים, הנך מתקרב לבנין הנאה של הישיבה ותמונה נפלאה מתגלה לעיניך עשרות צעירים יושבי כפופים על גבי הגמרות ומתפלפלים נושאים ונותנים במלחמתה של תורה, התמונה מזכירה לך את עיירות ליטא ופולניה עת היו מלאות בנוער יקר שכזר אשר שם לילותיו כימים בלימוד תורה.

בקשת תמיכה

בקובץ המאור (אלול תשי"ד) נכתב: שלחו עזרה לישיבת חפץ חיים כפר סבא ארץ ישראל. הישיבה שהיא המוסד התורתי היחידי בארץ ע"ש מרן הסבא קדישא זצוק"ל פונה בזה בקריאת עזרה לכל מוקירי שמו של רבנו זצוק"ל. בישיבה לומדים למעלה ממאה תלמידים כ"י מצבה הכספי של הישיבה וכל קיומה של הישיבה עומדת בסכנה. לכן אנו פונים לכל יהודי אשר קיום התורה ארצנו הקדושה קרוב ללבו לחוס ולבוא לעזרת הישיבה ובזכות קיום התורה וזכות הסבא קדישא מרן בעל החפץ חיים זצוק"ל יזכו לכתיבה וחתימה טובה וכל טוב.

הקמת הישיבה גדולה

בקובץ הנאמן (אייר תשי"ב) מדווח: ישיבה גדולה בכפר סבא - נוסף לישיבת חפץ חיים של הנוער האגודתי בכפר סבא נוסדה הקיץ ישיבה גדולה בראשותו של הרב הגאון ר' אהרן ליב שינמאן (- שטיינמן) מבחירי תלמידיו של הגאב"ד דבריסק שליט"א. וכן מדווח דגלנו (סיון תשי"ב) בטאון התנועה של צא"י על התרחבות הישיבה והקמתה של הישיבה הגדולה 'רבינו חיים עוזר' בישיבה הגדולה בכפר סבא, בישיבה הגדולה שנוסדה עכשיו בכפר סבא ע"ש רבינו חיים עוזר גרודזנסקי זצ"ל התחילו כבר הלימודים ונתקבלו תלמידים מצויינים. הלימודים מתקיימים בבית הכנסת הגדול בכפר סבא עד שיוקם בע"ה בנין עצמאי עבור הישיבה.

הרב הגאון ר' אהרן לייב שטיינמן שליט"א מבחירי תלמידיו של הגאון מברסק שליט"א מכהן כראש ישיבה.

ועתה עובר הדיווח בדגלנו הנ"ל לישיבה קטנה. ה"ה ישיבת חפץ חיים, בישיבה של צא"י בכפר סבא ע"ש החפץ חיים זצ"ל הקיימת כבר 8 שנים ואשר יצא לה מוניטין כאחת הישיבות הטובות בארץ לבני הנעורים נתקבלו הרבה תלמידים חדשים מבוגרי מוסדות החינוך של אגודת ישראל. תלמידים שגמרו את הישיבה עברו לישיבה הגדולה ישיבת ר' חיים עוזר וממשיכים שם בלמודיהם. תלמידים רבים שהתדפקו על דלתות הישיבה לא נתקבלו מחוסר מקום, מקוים אי"ה להוסיף אגף נוסף לישיבה בזמן הקרוב שיאפשר לקלוט תלמידים נוספים. כראשי הישיבה מכהנים הרה"ג ר' דוד רוטברג והרה"ג ש' א' אורלנסקי וכמנהל רוחני הרב יעקב משה הנפלינג.

אודות דרכי החינוך של רבנו בישיבה זו, ואודות יתר הרמ"ם שם נכתוב אי"ה בא' הגליונות הבאים

נבקש מי שיש בידו חומר נוסף אודות תקופה זו של רבנו, נשמח אם ימסור בהקדם למערכת.

מרבין מרן בעל "אילת השחר" שליט"א

לעילוי נשמת הבחור היקר חיים בן ציון ז"ל בן יבלחטיא הרה"ג ר' אברהם צבי טויב שליט"א

עילוי נשמה

כידוע הגליון פרי חיים חוקם לפני כמה שנים לאחר סילוקו של האדם היקר מאד הבח"ח חיים בן ציון זצ"ל, מחמתפלים אצל רבינו יבלחטי"א, ונלב"ע ב' שבט תשע"א. ואחרי שח"י כל ימיו בעל יסורים גדול, שאלנו את רבינו אם גם לבעל יסורים כזה גדול יש צורך לעשות דבר לעילוי נשמתו, ואמר שכיון שח"י כבר גדול, צריך לעשות. ובס"ד נפתח למטרה זו הגליון פרי "חיים", לעילוי נשמתו.

ובהיות שהגליונות הראשונים לא נתפרסמו כ"כ, הנני מעתיק את הפתיחה לגליון הראשון לדאבון כל לב נסתלק מעמנו אחד מיוחד מבני החבורה אחוב למעלה ונחמד למטה, אבלו בלבו וצחלתו בפניו. מתפלל בכונה ומתוך שמחה, על אף כל יסוריו הנוראים. ולמען הציב ישיבה על קברו נשתדל בעז"ה לחוציא מפעם לפעם דברי תורה ומוסר מרבין הגדול מרן בעל אילת השחר שליט"א [שנתחדשו בקרוב] כדי שיח"י לזכות נפש נקי וצדיק הבח"ח חיים בן ציון זצ"ל. יתן חשי"ת שיזכה לעלות מעלה מעלה ליאור באור החיים עם כל נשמות צדיקים וצדקניות אמן. ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולינו, עד עמוד כהן לאורים במחרה בימינו אמן.

ולגדל הכחות לעילוי נשמה, הנני מעתיק קטע מתוך ההספד שאמר רבינו ז"ל

הגאון רבי שרגא צ. גרוסברד זצ"ל בישיבת פאניבז' צ'צ'ירסק, בענין זה.

ברוחניות - בענינים של עולם הבא, אין מושג של "משהו", ורק בעניני עולם הזה, למשל אם אחד יש לו מאתים זוז, ולשני יש מאתיים ואחד, זה לא כ"כ משנה, לזה יש מאתיים וזו ולזה יש מאתיים ואחד, אי"ז נ"מ כ"כ, אבל ברוחניות אין כזה דבר. אלא אם הוא "משהו" יותר גדול, זה כבר משנה את כל המצב. ואם יש עוד איזה דבר זה מוסיף לו הרבה מאד. וממילא אם כתוב בספרים שטוב לנפטר מה שמזכירים את זכויותיו, וזה גורם לו עילוי נשמה, כל עילוי לנשמה אפי' עילוי קטן, זה כבר משנה את כל הענין.

ואפשר להבין בזה מה שחז"ל אומרים בבבא בתרא (דף ע"ה) כל אחד ואחד נכוח מחופתו של חבירו, ולכאור' מה מוסיפים חז"ל בלשונם "כל אחד ואחד" נכוח מחופתו של חבירו, אמנם הרשב"ם מבאר שהקטן נכוח מחופתו של הגדול, אך מה זה "כל אחד ואחד", משמע שאם יש אפי' רק קצת חילוק בין אחד לשני, זה כבר עושה שיח"י נכוח! וחז"ל לא אמרו סתם שהשני הוא קצת יותר טוב, אלא הוא כבר "נכוח" מחופתו של חבירו.

יוצא שכל טיפה וטיפה שמועיל לעילוי נשמתו, זה מוסיף לו "המונ". וכבר אי אפשר לדמות, וכמו שהגמ' אומרת (חגיגה ה' ע"ב) אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד, שזה נקרא עובד ה' וזה נקרא לא עבדו! משמע שברוחניות המרחק הוא כ"כ עצום שאי אפשר להשוות. עד כדי כך שנקרא כבר "נכוח" מחופתו של חבירו, זה "שורף".

א"כ מה שמזכירים שבח, זכות הוא לכן אדם, וזה חסד גדול מאד, ונקרא חסד של אמת, וכמו שידוע כי החברא קדישא נקרא חסד של אמת, כי זה חסד שהנפטר כבר לא יכול להחזיר טובה לגומלי חסד עמו.

ובן אדם אחרי שנפטר, מצפה בכליון עינים לכל טיפה שאפשר להוסיף לו זכויות. כי כל זמן שאדם חי יכול לרכוש ולרכוש, אבל אחרי שנפטר אין לו כבר שום אפשרות לעלות בעצמו, ומה שיש לו כן אפשרות לעלות, זה רק עי"ז שאנשים נותנים לו, עושים לו איזה דבר שע"י מעלים אותו, וזהו חסד גדול מאד שאין לשער!

אמירת קדיש, לימוד משניות, כל זכות שעושים בשביל הנפטר, זה שוקל כ"כ הרבה, שאין לתאר, וזה חסד של אמת. כי מה הוא יכול לעשות, הוא עכשיו רק מחכה, שיעזרו לו, שיוסיפו לו זכויות, ומה שיוסיפו לו יותר זכויות, הוא עולה יותר וזוכה יותר.

זכרון עד מתי...

גיטין דף כ' ע"ב בתוד"ה וכותב, דמסתמא כיון שהיה מלוה לכל בני העיר, גם היו עושים לו טובה ונותנים לו במתנה וכו'. ובגליון הגמ' ציין רבינו לדברי הב"י ביו"ד סי' ק"ס שתמה היאך הי' מותר לעשות לו טובה, הרי זה רבית מאוחרת, ומכאן זה חידש שם הב"י דבמפלגת הרבה מההלואה אין לחוש כלל, ואפילו מתנה מרובה נמי שרי, כל שהוא סתם.

ונשאל רבינו מה נחשב מופלגת הרבה. ואמר דלאחר שישים שנה בודאי חשיב מופלגת הרבה, כדאמרי' בכתובות דעד שישים שנה אדם זוכר עדותו, וה"נ לאחר שישים כבר אינו זוכר את ההלואה.

ומתוך כך סיפר רבינו מעשה שנזכר מימי בחרוץ, שבהיוץ כבן שנים עשרה, למד בישיבת "תורת חסד" שכיחן שם הגאון האדיר רבי משה סוקולובסקי זצ"ל בעל האמרי משה, ובאותה תקופה חיפשו משגיח

לישיבה, והגיע הגה"צ רבי אברהם יעקב גורדון זצ"ל, וקודם שהחליט אף יבוא לישיבה, ביקש לבדוק את הבחורים אף הם בחורים טובים, שתהי' לו השפעה עליהם, ולכן קרא לביתו שתי בחורים מהצעירים בישיבה, לבחון אותם בלימוד, ועפ"י יבין את מצב הבחורים, ושני הבחורים היו רבינו ועוד א' בשם פרומן, ובחן אותם הגה"צ הנ"ל במס' גיטין שלמדו א' בישיבה, וזכר רבינו ששאל אותם על דף ח' ע"ב דאמרי' פלגין דיבורא והרי בעדות בעינן דבר ולא חצי דבר.

תלמיד חכם שמת

לדאבון כל לב נסתלק בשב"ק בדמי ימיו תלמיד חכם גדול הגאון ר' זליג ברוורמן זצ"ל, שבר גדול בהסתלקותו למשפחתו הדגולה תחי' ולבני קהילתו "שערי תפילה" במודיעין עילית ולכל בני ישראל. זכה הנפטר הדגול רבות בשנים, במומחיותו לארבע מינים, להביא לולב מהודר ביותר למרן רשכבה"ג בעל האבי עזרי זצוק"ל, ואח"כ המשיך להביא ליבולחט"א רבינו מרן רה"י שליט"א עד לשנה זו, אשריו ואשרי חלקו. דבר מעניין סיפר חותנו הגאון ר' דוד צבי ארדנטליך שליט"א רב העיר ביתר עילית שבילדותו הי' גר בכפר סבא והי' שם שוחט צדיק שהי' שואל את רבינו כל השאלות שהי' לו בעניני טריפה וכו', ואמר אותו שוחט שהכיר לפני המלחמה הרבה רבנים, אך לא ראה תלמיד חכם בקי כ"כ בהל' טריפות כרבינו. ירחם ה' על פליטתו, וירחם וינחם את המשפחה הדגולה בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

"משיבת נפש"

ישנם דברים השמורים לטובה במעמקי לבו – לב כל ישראל – של רבינו, וכשזכר בהם, מעלה הדבר אור בעיניו, וכך הוא הדבר שראינו בימים אלו כשהוזכרה החבורה המיוחדת "משיבת נפש" של אברכים בני עליה, העוסקים ביחד בחיזוקים שונים, ע"י קבלות שונות ויסודות ביה"ק נחלת דוד בפ"ת ע"י הגאון רבי ברוך שמעון סלומון זצ"ל, ומדי פעם מחזקם רבינו, ומיעצם בדרכי העליה. ועכשיו נתפרסה החבורה בארבע כנפות הארץ, ומיד כשעלה זכרה אנו עיניו של רבינו בזכרו את החבורה הנפלאה הזאת. ובקשו בני החבורה הנפלאה לשאול אם כדאי להתענות בימי השוכבי"ם לכה"פ פעם אחת, והגיב ע"ז רבינו "מה עם ביטול תורה?" כמו כן בקשו עצה להתגברות על מדת הכעס. ואמר רבינו שבודאי דיבורים לחוד לא מספיק, אלא צריך לעשות משהו. וחשב ואמר שפעם אחת ביום "יזכיר לו יום המות". וא' מהנכדים היקרים שאל את רבינו למה לא נתן את העצה שכתב הרמב"ן באגרת, ותוך כדי החל רבינו לומר את אגרת הרמב"ן בעל פה בלשונה, תתנהג תמיד לדבר כל דברך בנחת וכו', ואמר רבינו דבודאי שצריך את זה, אך גם אחרי שיעשה מש"כ הרמב"ן עדיין צריך לעצה הנ"ל.

ביקור ב"ק האדמו"ר מסקווער שליטיא – ביום ה' כ"ו טבת

בתחילה סיפר האדמו"ר שבא כדי לחנוך כמה בתי מדרשות, ולמנות בכל א' מהם דיין חדש, והעיר רבינו האיק מספיק דיין יחידי, הרי צריך שלשה? והשיב האדמו"ר שזה לענין חושן משפט, אבל כאן הדיין ממונה להורות הלכה בכל חלקי השו"ע. אמר רבינו א"כ צריך שיידע את כל הש"ס! ואין הרבה כאלה אנשים. ואמר האדמו"ר דאה"נ אינו אומר שיודעים את "כל" הש"ס, אבל הם שולטים בחלק גדול מהש"ס ובטור ושו"ע. וסיפרו לרבינו שישנם אברכים שנבחנו על כל הש"ס בעל פה, וחזן מזה כתבו ג"כ כרכים מלאים במערכות של חידושים בש"ס. ומהם שהיו אצל רבינו, וראה את המבחנים. והזכיר האדמו"ר דמדברי ב"ה שאמרו בנר חנוכה שצריך להיות תמיד מוסיף והולך, למדנו שכך צריך להיות בתורה, כדכתיב כי נר מצוה ותורה אור. ושאל רבינו וכי בית שמאי שסוברים דבחנוכה פוחת והולך, חולקים על דבר זה? וחזר רבינו ואמר ס'איז נישטא קיין סאך אזעלכע... אין הרבה כאלו... והיינו ששולטים בש"ס. אח"כ התעניין רבינו במקום לידתו של האדמו"ר, וכשסיפר האדמו"ר על העיירה סקווער באוקראינה, שאל רבינו בחיור, האם כל היהודים שגרו שם היו יודעים ש"ס? ואמר האדמו"ר שיעביר את הדבר לחסידים, שרבינו דורש מהם לדעת ש"ס.

וכשרצה האדמו"ר לומר ע"ד דרוש בפר' וארא דברצון כבר נחשב שמתקרב לכך, שאל רבינו א"כ וכי מי שמתחיל ללמוד ש"ס, כשאוחז במס' ברכות, נחשב כבר למדן? וא"כ כשלמד כבר שורה אחת מספיק? וכשאמרו שרבינו מחמיר לאחרים כמו שדורש מעצמו, הגיב רבינו הלואי וואלט איך געווסט גאנץ ש"ס.. הלואי שהייתי יודע את כל הש"ס.

ואז פנה רבינו אל האדמו"ר ואמר לו "דא איז דא אאיד וואס קען ש"ס, רבי חיים קניבסקי, איר קענט איהם? ער קען ש"ס בבלי וירושלמי, ברוך השם. נישטא קיין סאך אזעלכע יידן. – כאן יש יהודי שיודע ש"ס, רבי חיים קניבסקי, האם אתם מכירים אותו, הוא יודע ש"ס בבלי וירושלמי, ברוך השם. אין הרבה יהודים כאלה.

וסיפר האדמו"ר שמרן בעל הקהלות יעקב זצוק"ל נקרא על שם דודו של אביו א' מהאדמו"רים לבית סקווער, שהי' נקרא ר' יעקב ישראל. והדגיש רבינו שכך צריך להיות הסדר מתחילה יעקב ואח"כ ישראל, כמו שהי' אצל יעקב אבינו שנקרא תחילה יעקב ואח"כ נוסף ישראל.

אח"כ בירך האדמו"ר את רבינו וחזר רבינו ובירכו, וקם רבינו ויצא ללוותו עד דלת הכניסה לבית, ונפרדו בברכה.

מרבין מרן בעל "אילת השחר" שליט"א

לעילוי נשמת הבחור היקר חיים בן ציון ז"ל בן יבלחט"א הרה"ג ר' אברהם צבי טוב שליט"א

על סילוקן של תלמידי חכמים

בשבוע זה אבדו לעולם התורה שני תלמידי חכמים מופלגים – כל אחד כרום ערכו, ולא נזכיר אלא על קצה המזלג, והלואי שלא ניכשל בחומרת ת"ח שלא נספד כהלכה.

אגרויסער תלמיד ואב...

אני לזן על שמועה כי באה, בהתחסר מעולם התורה בכלל ולממלכת ישיבת "מיר" המעטירה בפרט, תלמיד חכם מופלג, גאון אדיר, בקי במכמני התורה לעומקם, ה"ה הגאון הגדול רבי רפאל שמואל ב"ר זצ"ל, תלמיד חכם שמוציא יתן לזן תמורתו. ובהיזודע לרבינו דבר הסתלקותו, התחיל להתאצט בקול אני זויי... ואחרי שחנקה ארובה החל לדבר על גדלותו בתורה, וגדלות המדות שהיו בו. ועל זקנו הגדול הסבא מנובחרדוק מרן רבי יוזל זצוק"ל. הצטרף הגדול לא הרבה לבוא לרבינו, באמרו שא"ז דרך להטריח לגדול הדור, אך מפעם לפעם כשהי' צריך הכרעה בדברים קשים, ביקש ע"י שליח לשאול את רבינו שיכריע בדבר, והי' מבקש לשמוע בדיוק את לשונו הטהור של רבינו. וזכורני באחד הפעמים שבאה לפניו שאלה קשה בנזגע לשידוך של א' מתלמידיו אם לספר על מום שיש בצד אחד, והאנך לספר וכו', ביקשני להיכנס לפני רבינו לשמוע חוות דעתו, והדגיש שלא הי' רוצה להטריח, אבל מה אעשה ואנני יכול להכריע בשאלה קשה כזו. ולכשהחזרתי לו את תשובת רבינו, שמח מאד, והתבטא באנני "כך הי' אמר אבי מורי זצ"ל". ולפני כמה שנים בחול המועד סוכות באעם ועדת הרבנים של מתן לרבינו בנזגע לשאלה מסוימת, והי' א' כבר חולה, והתבטא את הצטרף זצ"ל באנני יבלחט"א רבינו, שהסיבה שטרח כ"כ לבוא הי' א' רק כדי לקבל ברכה מרבינו... והתעניין א' רבינו אצלו על אביו מרן הגאון רבי חיים זצ"ל. ולפני כשנתיים כשבאר רבינו למסור את שיחתו לימים נראים בממלכת מיר המעטירה בירושלים, נכנס אצלו לביקור חולים, והתרגש מזה הגאון הצטרף, והוקיר טובה מאד. וזכורני כמה העריך רבינו את מסירותו נפשו ליסוע להתפלל על ציון הגר"א והחפץ חיים, לפני כמה שנים. ובאמת החובה להאריך הרבה על תלמיד חכם מופלג שכמוותו, א' קצרה היריעה מהכיל. ואזכיר עוד דבר אחד שלפני קרוב לשלושים שנה, ביקש תלמיד מסויים לעבור לישיבת מיר, ואמר א' רבינו אם הוא הולך לשמוע שיעורים מרבי רפאל, יש לו מה לעבור לשם... יתן ה' שנוכה ללמוד מדרכיו הגדולים הן בעמל והתמדה המופלגת בתורה, והן בידעית התורה לארכה ולעומקה, וכל מדותיו הגדולות ויראתו הגדולה, ויהי' זה לעילוי נשמתו הטהורה.

תנצב"ה

תלמיד ואב צנוע...

אנן מלים אחרות כמדומני כדי להגדיר את הצטרף הגדול הגאון רבי יוסף דיסקין זצ"ל אביהם של יבלחט"א הגאון רבי ברוך דב שליט"א מראשי ישיבת ארחות תורה ושאר בני וחתני המופלגים, אלא "תלמיד חכם צנוע", באשר חוץ מלראותו יושב ולומד בהתמדה, א' לראותו טורח בערוב ימיו לשמוע קריאת התורה, כמעט שלא ראנוהו, כי זו הי'ה שאנפות – להצטנע... אך זכה להעמיד אלפי תלמידים גדולים, בישיבות המעטירות ששימש בהם כר"מ, ישיבת בית ישראל ואח"כ תפארת ציון. ולא אשכח מחזה קבוע שהי' זוכים לראות בילדותנו, האנך שהי' נפגש כל בוקר בדרך לישיבה עם שאר ראשי הישיבה שיבלחט"א, והיו רותמים בלימוד, מתוך חדות ואינריות, אשרי עין ראתה. וידוע שהצטרף זצ"ל הי' שליח ממרן החזו"א זצוק"ל עם מכתב לרבינו יבלחט"א בבקשה מיזחדות לקבל תלמיד לישיבת חפץ חיים בכפר סבא. כמו כן מזכיר רבינו שאנני של הצטרף הגאון רבי יהושע זליג זצ"ל רבה של פרדס חנה התארח פעם בבית רבינו בכפר סבא לילה אחד, באשר רצה א' ללכת לשכונת התומנים שם, ומפעם לפעם מתבטא רבינו באנני בן הגאון רב"ד שליט"א שמצטער על שלא הכין מטה נוחה יותר לרבי יהושע זליג זצ"ל... המקום יתם את הרבנית הדגולה בת הגה"צ רבי איסר שפירא זצ"ל וכל בני משפחתו הכבודה, בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

חיוב מאה ברכות, לנשים

נשאל רבינו אם יש חיוב מאה ברכות בכל יום, גם אצל נשים. ואמר שאינו רואה סיבה לפוטרו. ולא רצה לשמוע דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, מחמת שהחיוב מתחדש בכל יום.

הברכה בסוגיות חמורות

בא לרבינו ת"ח חשוב עם שאלה קשה למעשה בענין כיבוד אב ואם, והאריך עמו רבינו בכמה סוגיות בש"ס בנוגע לזה, אך בסוף אמר רבינו שאינו יודע להכריע בזה, כי קשה להכריע הלכה מתוך תוס', ואמנם בלי תוס' עוד יותר קשה... הוסיף רבינו ואמר סוגיית כיבוד אב ואם היא מסוגיות החמורות, אך בדרך כלל אין עוסקין בה בעיון כבשאר סוגיות, וכשמגיע שאלה למעשה, קשה להכריע.

ומענין לענין האיר רבינו השבוע בנוגע לדין "כוס מלא" בקידוש וכו', דלפי מש"כ תוס' במס' שבועות דף מ"ג ע"א ד"ה אלא, דאף כשאומר בית "מלא", אם חסר רק מעט, מיקרי עדיין מליאה ע"ש, ה"ה יש ללמוד לכוס מלא, דאם חסר רק מעט, מיקרי עדיין מלא.

והביא את דברי מרן הגאון רבי חיים עוזר זצוק"ל בהסכמתו לספר עבודת הקרבנות, על חובת ידיעת כל הש"ס, בכדי לפסוק הלכה אפילו באורח חיים. וז"ל הידיעה וחלמוד בחלכות קדשים בזמן הזה, מצד הדין. ובאמת לבד חובת הידיעה בפני עצמה, חלא כל הש"ס בלול, וכל הענינים אחוזים וצמודים זה בזה, וכמה חלכתא גבירתא מסתעפים להדינים הנחוגים בזמן הזה, ומי שחסר לו ידיעה בחלק חלכות שאינן נוגעות בזמנינו, הרי ידיעתו לקויה גם בדינים הנחוגים, ואין ידיעתו ידיעה שלמה ועמוקה ומקיפה. ודבר זה ידוע לכל מבין בתלמוד. וע"כ חלבון וחברור בכל חלכות אשר כלן נתנו מרועה אחד חביבות ונחוצות, וכל סדר למשנה תקיל על חמעיין לחקיק את הענינים ולדעת את המעשה אשר יעשון, עכ"ל.

הוספה לגליון שס"ו - רבי שמעון הנשיא

במה שהובא שם להעיר בדברי הגמ' בגיטין דף ט"ו ע"א, איבעיא להו ר"ש הנשיא, נשיא הוא או משמיה דנשיא קאמר ת"ש וכו'. מאי נפק"מ בזה. העירני ח"א לחכמת שלמה על השו"ע או"ח סי' קנ"ו מהגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל שעמד בזה, וכתב שם ב' נפק"מ למעשה ע"ש.

פיקוח נפש

כשהועלתה שאלה מסוימת לפני רבינו בנוגע לשלום בית, אמר - שלום בית זה פיקוח נפש !!!

ונכרתה הנפש ההיא...

כשעלה אצל רבינו בימים אלו נושא העליה להר הבית. נודעק ואמר

ס א י ז ד א ך פ ה ת ! ! ! ה ר י ז ה א י ס ו ר פ ה ת ! ! !

עולם הזה או עולם הבא

כתובות דף י"א ע"א, הגדילו יכולין למחות. והיינו דמי שנתגייר בהיותו קטן, על ידי ב"ד, כשהגדיל יכול למחות ולחזור לגיותו. והשבוע בשיעור על סוגיא זו סיפרו לרבינו על אחד שנתגייר בקטנותו, ולא ידע כל הזמן שהוא גר, וישב ולמד בהתמדה בישיבה חשובה, ולפתע בגדלותו נודע לו שהי' גר קטן, ועכשיו האפשרות בידו אם להמשיך ביהדותו, או למחות ולחזור לגיותו. ונשאל רבינו מה צריך לענות לכזה אחד שבא לשאול מה כדאי לו לעשות, אם להמשיך ביהדות או למחות ולחזור לגיותו. השיב רבינו משפט אחד, צריך לשאלו "אתה רוצה עולם הבא או עולם הזה..."

"גבורי בח..."

לנת פלאיטא ככר חלפא וצכרפ אצלין. אק ילנפ פרכפ יפויפס כארץ ישראל. לעגיין נלחמים על קיומא אחתא פקפפתם על להיות פלאיטא כלנפ פקובאת. ואתאמא כא ארכינ יפוי פלוט אק "קיר" מאחפ פאולסיס כצפון. אחרי שלרק ככאפ אוטוכוסים. ככבי אפגיץ אקל כרכפ ארכינ. ואחרי שלאז אותו רכינ כסכאנת פקות ארוכות. כיקל כרכפ אפרנספ, אאר או רכינ שמרת שמיטה, מגיע לך. שיהי' לך פרנסה בריווח... ולאחר ליצא אאר אי פיפוי פכפ. לפוא נמצא מאל "כפאס" מלראות את פכית פפלוט כ"כ ל רכינ. אי"כ אלא צביק לכוו רק אצן עס ישראל. ונכרתי אפ לאספר רכינ לפגס פתכטא כאכנו ארן פחכו"א כצוק"ל שלנפ כאו לחולסיס לאס "אין" ארכ את פכית פיפכ כציר. כפו חילול פלס. אק אואר פחכו"א אי סכור אפיפכ... ופיין לאס "יל או" את פכית פכיי יפכ כציר. כפ פוא חילול פלס !!

גלין זה נערך ונדפס לזיכוי הרבים, לעילוי נשמת הרב ישעי' ארי' ב"ר אברהם ז"ל גאטסמאן, אביו של ידידינו חיקר ת"ח חשוב החביב מאד אצל רבינו מרן רח"י שליט"א, הרח"ג ר' שלמה שליט"א מראשי אגודת ישראל בארצ"ב.

התעוררות לידיעת כל הש"ס

מרבין מרן ראש הישיבה הגר"ל שטיינמן שליט"א

חז"ל אומרים במדרש קהלת (סוף"ז) על הפסוק אדם אחד מאלף מצאתי, בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסין למקרא, יוצאין מהן ק' למשנה, יוצאין מהן עשרה לתלמוד, יוצא מהם אחד להוראה, הרי הוא דכתיב אדם אחד מאלף מצאתי. ומה שאמרו חז"ל אחד יוצא "להוראה", אין כונתם למי שידע לפסוק את ההלכות המפורשות בש"ס ופוסקים, רק לאחד שידע להכריע בשאלות קשות ועמוקות, כמו שידוע מכל הדורות שהיו ת"ח גדולים שהיו מכריעים בשאלות קשות ומסובכות ביותר. וזה שייך רק ע"י שליטה וידיעה בכל הסוגיא לאורכה ולרחבה עם כל העמקות, כידוע בראשונים ואחריהם במשך כל הדורות, כמו הגר"א והחת"ס ולאחר מכן, שעסקו בחיתר עגונות ובכל מקצועות התורה, והכריעו בכל השאלות העמוקות, לזה כיוונו חז"ל באמנם אחד יוצא להוראה.

וכדי להיות בדרגה זו ודאי שלא מספיק ידיעה רק בחלק של התורה, אלא צריך שליטה וידיעה בכל התורה כולה, ואפילו שלדעת את כל התורה כולה כמו שידע הגר"א ז"ל וכמו שידעו התנאים הקדושים, לא שייך אצלנו, מ"מ הכל ביחס, כל אחד לפי מה ששייך בדור שלו כמה ששייך להשיג, צריך שתהיה לו ידיעה בכל התורה כולה, ורק אז שייך שיחא נכלל בשם "יוצא להוראה".

והנה חז"ל כבר אומרים על הדורות שלהם אלף נכנסין וכו' "ואחד" יוצא להוראה, ובזמננו הרי נתמעטו הנכנסין לחדר, כי החלק הגדול שבכלל ישראל רח"ל סטו מן הדרך, עד כדי התבוללות שאין מבחינים בין יהודי לגוי, ויש מקומות שנתמעטו כל כך רח"ל עד שאין שם כבר כמעט יהודים. ורק חלק קטן מכלל ישראל נשאר, שממנו צריך להיות האלף נכנסין והאחד יוצא להוראה. והמעט הזה שנשאר הרי הוא בין כותלי הישיבות ובהמ"ד, ובפרט הבעלי כשרונות, מהם מצפים שיצאו התלמידי חכמים הגדולים, ואם לא הם, מחיבן יהיו תלמידי חכמים לכלל ישראל.

להאמור, כדי להיות ראוי להוראה צריך לדעת כל התורה כולה מה ששייך אצלו לדעת. ובאמת חז"ל אומרים במדרש משלי (פרק י') אמר רבי ישמעאל בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדון את כל העולם כולו וכו', אמור לפני מה שקרית ומה ששנית וכו', בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה, הקב"ה הופך את פניו ממנו ומצירי גהנם מתגברין בו כזאבי ערב, והם נוטלין אותו ומשליכין אותו לגיהנם. בא מי שיש בידו שני סדרים או שלושה, הקב"ה אומר לו בני כל ההלכות למה לא שנית אותם וכו', בא מי שיש בידו תלמוד הקב"ה אומר לו בני, הואיל ונתעסקת בתלמוד צפית במרכבה וכו' כסא כבודי האיך הוא עומד וכו', הרי שתובעין מהאדם אפי' צפית במרכבה וכו'.

ואמנם בדורינו אפשר שעדיין איננו אוהזין בדרגה גבוהה כ"ב [אולי יחידים], וראשית אנחנו צריכים לדעת את החלק הנגלה של התורה, וזה "הש"ס", שאצלנו זה התורה, ובה נכלל תורה שבכתב ותורה שבעל פה, וברור שלא שייך להיות ת"ח אמיתי בלי ידיעת הש"ס עם פרש"י ותוס' והרמב"ם ושאר ראשונים העיקריים. אך זה לא יתכן לפי הלימוד הנהוג היום, שעומדים הרבה במקום אחד ולא מספיקים הרבה בבוקר, ומה שלומדים אחת"צ ג"כ לא חוזרים יותר מפעם פעמיים, והאיך יוכלו לזכות לדרגת ת"ח, הרי לא יודעים את הש"ס?! ולעתיד לבוא הקב"ה יתבע את זה מכל אחד ואחד, והדברים ברורים וידועים לכל.

ובחז"ל אנו רואים עד כמה הוא החסרון של מי שאינו שולט בכל התורה כולה. הנה בסוף הוריות (דף י"ג ע"ב) איתא שרבי מאיר ור' נתן היה להם טענה על רשב"ג ורצו להורידו מנשיאותו, אמרו מאי נעביד ליה, נימא ליה גלי עוקצין דלית ליה, [נאמר לו שילמד מסכת עוקצין, שאינו יודע אותה] וכיון דלא גמר נימא ליה מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו – למי נאה להלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלותיו, נעבריה וחוי אנא אב"ד ואת נשיא. שמעיננה רבי יעקב בן קרשי, אמר דלמא חס ושלום אתיא מילתא לידי ביסופא, [שמא חס ושלום יבוא רבן גמליאל לבזיון]. אזל יתיב אחוריה עיליתיה דרשב"ג פשט גרס ותנא גרס ותנא [פרש"י פירש וגרס ושנה], אמר מאי דקמא, דלמא ח"ו איכא בי מדשא מידוי, יחב דעתיה וגרסה. למחר אמרו ליה ניתי מר וניתני בעוקצין, פתח ואמר, בתר דאוקים אמר לחו אי לא גמירנא כסיפתין, פקיד ואפקיננה מבי מדרשא ע"ב.

רואים מזה עד כדי כך כמה שהכל תלוי בזה, ואם לא היה יודע מסכת עוקצין זה כבר היה תשובה מספקת כדי להורידו מנשיאותו, ולא יוכל לומר יותר את השיעור לבני הישיבה, דמי ימלל גבורות ה', ישמיע "כל" תהלתו, ובשאינו יודע עוקצין אינו יודע "כל" תהלתו, ואינו ראוי להשמיע ולמלל גבורות ה'. ודרשה זו נמצאת בש"ס בכמה מקומות אבל כאן נשתמשו בזה הלכה למעשה, שאם אינו יכול להשמיע כל התורה כולה, אינו ראוי לומר שיעור, הרי לנו לימוד מזה דבר ראשון, עד כמה חשוב לדעת הכל.

[ובמאמר המוסגר יש להעיר דבב"מ דף צ"ו. מבואר דבכל ימות השנה התלמידים משועבדים לרב מה ללמוד וא"כ רבן גמליאל היה יכול לומר שאינו רוצה ללמוד עכשיו עוקצין, ומשמע דמ"מ כשלא היה רוצה ללמוד מחמת שאינו יודע עוקצין, אף שא"צ ללמוד את זה, היה יורד מנשיאותו].

עוד מתבאר כאן בדברי חז"ל דמה שאמר הכתוב "גבורות ה'" קאי על לימוד התורה, ולומר שיעור לתלמידים נקרא להשמיע גבורות ה', וכשאינו יודע ש"ס שזה תהלות ה', מיקרי שאינו יכול להשמיע כל

תחילתו, ואינו ראוי למלל גבורות ה'. ולכא' גבורות ה' היינו אמירת שבחים מספור גבורות ה', מה שאומרים בתפילת י"ח ופסוקי דזמרה וחלל וכדו', אבל מה ענין לימוד התורה לגבורות ה' ותחילות ה'. אך חז"ל אומרים שכונת הכתוב גבורות ה' ותחילותיו על "תורה", וצריך לבאר למה נקרא לימוד התורה גבורות ותחילות ה'.

אך הדבר מתבאר במדרש שוחר טוב (תחילים ק"ו) וז"ל מי ימלל גבורות ה' זה שאמר הכתוב רבות עשית אתה ה' – לקי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, הרבה נסים ונפלאות אתה עשית עמנו, ואתה עושה גם כן בכל יום ויום, ואין אדם יודע, ומי יודע, אתה ה'. אמר ר' אלעזר בן פדת ראה מה כתיב לעושה נפלאות גדולות לבדו וכו', אי אפשר לעולם בלא ניסים ובלא פלאי, כיצד אדם נתון ע"ג המטה והנחש בארץ לפניו, ובא לעמוד והרגיש בו הנחש, כיון שבא ליתן רגלו עליו, ברח הנחש מפניו, ואינו יודע מה פלאי עשה הקב"ה עמו, ומי יודע – הקב"ה! אח"כ מביא המדרש משל למה הדבר דומה לשני אנשים האחד היה גבור והאחר חלש, וכי החלש יכול לספר שבחו של גבור? לאו, למה, שאינו יודע מה שבחו וכו', אבל הגבור שהוא יודע מה כחו, הוא יכול לספר שבחו של גבור, הוי אומר מי ימלל גבורות ה'.

אמר רבי שמואל ומי ימלל "כגון" אנו שאנו עוסקין בתורה כל צרכנו, ובילקוט מסיים אמר דוד מי ימלל גבורות ה' כגון אנו שאנו עוסקין בתורה כל צרכנו, שנאמר מי ימלל גבורות ה' מי שיכול להשיג כל תחלתו, ע"כ. הרי לנו חידוש במדרש הזה דכל השבחים וגבורות שאנו אומרים זה לא מספיק, ומי יכול באמת להלל ולשבח רק מי שמכיר בגבורתו של הקב"ה, כמשל המדרש דגבור יכול לספר שבחו של גבור, ומי הוא זה רק מי שעוסק בתורה כל צרכו, וכל צרכו היינו כמבואר בחזיונות, מי שיוודע הכל אפילו עוקצין.

ונמצא שיש דרגות בתחילות ה', דאמנם השבחים שאומרים בתפילות ובשירות ותשבחות בודאי הם רצוים לפניו, שהרי חז"ל תקנו לנו לאומרים, אך זה הכל רק בבחינת אמירה לבד ולא עיקר השבח. וכמו שמצינו ביומא (סנז): דמושה אמר הקל הגדול הגבור והנורא, אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרים בהיכלו איה נוראותיו? לא אמר נורא, אתא דניאל אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו? לא אמר גבור, אתו אינהו – אנשי כנסת הגדולה – ואמרו אדרבה זו היא גבורתו שכובש את רצונו וכו' ואלו הן נוראותיו וכו'.

והענין הוא שאמירת שבחים שלא משיגים את השבח שאומרים, אינו כלום. ולכן ירמיה ודניאל אמרו דכיון שאין אנו משיגים היום גבורותיו ונוראותיו, אין ענין לומר את זה, דאי אפשר לומר "גבור" כשאני לא משיג מה זה גבור, וכן לומר "נורא" לא שייך בשאין לנו השגה בזה, ובאו אנשי כנה"ג ואמרו הן הן גבורותיו והן הן נוראותיו, והיינו דמושה רבנו ע"ה אמר את זה לפי דעתו העמוקה והרחבה שהשיג בנבואה לפי הדרגה שלו מה זה גדול, מה זה גבור, ומה זה נורא, מסתמא על כל הדורות, אבל אנחנו לא מבינים את הדרגה הזו, וכיון שאנחנו לא משיגים את זה, ממילא לומר שבחים, היינו מה שהוא משיג, אבל בשאדם לא משיג את זה, נשאר רק אמירה בלחוד.

וכן הוא הדבר במה שאמרו מי ימלל גבורות ה' וגו', דבודאי לומר בתור אמירה, אפשר לומר ותקנו לנו לומר שבחים, אבל הדרגה האמיתית היא רק במי שיכול להשיג כל תחלתו, דרק אז הוא משיג את עוצם השבח, וכשהוא משבח – זה שבח!

והנה זו ששיג את עומק השבח שמשבח, אומרים חז"ל שזה רק ע"י תורה כשעוסקין בה כל צרכו, ומעם הדבר הוא משום דכלל כל הבריאה כולה הכל נכלל בתורה, וכמה שהוא משיג בתורה כך יש לו השגה בכל הבריאה כולה, וכל דרגה של תורה, לפי דרגה זו הוא מכיר את כל הבריאה, ולכן כל מה שזוכה יותר בתורה, הוא מכיר יותר בכל הבריאה, ומשיג יותר את הגדול הגבור והנורא, וכל השבחים שאומר.

כי באמת הרי מבואר בספרים שלגבי הקב"ה בעצמו לא שייך כלל לא תואר ולא שבת, וכל מה שאנחנו יכולים להשיג זה רק ביחס להנהגתו של הקב"ה עם הבריאה, וזה אנו משבחים. אך כל זה שייך רק אם אנחנו מכירים את הנהגתו בבריאה ותופסים את זה, אבל אם גם בזה אין לנו השגה ולא תופסים את אמיתות השבח במה שמשגיח הקב"ה על הבריאה, מה שייך שנשבח ונהלל להקב"ה.

ולכן כל מה שהאדם יודע יותר בתורה, היות ובתורה כלולה כל הבריאה, ממילא השבח שהוא אומר הוא מבטא אותו יותר ומבין יותר מה שהוא אומר, ומה שיש לו פחות השגה בתורה ממילא ענין השבח הוא פחות עמוק אצלו, ויכול לומר גדול וגבור, אבל מה זה דרגה של גדול, ומה זה דרגה של גבור, הוא לא מבין, כי אינו מכיר מה היא ההנהגה של גדלות וגבורה שנוהג הקב"ה בבריאה, וכל מה שהאדם גדול יותר הוא תופס ומשיג יותר את ההנהגה, ולכן מי ימלל גבורות ה' מי יכול לשבח להקב"ה, רק מי שיכול להשיג כל תחילתו ששולט בכל התורה כולה, והוא זוכה להשיג כל השגחת הקב"ה בבריאה, ומבטא את כל עומק השבח לפי דרגתו, וזה כל אחד לפי דרגתו שראוי לכך ע"י שעמלים בתורה כל צרכנו.

והנה ענינים אלו הם דברים שאין לנו שייכות לפי מדרגתנו, אבל העיקר מה שנוגע לנו הוא שכל אחד צריך לשאוף לכל הפחות לפי דרגתו הפחותה להגיע למצב שנדע את מה ששייך לנו לדעת, ולכח"פ לפי מדרגתנו לדעת תורה, דבודאי להשגת מרע"ה והתנאים וגדולי הדורות אנחנו לא יכולים להגיע, אבל למה שאנחנו יכולים להגיע שנראה להגיע לזה.

נשיח בחוקיר

עלון שבועי על פרשת השבוע ועניני השעה
מתורתו של מרן פוסק הדור רבינו **נסימ קרלין** שליט"א
גליון מס' 102 • בשלח תשע"ו

והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו (טז, ה)

איתא בגמ' (שבת קי"ז): אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו לאתרו. ופרש"י בשעת הבאה הכנה, והבאה בהשכמה היא דכתיב וילקטו אותו בבוקר בבוקר, עכ"ל. ובביאור הלכה (ד"ה ישכים בבוקר) משמע דחיוב הכנה הוא מדאורייתא, עיי"ש.

ונראה דגדר מצות הכנה בערב שבת יש בה ב' ענינים והם: א' לדאוג שיהיה מוכן בשבילו צרכי שבת. ב' להתעסק בגופו בהכנות לשבת, שעצם ההתעסקות היא מצוה שמכבד את השבת וטורח בעבורה ואינו רק אמצעי לקיום מצות ג' סעודות ועונג שבת.

ובגמ' מסכת קידושין (מ"א). ילפינן שמצוה בו יותר מבשלוcho מהנך אמוראים שטרחו בעצמם בערב שבת לכבוד שבת. ומשמע דאף על הענין השני שעצם ההתעסקות בהכנות לשבת הוי כבוד שבת מ"מ מקיים מצות כבוד שבת גם בשליחות ע"י אחרים אלא דמצוה בו יותר מבשלוcho.

ויש להסתפק אם מצות והכינו בהתעסקות בגופו בהכנות לשבת מקיים אף כשטורח לצורך אחרים כגון בביתם וכדו', דאפשר שעצם טרחתו בהכנות לשבת זהו גופא כבוד השבת ומה לי אם טורח ומכין לעצמו או לאחרים סוף סוף טורח הוא לכבד את השבת, או ד"ל דמצות ההתעסקות להכנות לשבת מישך שייכא במה שנצרך לו לשבת לקיים מצות עונג שבת. ולפי"ז אף אם הוא סמוך על שולחן אחרים ואינו צריך להכין משלו, מ"מ אפשר שחייב להכין איזה הכנה לשבת בשבילו.

והנה משמע דמצות והכינו לכבוד שבת הוא בערב שבת דוקא ולא קודם לכן וכמ"ש הפוסקים (אא"כ אי אפשר לו), ולכן אם אופים ומבשלים פעם אחת לכמה שבתות ומקפידים אין מקיימים בזה כראוי את הכבוד שבת של "והכינו", וכ"ש אלו שקונים מו החנות את המאכלים אפויים ומבשלים לשבת הרי הם ממעטים בזה בכבוד השבת שיש לטרוח להכין עבור שבת המלכה, וכי אם יבוא לביתם אורח חשוב לא יטרחו להכין עבורו מאכלים טובים וערבים טריים ולא מוקפאים וכדו' (אא"כ במקום הדחק), ועמש"כ במ"ב (סי' ר"נ סק"ג עיי"ש) וז"ל, כי שבת מיקרי כלה מלכתא וכאילו מקבל פני המלך ית"ש וכו' וידמה בדעתו כאילו יבוא אליו להתאכסן מלך בשר ודם כמה מכבד הבית ומציע המיטות וכל שכן שבת מלכתא, עכ"ל. ובגמ' (שבת קי"ט, חולין קי"א). אמרינן רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר רב נחמן אייתי לקמיה תלת סאוי טחיי (ג' סאין פת נקיה, פניה טוחין בשומן ודבש. רש"י) אמר להו מי הוה ידעיתון דאיתנא אמרו ליה מי עדיפת לן מינה (יום השבת היה. רש"י) דכתיב וקראת לשבת עונג.

וזוכרני כד הוינא ליה היו קמים בבוקר ביום ו' בהשכמה והיו הולכים לקנות תרנגולת לכבוד שבת והולכים לשוחט לשוחטו ואח"כ מולחים ומכשירים בבית את העוף ומבשלים לשבת, והכל הספיקו לעשות בערב שבת בנחת, וגם היה מספיק זמן לייחל להקבלת פני השבת בשוב הדעת ובשמחה כמש"כ בשו"ע "וישמח בביאת השבת", והכל תלוי בהרגל.

עוד נראה דאף דמצות ההכנה לשבת מוטלת על כל אחד ואחד מבני הבית כי זהו כבודו שמכבד את השבת והרי כל אחד מצווה לכבד את השבת, מ"מ דינא ד"ישכים בבוקר ביום ו' להכין צרכי שבת" אינו מוטל אלא על מי שמוטל עליו להכין צרכי השבת (או מי שאחראי לזה) והוא זה שצריך להתחיל את ההכנות לשבת בהשכמה ביום ו'.

קניית המצרכים למאכלי שבת

כתב המ"ב (סי' ר"נ סק"ב) יותר טוב לקנות [צרכי שבת] ביום שישי משיקנה ביום ה' שהוא מינכר יותר שהוא לכבוד שבת ואם אי אפשר יקנה ביום ה'.

והנידון כאן הוא רק לגבי העדיפות אם לעשות את הקניות לשבת ביום ה' או ביום ו' ועל זה אמרינן דכל כמה דמינכר שהוא לכבוד שבת עדיפא, מ"מ מי שרוצה לטרוח לכבוד שבת גם בשאר הימים פשיטא דלא אמרינן שלא יטרח אלא ביום ו' שהרי הוא מוסיף וטורח לכבוד שבת, וכמו שמצינו בגמ' (ביצה ט"ז). ששמאי כשהיה מוצא בהמה יפה ביום א' היה קונה אותה לכבוד שבת.

ואמנם אם קשה לו להספיק את כל הקניות לשבת בערב שבת יש להקדים את הקניות ליום ה' וכמו שמצוי בדרך כלל. וזה מה שאמרו בגמ' (תענית טו): שאין גוזרים תענית ציבור ביום ה' שלא להפקיע השערים, ופרש"י כשוראים בעלי חנויות שקונים למוצאי יום חמישי שתי סעודות גדולות אחת ליום התענית לליל חמישי ואחת לשבת סבורים שבא רעב לעולם ומייקרים ומפקיעים השער.

שו"ת ממרן פוסק הדור הגר"נ קרליץ שליט"א הלכות ברכות

פירות מסוכרים שאין ניכר צורת הפרי

שאלה: מצוי היום שמוכרים פירות חתוכים לפרוסות, ומסוכרים בסוכר, ולא ניכר צורת הפרי, האם נשתנה ברכתם?
תשובה: זה נחשב שניכר צורת הפרי, והרי אם יגידו לו מהו הפרי יבחין שזה הפרי, לכן יש לברך ברכתו הרגילה של הפרי.

ברכת פירות מרוסקים

שאלה: פירות כתפוחי עץ בננות וכדו' שריסקום או שעשו מהם ריבות אם יברך ברכתם כרגיל?
תשובה: כל זמן שניכר תואר וצורת הפרי מברך ברכתו הראויה, אבל אם ריסקם עד שאין ניכר תוארם וצורתם ובפרט כשעושה מהם ריבות יברך עליהם שהכל.

לפטור פרי מרוסק ע"י פרי אחר

שאלה: רסק פירות שברכתו שהכל אם מועיל לקחת חתיכת פרי ולברך עליו ברכת בורא פרי העץ ולפטור עי"ז את הרסק?

תשובה: כיון שמעיקר הדין אם בירך בורא פרי העץ יצא, לכן מועיל לקחת פרי ועי"ז לפטור את הרסק.

שאלה: בירך בורא פרי העץ ונתכוון לפטור את כל הפירות שברכתם פרי העץ, והי' שם ג"כ רסק פירות שברכתו שהכל, אם יוכל לברך עליהם ברכת שהכל או שיצא בברכת בורא פרי העץ.

תשובה: אינו יכול לברך שהכל על הרסק, כיון שכשבידך בורא פרי העץ התכוון לכל דבר שיכול להיפטר בזה ע"י ברכת בורא פרי העץ, ועל הרסק יוצא יד"ח בברכת בורא פרי העץ.

ברכת קטניות שהדרך לקלות אותם

אם ברכה על היין פוטר מרק

שאלה: הדין הוא שיין פוטר כל מיני משקין האם זה פוטר גם משקים כדוגמת מרק שיש לו חשיבות בגלל הירקות שהתבשלו בתוכו?

תשובה: כיון שלמעשה המרק הוא משקה גמור ושיעורו לברכה אחרונה הוא ברביעית ככל משקים א"כ ברכת היין פוטר את המרק.

אכל בריה אם מותר לאכול בריה נוסף

שאלה: מי שאכל ענב אחד שהוא בריה ונכנס לספק ברכה אחרונה אם מותר לו לאכול ענב נוסף כשעדיין השיעור הוא פחות מכזית?

תשובה: לא יאכל עוד ענב דכל בריה נוסף שאוכל מכניס את עצמו שוב לספק ברכה.

גדר בריה לענין ברכה

שאלה: פלח של קלמנטינה או גרעין תירס אם יש להם דין בריה שאין לאוכלו לכתחילה בפני"ע?

תשובה: לגבי פלח של קלמנטינה יש להסתפק אם נחשב בריה, אבל גרעין תירס יש לו דין בריה כגרעין רימון.

ברכת דובדבן המונח ע"ג העוגה

שאלה: דובדבן המונח ע"ג פרוסת עוגה אם יברך ע"ז בורא פרי העץ?

תשובה: אם נעשה לנוי הרי הוא טפל ולא יברך ע"ז, אבל אם זה לא שייך לנוי העוגה יברך ב' ברכות.

גדר תערובת בסלט פירות

שאלה: סלט פירות המעורב בדברים שברכתם בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה, והדין בתערובת שמברך לפי הרוב, איך ניתן לקבוע אם זה מוגדר כתערובת?

תשובה: גדר התערובת הוא שאם יקח האוכל בכפית יעלה לו בכפית משני המינים, אבל אם אוכלים כל חתיכה בפני עצמה אין זה תערובת.

ברכה על זיתים בתוך הסעודה בט"ו בשבט

שאלה: האוכלים פירות ט"ו בשבט בתוך הסעודה ומביאים ג"כ זיתים אם יברך עליהם בתוך הסעודה?

תשובה: מסתבר שיברך על הזיתים בתוך הסעודה, כיון שמביאים את הזית לשם מנהג אכילת פירות ולא מחמת הסעודה ע"כ יש מקום לברך ע"ז אף שהוא באמצע הסעודה. ואמנם אם אוכל הזית בלחם ודאי א"צ ברכה.

אכל פירות ורוצה לאכול פירות שלא ראם בשעת הברכה

שאלה: מי שבירך על פרי בורא פרי העץ, והיה על השולחן עוד מין פרי שברכתו ג"כ בורא פרי העץ, שלא ראה אותו ולא כיון עליו אם צריך לחזור ולברך עליו?

תשובה: אין צריך לחזור ולברך על הפרי השני כיון שהי' על השולחן.

הסיח דעת מאכילת הפירות ורוצה שוב לאכול

שאלה: אם עוסק באכילה והחליט בדעתו שאינו רוצה לאכול מין פרי אחד ממיני הפירות שלפניו ואח"כ חזר בו ורוצה לאכול אותו הפרי אם צריך לחזור ולברך בורא פרי העץ?

תשובה: אין צריך לחזור ולברך, כיון שעדיין עוסק באכילה, וכך הדרך שלפעמים נמלך ואין זה היסח הדעת גמור.

ברכה על שתית קפה בסוף הסעודה

שאלה: השותה קפה או תה בסוף הסעודה אם צריך לברך ע"ז?

תשובה: בזמנינו דבא רק לעכל את המזון זה חלק מהסעודה כשאר משקים וא"צ לברך ע"ז בתוך הסעודה.



גליון ס"ב, פ' בשלח
י"ג שבט ה'תשע"ו
רמת - השרון

משיחותיו של מו"ר הגאון הגדול רבי יעקב אלכסטיין שליט"א



חידו"ת והלכה ע"ס המנח"ח
שנאמרו ע"י מרן שליט"א ולוקטו
ונערכו ע"י הרב ששון כהן שליט"א
להשיג אצל המחבר 052-7153220

יום שיש בו חשיבות לאילנות, מתפללים
שנזכה לא להכשל באתרוג לא מהודר.

אילנות כבני מרון?

כשהייתי ילד, ראיתי חוברות שיש בהן
תיאור שבחמשה עשר בשבט יש רוח גדולה,
והרוח מעיפה את ענפי העצים, והענפים של
העצים מתכופפים ומזדקפים שוב, ושם כתוב
שראש השנה זה יום דין, ולכן האילנות
חרדים לקראת יום-הדין שלהם, הם רועדים,
ומתכופפים בתפילה ומזדקפים, וזה ט"ו
בשבט. יום המשפט לאילנות. אינני יודע אם
יש מקור לסברא הזאת, כי ר"ה של אחד
באלול הוא לא יום משפט לבהמות אלא בא'
באלול מתחילה השנה החדשה לגבי מצות
מעשרות. לא שמענו אף פעם שבא' באלול
יש משפט מיוחד על העגל אם יהיה בריא או
לא בריא. אלו מועדים של השתנות התאריך
לגבי מצוות מסוימות, שם מצות מעשר
בהמה - אחד באלול. וכאן מצות מעשר
אילנות - ט"ו בשבט.

מכיון שביום זה ישנה חשיבות הלכתית לגבי
פירות האילן, אם כן, מתאים להזכיר שיש צד
שווה ודמיון בין אדם לאילן. "האדם עץ
השדה"¹ כתוב. אדם - עץ השדה. ואעפ"י
שרש"י מפרש פירוש הפוך. כשיש מצור על
עיר להלחם עליה, לא תשחית את עצה לגדור
עליו גרזן, כתוב לא לחרות עצי פרי, כי ממנו
תאכל ואותו לא תחרות, העץ קיים למאכל, שם
מובא הפסוק "כי האדם עץ השדה לבוא מפניך
במצור" ומפרש רש"י זאת בתמיהה, "כי": וכי
עץ השדה רשע ואויב כמו האדם שבאים עליו
במצור וצריך להלחם נגדו? אין מלחמה נגד
העצים, לכן אסור לחרות עץ חי. (זהו גם
המקור לאיסור כל תשחית), אם האדם הוא רע

הלכה, והלכה זה דבר חשוב מאוד בחיים של
עם ישראל.

וזה חשוב מאוד גם בעניני הסוד של העולם
בכלל, כל יום שנקבע להלכה הוא יום שיש
בו משהו של השפעה בעולם. לכן יש מנהג,
מנהג קיים - לאכול פירות בט"ו בשבט.
פירות האילן, ולא בננות. רק פירות
שצומחים על אילן. זה כן מנהג, מנהג ישראל
לאכול פירות בט"ו בשבט. המנהג הזה יש
שמקיימים אותו ברוב עם. ישנם אדמור"ם
שעושים טיש בט"ו בשבט - שולחן פירות,
יש משפחות שעושות מסיבה משפחתית. כדי
לציין את היום הזה שיש לו חשיבות להלכה,
נוהגים באכילת פירות בט"ו בשבט.

כשהייתי ילד היינו ברוסיה, שם בקיץ אין
פירות טריים, הם לא גדלים, הכל מכוסה
בשלג, ופירות הקיץ - אינם נשמרים ללא
מקררים וללא בתי קירור, אז איזה פירות היו
אוכלים? פירות יבשים. ולכן הסבתא שלי
הייתה מכינה ומחלקת לילדים - חרובים
וגרוגרות - תאנים מיובשות. צימוקים היו
יקרים מדאי עקב המצב הכלכלי הקשה אבל
תאנים וחרובים השיגו - הביאו מטורקיה, או
מרוסיה הדרומית. הסבתא הייתה מחלקת
ואומרת אלו "פירות חמשה עשר", אז ידעו
שחמשה עשר זה יום שהילדים שמחים
ואוכלים פירות טעימים, פירות גרוגרות
וחרובים.

בארץ ישראל יש פירות טריים אז מכבדים
את היום באכילת פירות. יש שעורכים חמשה
עשר מיני פירות, כי התאריך הוא ט"ו בשבט.
יוצא א"כ שבית שמאי שסוברים שבאחד
בשבט ר"ה לאילן, הקפידו לאכול רק פרי
אחד? לא מסתבר. אפשר לאכול גם יותר
מפרי אחד. והיות שהלכה כמו בית הלל
עושים תזכורת עם חמשה עשר מיני פירות.

מכיון שבט"ו בשבט יש ענין לאילנות.
ממילא היום הזה מסוגל יותר לתפילות
הקשורות עם אילנות, בספר בני יששכר
[שהיה אדם גדול מאוד שידע הרבה דברים,
ומחכמתו הגדולה השיג השגות וקיבל דברים
במסורת] מובא שם שט"ו בשבט הוא יום
מסוגל להתפלל על האתרוג². האתרוג הנו
פרי מאכל מעץ הדר, והיות וט"ו בשבט זה

עץ העשרה כלים להצמיח עץ ואדם

מתוך שיחה שנאמרה - י"ב

שבט, תשס"ט (מהדורה מיוחדת ל'קובץ גלימות')

בט"ו בשבט מתחילה שנה חדשה לגבי
דיני מעשרות.. זה נקרא ראש השנה לאילנות
ואין שום סיבה לקרוא ליום הזה 'חג'. זה לא
חג. גם חנוכה אינו חג, לקרוא לזה 'חג
החנוכה' זהו שיבוש!, אומרים ימי החנוכה.
(ומה נקרא כן 'ימים טובים')? חגים - אלו
שלושת הרגלים. אבל ט"ו בשבט אינו יום
חג. זה יום שיש בו ערך חשוב, התחלה של
שנה לגבי הלכות, וכיון שלהלכות זה קובע
משהו, אז היום הזה יום מכובד, לכן ביום
הזה לא עושים תעניות, לא אומרים תחנון. כי
יש בו קדושה יותר משאר הימים, משום שזה
נוגע להלכה של קיום המצוות, לגבי ערלה,
ומעשרות. זו כל החשיבות של היום.

נטיעת מצווה או עקירת מצווה

ולכן כשמפרסמים שבחמשה עשר בשבט
יש מצווה לנטוע אילנות, זה סילוף ההלכה!³
אין הלכה כזאת לא מדאורייתא, לא מדרבנן,
לא ממנהגי בבל, לא ממנהגי אשכנז וספרד.
אין שום מקור שזה מנהג לנטוע אילן בט"ו
בשבט. יש מנהגים שהם לא הלכות, אלא רק
מנהגים. לדוג' כשנוהגים לומר תחנון ביום
זה או לא לומר, אלו מנהגים. ויש מנהגים
בנוסח התפילה. אבל זה לא מנהג ולא הלכה.
לכן חשוב שיהיה ברור לנו מה בעצם
המציאות של ט"ו בשבט. ט"ו בשבט יום
חשוב מאוד, ולגבי פירות האילן זה קובע

¹ מרן שליט"א סיפר פעם שראה הזמנה ליטקס
נטיעות, בגב ההזמנה הודפסה 'תפילת הנוטע'
שנתקנה ע"י רב אחד. אמר אז מרן שליט"א, "מעניין
כמה תעניות התענה אותו רב לפני שתיקן את
התפילה"

² בני יששכר, מאמרי חודש שבט, מאמר ב' אות ב'
ד"ה ר"ה לאילן

³ דברים כ, יט ורש"י שם

לעילוי נשמת: **בייה ברטה בת בנימין, משה מוריס בן יצחק, דוד בן נסים, נעמי בת רומיה**, חי בן יעקב בובה מימון, ניסים סופר, לאומה סופר, יעקב בן בובה, אסתר בת לאומה, שמאי בן צבי, איטה בת רחל, עובדיה בן חיים, דליה בת אסתר. ז"ל

נטיעת מצווה או עקירת מצווה

אבל יש קצת שינוי, שינוי קטן, בין בן אדם לעץ. כשהעץ כבר מבוגר יותר, אין שום תקוה להפוך אותו להיות צעיר. בן אדם אפשר שיהיו לו כוחות נפש כאלו שיוכל להיהפך להיות צעיר מבחינת המידות שלו, גם כשהוא מבוגר יותר. הדוגמא המתאימה לכך זה רבי עקיבא, שהיה בן ארבעים, היה רועה צאן. בגיל ארבעים נכנסה בו רוח קדושה ואהבת התורה. הוא הלך ללמוד עם ילדים, בגן ילדים. אל"ף ב"ת הוא הלך ללמוד. אבל השאיפה שלו היתה כל כך חזקה ללמוד, שהוא כל כך השפיל את עצמו עד שהפך את עצמו לצעיר, וכאשר המורה אמר לו זה "אל"ף" אז הוא חזר "אל"ף", אח"כ אמר לו "ב"ת", רבי עקיבא – חוקר כל דבר – תגיד לי מאיפה אתה יודע? אולי האות הראשונה אקרא לה "ב"ת" ולשניה תקרא "אל"ף", למה מוכרחים דווקא כך להגיד? רבי עקיבא מתחילתו היה מחפש את האמת וחוקר דברים כאלה, הוא חוקר – מי אומר שזה "אל"ף" וזה "ב"ת"?

המלמד היה חכם, תפש לו באוזן ומשך. 'אוי אוי כואב לי.' 'מה כואב לך?' 'האוזן.' 'איזו אוזן?' 'ימין.' 'מי אומר אולי זה שמאל. אולי זה שמאל וזה ימין.' הוא ענה, 'הכל יודעים שלא כך.' 'מאיפה יודעים ככה?' 'הכל יודעים, זה פשוט ככה.' אז ככה ה"אל"ף ב"ת" נמסר לנו מימי משה רבינו מסיני. ככה תמשיך, וזה "אל"ף" וזה "ב"ת" ואי אפשר לשנות. כי זו המסורת שלנו, זה כמו שאי אפשר להפוך אוזן ימין לשמאל. וככה היה מלמד אותו, יש דברים שאי אפשר לשאול למה, כי זה כבר נמסר לנו במסורת חזקים. אומר שלמה המלך דברי תורה 'כמשמרות נטועים', זה מסמר נטוע שאי אפשר לשנותו, אבל ניתן ללמוד את זה. רבי עקיבא היה כמו נייר חדש בגיל ארבעים. והוא למד והצליח! ונהיה רבן של ישראל.

הנה רואים אנחנו שהמשל של האילן הוא כ"כ מדויק, אבל המושג הזה שזקן לא ניתן לשינוי וצעיר כן, דווקא זה לא מקביל לטבע האילן. יש בן ארבעים והוא צעיר כמו ילד בן חמש. הוא צעיר. את זה שמעתי מפי רבי שמואל רובובסקי זצ"ל, הוא אמר את זה באחת השיחות שלו – כתוב "כי נער ישראל ואהבהו", הנביא אומר: הקב"ה אוהב את ישראל כי הם 'נער'. ומה זה נער? הוא תמיד צעיר! – יש לו את המידה הזאת, כי הוא מוכן תמיד לקבל עוד ועוד, בכל גיל שהוא, אז זה תואר של נער, נער צעיר, נער משרת, הוא מוכן תמיד לעשות וללמוד כל פעם כמו נער עם כל הזריות. אלו השבחים של עם ישראל.

שצומח – כשהוא קטן, צריך להוציא ממנו מנהגים רעים. ואם הילד הזה הוא נוהג מנהג רע ואפשר לחנך אותו רק על ידי מכה, אז נותנים. כמו שנותנים מכה לעץ וגוזמים את הענף השוטה, את הדבר הלא טוב, עוקרים. יש ענין של חינוך, מתחילה צריך לחנך אותו כמו עץ השדה, לסלק את הקוצים המפריעים. אם יש בצד צמחים שעוקצים ודוקרים, מפריעים, צריך לסלק אותם. ככה צריך להרחיק אותו מחברים רעים. ולעקור ממנו את המידות הרעות. "כי האדם עץ השדה".

האילן. כשהוא קטן, צעיר, אפשר לכפוף אותו לאיזה כיוון שרוצים. ענפים רכים אפשר לעשות מהם איזו צורה שרוצים. כשהאילן זקן אי אפשר כבר לעשות לו איזו צורה או דמות שרוצים. [אלה שזוכרים את רמת השרון של פעם, ברחוב אוסישקין לפני שסללו את הכביש הראשי שם, הרחוב היה מכורכר וחול, היה שם על יד הכביש בחצר אחת אילן – עץ גויאבות שהענפים היו בדיוק כמו צורת המנורה של בית המקדש, באמצע – גזע עבה עולה ישר, משני הצדדים שלשה ענפים ממש במפלס שווה, שלשה ענפים מימין, שלשה ענפים משמאל. אילו היה זה ממתכת היו אומרים שזו מנורה שאפשר להדליק עליה, כמו מנורה של שבעה קנים, כך היה נראה העץ. הכרתי את האדם שנתן לעץ צורה כזאת.

כשהעץ היה קטן, הוא היה קוצץ ענפים של כיוונים אחרים, ומפתח ענפים שבקווים הימניים והשמאליים לקו ישר ממש, משאיר אותם, מפתח אותם, כדי שזה יהיה בצורה אלכסונית עד למעלה. אחרי שהיו לו כבר ששה ענפים כאלה בצדדים אני זוכר שלעץ היו צמודים משני הצדדים קרשים ארוכים, שהענפים לא יסטו בצמיחה פראית מזרחה ומערבה, רק ימינה ושמאלה בקו ישר.

הרבה זמן הקרשים היו קשורים, הענפים התעבו ונשארו בקו ישר. היה חסר לו ענף אחד, אז הוא לקח ענף ממקום אחר והרכיב אותו בתוך הגזע וצמח ענף נוסף, והיו לו בדיוק בקו ישר שלשה ענפים מימין ושלשה משמאל. כל זה אפשר היה לעשות רק כשהאילן היה צעיר. אילו לקחו אילן זקן אי אפשר היה לעצבו כך.

את זה אומרת המשנה¹ 'הלומד ילד למה דומה? לדיו כתובה על נייר חדש'. כשהוא צעיר הוא חדש, כשכותבים על נייר חדש הכתב חזק. 'הלומד בזקנותו למה הוא דומה? לדיו כתובה על נייר מחוק', כשהאדם מבוגר קשה להשריש בלבו את הלימודים שייקלטו בו, זה כמו אילן – רק כשהוא צעיר אפשר לכוון אותו לכל הכיוונים.

בטבעו, הוא יותר גרוע מעצים. אם הורגים אנשים, לבטח מגיע להם. וכי כמו האדם עץ השדה? אבל היות שפסוקים בתורה הכתובים בנוסח כזה יש בהם גם דרך דרש, אפשר לדרוש שיש הרבה דברים שבהם האדם דומה לעץ השדה. ויש בהם צדדים שווים רבים.

כל חיות העץ היא רק כשהוא קשור עם שורשו. כשעוקרים אותו מהשורש הוא נובל. האדם הזה, יש לו גוף ויש לו נשמה. הגוף שלו עפר מן האדמה. הנשמה שלו חקוקה מלמעלה. חיות האדם, והדרגה הזאת שהוא אדם ולא בהמה – קשורה עם השורש. שורש האדם הוא מתחת כסא הכבוד, זה שורש האדם והשפעת הקדושה שיש לאדם מהקב"ה. אז מי שדבוק עם הקב"ה, הוא מושרש ודבוק עם השורש. כשאדם מתנתק מהשורש, ואין לו אמונה בקדוש ברוך הוא, ואין לו אלוקים בלב, הוא חי כמו בהמה. כשמהותו לאכול ולשתות ולישון, לעשות צרכים, אז מתנתק הוא משורש הקדושה שלו, כמו בהמה. והקדושה של האדם מתה. זה לא אדם, הוא בהמה על שתי רגליים. האדם כמו עץ השדה, שכל החיות קיימת רק כשהוא [תלוי] עם השורש, והמין 'אדם' איננו בהמה, אדם זה משהו אחר בכלל.

עצי פרי, בדרך כלל גדלים במקומות יישוב. במקום הפקר כמו ביערות, גדלים עצי סרק, כי עץ פרי צריך לטפח. כשרוצים שהעץ יתן פירות טובים, צריך לזבל, להשקות ולהשביח את האדמה, ובאיזה מים צריך להשקות? מים טובים שראויים להשקאה. ואיזה זיבול? לא לזבלו ברעלים. ככה האדם. מיום שנולד כמו האילן הצעיר, צריך לטפחו, להשקותו ולהרגילו.

תינוק בן יומו הוא כבר קדוש, כבר מכינים אותו לברית המילה, מטפחים בו את הקדושה. לעשות לו ברית מילה זו המצוה הראשונה לטיפול בגופו. כתוב בגמרא שכשהתינוק יודע לדבר, מה הדיבורים הראשונים שמלמדים אותו לדבר? תורה! מה זה תורה? פסוק 'תורה ציוה לנו משה', ו'שמע ישראל'. התינוק הקטן הוא צמח, צריך לצמוח ממנו אילן שנותן פירות, הפירות של האדם זה מעשים טובים. אז כדי שיצמיח פירות, צריך טיפול מילדותו, זה 'האדם עץ השדה'.

ניכוש סכנות רוחניות

כשסביב לאילן, גדלים צמחי סרק, ומוצצים את כל השומן והכח של האדמה, אז צריך לעקור אותם. עשבים שוטים צריך לעקור. לפעמים על העלה עצמו צומחים חלקים לא טובים – צריך לגזום אותם. לכן בן אדם

¹ קהלת יב, יא: דבְּרֵי חֲכָמִים כְּדָרְבָּנוֹת וְכַמְשָׁמְרוֹת וְמוֹעִים בְּעֵלֵי אֲסָפוֹת נִתְּנוּ מִרְעָה אֶחָד הוֹשֵׁעַ יֵא, א



מניח



"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 279

שבת שירה ופנינו ט"ו בשבט

שבת תשע"ו

התלכות נפרצו פ"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב בית הכ"ס "דברי שיר" ב"ב

לע"נ חמותי

מרת חיה בת ר' שמשון וינקלר ע"ה,

נלב"ע י"ב באייר תשע"ה



שבת שירה

שבת שירה - האכלת בעלי חיים בשבת

✦ כתב ה"מגן אברהם" (סי' שכ"ד): "יש נוהגים ליתן חיטים לפני עופות בשבת שירה" (יש אומרים שהטעם הוא משום שהציפורים אמרו שירה על הים, ויש אומרים משום שהציפורים אכלו את המן שפיזרו דתן ואבירם מחוץ למחנה), אך מנהג זה אינו נכון שהרי אין מזון של הציפורים על האדם ואסור לו להאכילן בשבת, (עכ"ד) וע"כ יש להכין את מזונן ולהניחו לפניו בערב שבת.

✦ מותר לאדם ליתן בשבת מזונות לפני בהמות ועופות שמזונותיהם עליו, דהיינו אלו שאינם רגילים לחפש לעצמם אוכל, ואם לא נותנים להם לא יחיה להם מה לאכול.

כמו כן מותר לכל אדם להאכיל בעלי חיים אלו, ואפילו אינם שלו (ביאור הלכה שם סעיף י"א, ועיי' ספר "תהלה לדוד" סי' ק"ד).

✦ ציפורים הנתונות בכלוב – מותר להאכילן בשבת אם צריכות לכך מכיוון שמזונותיהן על האדם, אבל אסור לטלטל הכלוב משום מוקצה.

✦ וכן דגים באקווריום (AQUARIUM) – מותר להאכילם בשבת אם צריכים לכך, אבל דגים שמאכילים אותם רק פעם בכמה ימים אין להאכילם בשבת.

✦ יש מתירים לנער מפה עם פירורים אע"פ שציפורים יאכלום, מכיוון שאין כאן טרחה יתרה (עיי' משנה בדורה שם סי' כ"ט, ועוד עיי' אשל אברהם ב"טשאש). אם יש שומשום הראוי לזריעה יש להקפיד לנער את המפה על אבנים ולא על מקום שראוי לזרוע שם (עיי' שו"ע סי' שליו סעיף ד').

✦ כאשר מגיע זמן האכלת הבהמות שמזונותיהן על האדם – אסור לו לאכול לפני שנותן לבהמות לאכול (ברכות מ').

ט"ו בשבט

תחנון

✦ בט"ו בשבט אין אומרים תחנון כיון שנקרא ראש השנה, ואין אומרים גם במנחה שלפניו (משנ"ב קלי"א ל"ה), אבל אומרים "למנצח".

מנהג אכילת פירות בט"ו בשבט

✦ כתב ה"מגן אברהם" (סי' קל"א): "ונוהגים האשכנזים להרבות בו במיני פירות של אילנות". ועיי' "כף החיים" סי' קל"א ס"ק צ"ז. שכן יש נוהגין בספרד, ויש שעושין לימוד באותו לילה, שלומדים משנה או זוהר המדבר בענין אותו הפרי ואח"כ מברכים עליו, ויש ספר מסודר בנושא הנקרא "פרי עץ הדב"ר", עיי' שם.

✦ יש הנוהגים לאכול ט"ו מיני פירות (ספר "מועד לכל חי" סי' ל'), ויש הנוהגים לומר אחד מט"ו פרקי "שיר המעלות" בין פרי לפרי (ספר "דרכי יוסף צבי", ו"מועד לכל חי" שם).

✦ וי"א שהמנהג לאכול הרבה מיני פירות הוא עפ"י הירושלמי (סוף קידושין): "ר' חזקיה ר' כהן בשם רב, עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל. ר' אליעזר חשש להדא שמועתא ומצמיח ליה פריטין (מאסף פירות) שיהיו מצויין לו לקנות ואכיל בהון מכל מילה (מכל מין) חדא בשתא" ואפשר בגלל זה קבעו לאכול כל מיני פירות בט"ו בשבט. ועיי' "פני משה" שמפרש משום ש"אינו נותן לבו לחזור אחריהם לברך להודות השם ב"ה שברא מינים אלו להחיות בהם בני אדם, וכמו שאינו נחשב בעיניו טובתו יתעלה ב"ה" עכ"ל.

לימוד בט"ו בשבט

✦ "ביום ט"ו בשבט למדתי הלכות מעשר מספר הרמב"ם, ובמסכת ראש השנה (י"ד: והלאה) וחזרתי לחדש דבר מה - כערכי, ויהא חשוב כקיום המצוה במעשר אילן, והתפללתי לה' שיזכני באותה המצוה בפועל ממש מן התורה, ומאז נראה לי שמה שהראשונים קבעו יום זה

ליום טוב שלא לומר בו תחנון, הוא להזכירנו מצוות הפרשת מעשר אילנות" וכי' (הגאון ר"ת ב"נפש דוד" הנהגה ט"ו).

ראש השנה לאילנות

✦ ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות בכל הארצות, ואפילו באותם מקומות שזמן הגשם הוא לאחר פסח, כגון: אוסטרליה, ארגנטינה וכד' ("הר צבי" ח"ב או"ח סי' כ"ט).

עניני קדימה בברכות

סדר הברכות

✦ בט"ו בשבט אוכלים הרבה מיני "פרי העץ", ויש לדעת על איזה פרי יברך כדי לפטור את השאר.

כשיש לפניו הרבה מיני פירות, אם כולן ברכותיהן שוין, ויש בהם משבעת המינים, יש לו לברך על הפרי שהוא משבעת המינים, ועיי' פוסט הברכה לכל שאר הפירות (שו"ע סי' רי"א ס"א). ואפילו אם הוא רק חצי פרי, והשאר הם פרי שלם - מברכים עליו (משנ"ב סק"ד).

אם שניהם ממין אחד, משבעת המינים, או שניהם אינם מין שבעה, מקדים השלם, ואפילו החצי חביב יותר בכל זאת השלם עדיף (משנ"ב שם), וכששניהם שלמים, מקדים המין שרגיל להיות חביב אצלו, אפילו עכשיו חפץ במין השני (שו"ע שם ומשנ"ב סי' ק"א).

ואם גם שניהם שלמים, או שניהם אינם שלמים, וגם שניהם חביבים ואחד גדול מחברו, הגדול עדיף ("דעת תורה". וכמש"כ השו"ע סי' קס"ח סעיף ב' לענין פת).

כשיש שבעת המינים, כל מין הסמוך בפסוק למילת "ארץ" קמא או בתרא הוא קודם למין השני, וסדר חשיבות ב"י מינים הוא (חטיה ושעורה אינו מצוי אצלנו לאכול כמות שהם): זית, תמר, ענב (גפן) תאנה ורימון (שו"ע שם ס"ד). (יש שנותנים רמז לדבר לפי הגרעין שבו: זית, יש לו גרעין אחד. תמר, יש לו גרעין אחד שנראה כשתיים. ענב, יש לו כמה גרעינים. ותאנה, יש בו יותר גרעינים. ורימון יש בו מאות גרעינים!).

✦ ולסיכום: כשיש הרבה מיני פרי העץ, סדר ברכתן הוא ז' מינים (לפי קדימה בפסוק סמוך ל"ארץ"), שלם, חביב, גדול. ואין צורך לאכול כל הפרי החשוב תחילה, אלא אחר שכבר אכל ממנו קצת, יכול לאכול שאר הפירות ("כף החיים" סי' רי"א ס"ק ט').

בגדרי "שלם"

א. מעלת שלם הוא גם בשלם העשוי ע"י אדם (שו"ע סי' קס"ח סעיף ב'), ולכן קציצת בשר קודם לחתיכת עוף (ספר "זו"את הברכה" בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

ב. וכן לחם שלם קודם ללחם פרוס, ואפילו אם השלם עשוי מפת קיבר (לחם שאינו נקי), והפרוסה עשוי מלחם נקי, יש להקדים את השלם, ואפילו השלם יותר קטן יש להקדימו ואפילו אם הפרוס יותר חביב צריך להקדים השלם (שו"ע סי' קס"ח סעיף א').

ג. "בייגלע" נקרא שלם, ומצוי שיש על השולחן כל מיני עוגות, ויש שם גם בייגלע ורופא לאכול משניהם, וצריך לברך על הבייגלע, ולא על העוגות, אע"פ שהעוגות חביבות יותר.

ד. מעלת השלם הוא אם הדרך להגיש אותו שלם אבל דבר שאין דרך להביא אותו שלם לשולחן כגון אבטיח או מילון, א"צ לברך עליו כשהוא שלם (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

בירה וענבים

✦ שאלת: יש לפניו בירה (משעורים) לשתיה וענבים (גפן), האם יברך קודם "שהכל" על הבירה שהוא שני ל'ארץ' (שעורים) או יברך על הענבים שהם שלישי ל'ארץ' משום שברכתו "בורא פרי הגפן"?

תשובה: והנה האם לאכילה יש מעלה לפני שתייה, מדברי משנ"ב סי' רי"א ס"ק ל"ה) משמע שאין בזה דין קדימה, וכן מפורש בפמ"ג (בפתיחה להלכות ברכות סי' ח', ובמ"ז סי' רי"א ס"ק ו'), ודלא כמו שכתב ב"ערוך השולחן" (שם סעיף י"ז) שאכילה קודמת לשתיה, עיי' שם, וא"כ יש לדון בנד"ד על איזה לברך קודם.

והנה כתב המשנ"ב (שם) שברכת "הגפן" על יין קודם לאכילת זית, הגם שזית הוא ראשון ל'ארץ' בתרא, וגפן הוא שלישי ל'ארץ' קמא, אלא מוכח דהא דיש מעלה בשבעת המינים באין ברכותיהן שוות הוא

בית הוראה ע"י ביהכ"נ "דברי שיר", רח' זכריה 4, בני ברק. פתוח כל ימות השבוע (א'-ו'):

בבוקר בין השעות 09:00 - 09:30, אחה"צ (א'-ח') בין השעות 13:45 - 14:15. טל': 03-6194741

שלמה ח"א סי צ"א אות ו', שו"ת "הר צבי" ח"א תש" ק"ה, ובעל "שבט הלוי" זצ"ל.

צירוף ז' מינים עם שאר מאכלים

◀ האוכל חצי כזית משבעת המינים וחצי כזית מאכל אחר שברכתו "בורא נפשות", הרי מצטרף ביחד ומברך "בורא נפשות" (משנ"ב סי ר"ו ס"ק א' ועי' שעה"צ ס"ק ב').

צירוף יין עם שאר משקין

◀ השוטה יין פחות מכזית והשלים לרביעית בשאר משקים מברך "בורא נפשות" (שם), אבל אם שתה יין יותר מכזית, והשלים לרביעית עם שאר משקים, יש להסתפק האם יכול לברך "בורא נפשות", כיון שיש סוברים שחייב לברך מעין שלוש על כזית יין ברכת מעין ג' (שו"ע שם סעיף א'), וכיון שנתחייב בברכת מעין ג' אינו יכול לברך "בורא נפשות" (שעה"צ שם ס"ק ד').

כוסית יין עם הרבה משקים

◀ ובאופן זה אפילו שתה הרבה משאר משקים, יל"ע אם יכול לברך עליהם "בורא נפשות" דאולי חייב ברכת מעין ג', והרי ברכת מעין ג' על יין פוטר שאר משקים מ"בורא נפשות" (שעה"צ סי ר"ח ס"ק ע').

זהירות בקידושים ובמסיבות

◀ ולפי? מאוד יש להיזהר כשהולך לקידושים בשבת בבוקר, ושומע קידוש מאחר, ושותה קצת יין בשיעור כזית, או לפעמים במסיבת החג שכל אחד מקבל קצת יין בשיעור כזית, ואח"כ אפילו שותה הרבה משאר משקים, אינו יכול לברך "בורא נפשות", אא"כ אכל עוד מאכלים שחייבים עליהם ברכת "בורא נפשות".

מהו שיעור כזית במשקים

◀ והנה שיעור כזית לה"חזון איש" הוא 33 סמ"ק, ולהגר"ח נאה 27 סמ"ק, נמצא שלושה רבעים של כוסית קטנה חד פעמית, יש בה כבר שיעור כזית (כוסית מכילה 39 סמ"ק), ויש בזה ספק ברכה אחרונה על שאר משקין.

חצי כזית שהכל ומזונות

◀ אכל חצי זית שהכל וחצי זית מזונות, צריך לברך על שניהם יחד "בורא נפשות" (משנ"ב סי ר"י ס"ק א').
ואם אח"כ חזר ואכל חצי זית מזונות תוכי"ד אכילת פרס לחצי זית הראשון, לא אמרין בזה שעכשיו התחייב בברכת "על המחיה", שהרי כבר הצטרף לאכילת שהכל לפטור בברכת "בורא נפשות", וממילא אין שיעור כזית לברכה מעין שלוש (ספר "שלמי תודה" הל' ברכות ע"מ מ' בשם הגר"א י"ל שטיינמן שליט"א, והגר"ח קניבסקי שליט"א).

תשובות שהשיב רבינו חיים קניבסקי שליט"א

◀ **שאלה:** אם יש שני פירות או ירקות לפניו וברכותיהם שוות, ולאחד מהם יש בו קדושת שביעית, האם יש בו מעלה לברך עליו?
תשובה: כיון שיש סוברים שיש מצוה לאכול פירות שביעית (רמב"ן) בודאי יש לו מעלה לברך עליו.

◀ **שאלה:** פלח של תפוז נחשב לדבר "שלם", מה הדין כשחתך תפוז לרבע, הרי יש בפנים פלח שלם אבל לא רואים מבחוץ רק תפוז חתוך, האם עדיין יש בו מעלת "שלם"?
תשובה: כיון דסו"ס בפנים יש פלח שלם הרי יש בו החשיבות שלו, ויש לו מעלת "שלם" לברך עליו.

◀ **שאלה:** מובא בספרים שיש ענין של "תענית הראב"ד", להימנע מלאכול דבר טוב דכבישת היצר חשוב יותר מתענית, האם יש לחשוש משום "בל תשחית" אם עי"ז יזרוק השיריים אם אין מישהו אחר שיאכלו?
תשובה: אם יש בזה צורך אדם אין בו משום "בל תשחית".

◀ **שאלה:** מי שיש לו בשר ושניצל (ברכת שניהם "שהכל"), והשניצל מטוגן בשמן זית, האם יש לו מעלה של ז' מינים, שיברך עליו קודם (דברכותיהם שוות, ז' מינים קודם)?
תשובה: מסתבר שאע"פ שהוא טפל, סו"ס הברכה הולכת גם עליו, ויברך עליו קודם. (א. ח. ולפי"ז אם יש לו אורז עם צימוקים וגם צלחת אורז בלי צימוקים אז יש לו דין ז' מינים שטפל אליו, והוא קודם, וכן אם יש סלט ובו גרגרים של רמון יש לו מעלת ז' מינים).

◀ **שאלה:** מי שיש לו ב' פרוסות לחם, ועל אחד מהן יש ממרח, האם זה נחשב לחביב שיברך עליו קודם?
תשובה: אע"פ שהממרח טפל, בכל זאת מסתבר שיברך עליו קודם.

◀ **שאלה:** אכל מיני מזונות, וגם כמה גרגרי רימון שיש עליהם דין בריה (כמבואר בשו"ע סי ר"י), האם יכול להוסיף בברכה מעין שלוש גם "על העץ ועל פרי העץ"?
תשובה: הסטייפלר זצ"ל הורה שאם שתה יין כשיעור כזית, ואפילו כשיעור כזית קטן, יכול להוסיף בתוך ברכת מעין שלוש אם בין כך מברך כגון על מזונות, מכיון שהיין הוא ספק ברכה (עי' "ארחות רבינו" ח"א ע"מ פ"ט), וכמו כן בבריה יכול להוסיף בתוך ברכת "על המחיה" (אולם אם אכל מזונות ושתה יין פחות מכשיעור, לא יכלול הגפן בברכתו, הגר"ש זצ"ל, מובא בש"ש"כ פרק כ"ד ס"ק ע"א, ועי' בספר "יוזאת הברכה" ע"מ 48).

רק בהבדל בין "עץ" ו"אדמה", אבל כשיש מעלה גדולה בין שאר הברכות כגון ברכת "הגפן" ו"עץ", מעלת הברכה עדיפה, וא"כ הי"ן כשיש ברכת "העץ" על ענבים שהוא מעלה גדולה בעצם הברכה, הוא קודם אפילו אם הוא מאוחר בפסוק. וכן מבואר בהדיא בשעה"צ (סי ר"א ס"ק ט') שברכת אדמה קודמת לברכת "שהכל" אפילו ברכת "שהכל" הוא מז' מינים.

מיץ רימונים ומיץ שזיפים

◀ **שאלה:** יש לו מיץ שזיפים וגם מיץ רימונים (שניהם ברכתם "שהכל"), על איזה יברך קודם?
תשובה: כיון שמיץ רימונים הוא משבעת המינים אע"פ שברכתו "שהכל", עדיין יש לו מעלה של ז' מינים, וכמבואר בשעה"צ (סי ר"א ס"ק ט') בשם פמ"ג, שדבש תמרים יש לו מעלת מין שבעה הגם שהוא "שהכל", ע"י שם. והי"ן מיץ רימונים יש לו מעלת מין שבעה והוא קודם למיץ שזיפים (עי' ט"ז סי קפ"ב ס"ק א', דשכר יש מעלת ז' מינים, אבל עי' "מגן אברהם" שם ס"ק ב', שכתב מכיון שברכתו "שהכל" אין לו מעלת ז' מינים).

יין פוטר שאר משקים

◀ **שאלה:** האם ברכה של היין פוטרת משקה שמוצץ מקרח או סוכריה?
תשובה: כיון שבא לתוך הגרון ע"י מציצה, הוא צורה של משקה, ונפטר על ידי היין (הגר"ש אלישיב זצ"ל), ויש סוברים שכיון שבפועל הוא צורה של אוכל ולא צורת משקה לא פוטר (בעל "שבט הלוי" זצ"ל, הגר"נ קרליץ שליט"א).

פירות מרוסקים

◀ **שאלה:** איזו ברכה מברכים על פירות מרוסקים?
תשובה: אם ניכר חתיכות של הפרי צריך לברך "העץ" או "האדמה", אבל אם אינו ניכר צריך לברך עליו ברכת "שהכל", ואם בירך ברכת הקודמת יצא בדיעבד. כל זה אם הדרך לאוכלו שלם, אבל דבר שדרכו לאכלו מרוסק עדיין נשארת הברכה הקודמת.

◀ **שאלה:** אם לא ניכר הפרי ובירך עליו "העץ" האם לכתחילה יקח משהו אחר כדי לברך עליו "שהכל"?
תשובה: מכיון שבדיעבד כבר יצא בזה אין צריך לחפש ולברך "שהכל" על משהו אחר (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

◀ **שאלה:** כשאוכל פרי חדש שהוא מרוסק, האם מברך עליו "שהחיינו"?
תשובה: אע"פ שמברכים עליו ברכת "שהכל" מכיון שהוא מרוסק, בכל זאת מברכים עליו ברכת "שהחיינו" כיון שבכל אופן יש בזה שמחה (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

טעה ובירך "שהכל" על פרי

◀ **שאלה:** רצה לברך "בורא פרי העץ" על פרי ואיתקיל מילוליה ואמר "שהכל נהיה בדברו" ומיד אמר "ברוך שם כבוד" וגו', מה עליו לעשות?
יסוד השאלה הוא, דהרי כיון שיצא בברכת "שהכל", א"כ היה מותר לו בדיעבד לאכול על סמך ברכה זו, רק היות ששכח, אמר "ברוך שם כבוד" וגו' האם זה נחשב להפסק והתבטלה הברכה וצריך לברך עכשיו ברכה אחרת מחמת הספק.

תשובה: אע"פ שאמר "ברוך שם" בטעות, בכל זאת עצם אמירת "ברוך שם" הוי בגדר שרוצה לסלק הברכה ונחשב להפסק וצריך לחזור ולברך "בורא פרי העץ" (עי' משנ"ב סי כ"ה ס"ק כ"א, ושעה"צ סי ר"ט ס"ק י"ב).

ברכה אחרונה

◀ מצוי מאד בט"ו בשבט, שאוכלים מיני פירות שהם משבעת המינים, וברכה אחרונה שלהם הוא מעין ג', וכן אוכלים שאר מיני פרי העץ, שברכה אחרונה שלהם הוא "בורא נפשות", ואם אוכל משניהם, אין צריך לברך "בורא נפשות" על שאר הפירות, מכיון שגם הם בכלל ברכת "על העץ", שגם הם פרי העץ.

אבל אם אכל פירות משבעת המינים ביחד עם פרי האדמה, או עם שאר מאכלים שברכתם "שהכל", צריך לברך מעין ג' על הפירות של שבעת המינים, וברכת "בורא נפשות" על שאר הדברים (שו"ע סי ר"ח סעיף י"ג).

שיעור אכילת פרס

◀ יש להיזהר מאוד, דלפעמים אוכלים קצת מכל פרי, ונמצא שלא אכל ביחד כזית כדי שיעור אכילת פרס, ואם מברך עליהם "ברכה אחרונה", הרי זו "ברכה לבטלה".

בירך "על המחיה" ושכח "על הגפן"

◀ **שאלה:** אכל עוגה ושתה יין ובירך "על המחיה" ושכח להזכיר "על הגפן", האם נפטר מלומר "על הגפן"?
תשובה: אם בשעה שאמר "על המחיה" כיוון ג"כ לפטור את היין שפיר נפטר בזה מכיון שהוא מידי דזיין (עי' "באר היטב" סי ר"ח ס"ק כ"ג), אבל אם לא כיוון בהדיא לפטור גם את היין ברור שלא נפטר ("מנחת

שואלים ודורשים בהלכות ט"ו בשבט

- א. בט"ו בשבט נוהגים האשכנזים להרבות במיני פירות של אילנות (מ"ב סי' קלא) וכן בבני ספרד יש נוהגים כן (כה"ח שם).
- ב. אין אומרים תחנון בט"ו בשבט (שו"ע קלא ו) ואומרים למנצח (רמ"א שם סעי' א) ונוהגין שאין אומרים תחנון גם במנחה שלפניו (מ"ב שם סק"ב).
- ג. אין מתעניין בט"ו בשבט (שו"ע תקעב ג) וא"צ למיתב תענית לתעניתו (מ"ב תקסח לז) ואין מספידין בו (תשב"ץ קטן סי' קי).
- ד. חתן וכלה ביום חופתם אינם מתעניין בט"ו בשבט (מ"ב תקעג ז) אבל אומרים וידוי (לבושי מרדכי).
- ה. אבל מתפלל לפני העמוד בט"ו בשבט (מ"ב תרעא מד, קונטרס מאמר קדישין) ובהלכות חנוכה תשע"ו הבאנו את דברי המ"ב בקונטרס מאמר קדישין, שאבל אינו מתפלל לפני העמוד בכל הימים שאין אומרים בהם למנצח וא"א. ובטענות כתבנו שם "תחנון" במקום "למנצח".
- דיני קדימה בברכה ראשונה על פירות**
- ו. היו לפנינו מיני פירות הרבה **שברכותיהם שוות**, ודעתו לאכול מכולם, ויש ביניהם ממין שבעה, מקדים ממין שבעה אע"פ שאינו חביב, ואפי' אם המין שבעה הוא חצי פרי והשאר שלם, מקדים את המין שבעה (שו"ע סי' ריא סעי' א ומ"ב סק"א וסק"ד, ועי' מ"ב סק"ג שפוסק כדעה הראשונה בהמחבר) ואפי' אם מין השבעה הוא מחול' ושאר הפירות מא"י, מברך על מין שבעה תחילה (תשובות והנהגות ח"א סי' קפח).
- ז. אם שניהם משבעת המינים, או שניהם אינם משבעת המינים, יברך תחילה על השלם. ואע"פ שהחצי יותר חביב (מ"ב סק"ד) ולכן אם יש תפוח שלם ופרוסות של פרי אחר, יש לברך על התפוח. [ועי' שו"ע סי' קסז גבי פת ביום חול, דיש לחתוך את הפת לפני הברכה כדי שלא יהי' הפסק גדול בין הברכה להאכילה, ולא יחתוך את הכל כדי שישאר "שלם", ומפרידו אחר הברכה. וי"א שהוא הדין בפירות. ולכן כאן בתפוח, יש לחתוך רוב התפוח לפני הברכה, ויפרידו אחר הברכה (אאמו"ר שליט"א בשלמי שמחה ע"מ ברכות דף לט ע"ב. וכן שמעתי מהגרמ"מ לובין שגם בתפוח יש לעשות הכי. והחת"ס נהג לקלף את הפרי לפני הברכה משום הפסק) וי"א דדוקא בפת מצינו שיש דין לחתוך לפני הברכה, אבל לא בפירות (הל' סעודה להגר"י כהן ע"פ שו"ע הגר"ז רז ג)].
- ח. אם אין שם ממין שבעה, וברכותיהן שוות ושניהם שלימים או שניהם אינם שלימים, מקדים את החביב (שו"ע שם).
- ט. היו לפנינו מיני פירות **ואין ברכותיהן שוות**, אפי' יש בהן ממין שבעה, איזה מהן שירצה יקדים. וי"א שצריך להקדים החביב (שו"ע שם) והעיקר כה"א שהוא דעת רוב הפוסקים, ויקדים את החביב (מ"ב שם סק"ט) וי"א דאם פרי העץ שלם והחביב שהוא פרי האדמה אינו שלם, מקדים השלם (דה"ח) ויש מסתפקים בזה, דאולי חביב קודם לשלם ולשבעה (שעה"צ שם סק"ה).
- י. חביב היינו המין שרגיל להיות חביב עליו, אפי' אם עתה חפץ במין השני (שו"ע שם) ומ"מ המברך על מה שחביב עכשיו יש לו על מי לסמוך (מ"ב שם סק"א).
- יא. ברכה מבוררת קודם לברכה שאינה מבוררת, ולכן העץ קודם לשהכל. והאדמה קודם להעץ והאדמה, העץ קודם (שו"ע שם ומ"ב סק"ח) אמנם אם האדמה יותר חביב, מברך האדמה תחילה. וכן אם יש שם מין שבעה, מברך עליו תחילה (מ"ב שם).
- יב. כל הקודם בפסוק ארץ חטה ושעורה קודם לברכה, וכל הקרוב לארץ בתרא קודם לברכה (שו"ע ריא ד) ואפי' אם שאר המינים שלימים או חביבים (מ"ב שם) וסדר הדברים כך הוא: המוציא, מזונות, זית, תמר, גפן, תאנה, רמון.
- יג. סדר הברכות הוא: המוציא, מזונות, גפן, העץ, האדמה, שהכל. וסימנך "המג"ע א"ש".
- יד. ברכת מזונות קודמת להכל, ואפי' לזית (מ"ב סק"ה) חוץ מאורז שאינו קודם ליין ומין שבעה (פמ"ג בסדר המעלות בסוף הסימן אות ב', וכה"ח סק"ז).
- דיני טעות בברכה ראשונה**
- טו. בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא (שו"ע רז א).
- טז. בירך על פרי האדמה בורא פרי העץ לא יצא (שו"ע שם) **אמנם על "חמוציות" (cranberries) שמנהג העולם לברך עליהם האדמה [כיון שגודל על עץ נמוך – כ"כ הגרש"א זצוק"ל ע"פ המ"ב רג ג], בזה אם טעה ובירך העץ יצא, כיון שיש שיטות שברכתם העץ.**
- יז. המסתפק על פרי מהו ברכתו, מברך בורא פרי האדמה שפוטרת את העץ (שו"ע רז א) וי"א שעדיף שיאכל עוד דברים שברכתם בודאי העץ והאדמה, ויכוין לפטור את המין שלפניו (פמ"ג סי' ריא מש"ז סק"ב).
- יח. על הכל אם בירך שהכל יצא (שו"ע רז א) והיינו בדיעבד, דלכתחילה צריך לברך על כל דבר ברכתו המיוחדת לו (מ"ב סק"ה) וכל ההיתר לברך שהכל היינו דוקא בספק דין, אבל אם יש לו ספק מחמת שלא למד, לא יאכל עד שילמד (מ"ב סק"ד) ולא יאמר אפטר בברכת שהכל, כי ה"ז בור שקללוהו חכמים, אלא יש ללמוד לידע, ומה שהוא ספק, דינו שהכל. ואם הוא דבר שיכול לפוטרו בתוך הסעודה עדיף טפי (שע"ת סי' רב סק"ט בשם הא"ר).
- דינים שונים**
- יט. הכניס בפיו שני סוגי פירות, כגון שקדים ובוטנים, וריסקן עד שמאוס להוציאן, ושכח לברך, מסלקן לצדדין ומברך העץ והאדמה (אח"י הרה"ג רבי אברהם ישעי' בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א).
- כ. משקה היוצא מפרי, אין שם פרי עליו ומברך שהכל, חוץ מזיתים וענבים. וכן המוצץ בפיו המשקה מענבים, אף אם מחזיק הענבים מחוץ לפיו, מברך על המשקה בורא פרי העץ, ואחריו על העץ (שו"ע הרב) וכן בכל פרי שמוצץ, דינו כמאכל לכל דבר (הגה' רע"א סי' רי סעי' א).
- כא. פרי שנתרסק עד שאין שם תואר פרי כלל מברך שהכל (רמ"א רב ז) וי"א שעל רסק ענבים מברך בורא פרי העץ, אף שאין שם תואר פרי כלל (הגר"ש אלישיב זצוק"ל) וי"א שאין דינו כיון, וגם אין לו מעלת פרי, וברכתו שהכל (הגר"י כהן בשם הגר"א"ל שטינמן והגר"נ קרליץ).
- כב. משקה הזב מענבים ברכתו בורא פרי הגפן (מ"ב סי' רב סק"ג) וכן ענבים הנמצאים בקערה זב מהם משקה בתחתית הקערה, אם שותה אותו בכוונת שתיה, ברכתו בורא פרי הגפן, אבל כשאוכל הענבים וביחד יש גם משקה, הרי זה נטפל לענבים ומברכים על הכל בורא פרי העץ (אחרונים).
- כג. פרי שעדיין לא התבשל והוא מר ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפי' ע"י הדחק, אינו מברך עליו כלל (שו"ע סי' רב סעי' ב) וכ' המ"ב בדעת המחבר, דאם ראוי לאוכלו ע"י הדחק מברך בורא פרי העץ. אמנם דעת הח"א והעוללות אפרים דכשאינו ראוי אלא ע"י הדחק מברך שהכל (מ"ב שם סק"ח) ולמעשה י"א דעל לימון יברך שהכל (הגרש"ז אורבך במאור השבת ח"ב, אור לציון ח"ב-מובא במ"ב דרשו, הגר"י כהן בשם הגר"א"ל שטינמן) וי"א שיברך העץ (הגר"י כהן בשם הגר"ח קניבסקי).
- כד. אלו הפירות הנ"ל שנאכלים רק ע"י הדחק, אם בישראל או שמתקן באור מברך בורא פרי העץ (מ"ב שם) ודעת הגר"א דאפי' מתקן באור ברכתו שהכל (שעה"צ שם סק"ח).
- כה. פירות הנ"ל שאינם ראויים **אפי' ע"י הדחק**, אם ריקחן או טיגנן בדבש וכי"ב, ברכתם שהכל (מ"ב שם סק"ט).

- כו. פירות מבושלין שמביאים לקינוח סעודה, אין באין למזון כלל, וצריך ברכה (מ"ב סי' קעז סק"ד) ויש שמועה בעולם שהח"ח זיע"א חזר בו (כ"כ בס' של רבי שלמה בלך זצ"ל) ואמר הגר"ח קניבסקי שליט"א ששמע מהחזו"א, שמה שאומרים בשם הח"ח זיע"א מדובר על ציממ"ס וכדומה, שהוא תבשיל ירקות שאוכלים למתיקה כחלק מהסעודה, אבל על קומפוט שלנו צריך לברך (אליבא דהילכתא גליון 30, וכ"כ בארחות רבינו ח"א עמ' פ"א, ושם מיישב הסתירה)
- כז. השוטה שמן זית כמות שהוא אינו מברך עליו כלל, דאזוקי מזיק ליה (ש"ע סי' רב סעי' ד) ואפי' חושש בגרונו אינו מברך (מ"ב שם) ואם אכלו עם פת אינו מברך עליו, כי הוא טפל להפת (ש"ע שם) ואם חושש בגרונו ואוכלו עם פת כדי שיוכל לאוכלו, נחלקו הפוסקים אם השמן עיקר או הפת עיקר (מ"ב שם סק"ט) ואם חושש בגרונו ושוטה אותו עם מי סלקא [וה"ה בשאר משקין – מ"ב שם] ומכוון לרפואה, הוה השמן עיקר ומברך עליו בורא פרי העץ (ש"ע שם) ואע"ג דהמשקה מרובה על השמן (מ"ב סק"א) ודוקא אם נתן שיעור שמן שמועיל לרפואה (שעה"צ סק"ג)
- כח. קליפות של תפוזים שטיגנן או ריקחן בדבש או סוכר, נחלקו הפוסקים מהו ברכתן, ולכן יש לברך עליהן שהכל, ואם בירך עליהן העץ או האדמה יצא (מ"ב שם סק"ט)
- כט. קליפת אתרוג שטיגנן בדבש וכדומה, ברכתו בורא פרי העץ (אורחות חיים סק"ט בשם מנחת פיתים סי' רה ועוד)
- ל. בננה או אבוקדו שנמעכו ע"י מזלג או סכין לא נשתנה ברכתן (ע"פ ש"ע סי' רב סעי' ז) וכן "פופקרן" לא נשתנה ברכתו ומברך האדמה (הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל וחזר בו ממשכ' בשו"ת אה"ע סי' קיד, הגרשז"א זצוק"ל בס' ברכת הנהנין ועוד)
- לא. פירות כגון תפוחים ואגסים שבישלו וריסקו לגמרי עד שלא נשאר שום חתיכה של פרי, מברך עליו שהכל, ואם בירך העץ יצא (ע"פ רמ"א סי' רב סעי' ז' ומ"ב שם סק"א) ויש מחמירים לברך על פרי שלם לצאת מספק ברכה (כן מובא במנחת שלמה ח"א צא ג)
- לב. ממרח תמרים וחמאת בוטנים וכדומה, מברך עליהן שהכל כשאוכלן לבדן (ש"ע הרב סעי' יז ועוד)
- לג. תפוחי אדמה שמיעכן מברך עליהן האדמה (מ"ב שם סק"מ) וכן חומוס או חצילים שבישלו ומיעכן לגמרי מברכים האדמה, אבל אם ריסקן עם מכונה ברכתן שהכל (פוסקים ע"פ מ"ב הנ"ל)
- לד. פירות וירקות הגדלים בעצין שאינו נקוב, יש מסתפקים על ברכתם (חיי"א כלל נ"א סי"ז) ומסקנת הפוסקים שברכתם הוא כאילו גדלו בקרקע עצמו (שדי חמד, שבט הלוי סוף ח"א בהערות לס' רד, ועוד)
- לה. נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו, ונפל מידו, ונאבד או נמאס, צריך לחזור ולברך, אע"פ שהי' מאותו מין לפניו (ש"ע סי' רו סעי' ו) ויש חולקים על המחבר (רמ"א שם) ומסקנת המ"ב וביאורה"ל שכל מה שלפניו אינו צריך לברך שוב, אף שלא הי' דעתו מפורש על כך, ומה שיביאו אחר"כ, רק אם הי' דעתו עליהם נפטר בברכה זו (מ"ב שם סק"ו וביאורה"ל שם)
- לו. בשעת הברכה יש לאחוז את הפרי ביד ימין (ש"ע רו ד) וע"ד הקבלה, אין לתחוב הפרי שמברך עליו בסכין, אף שיאחוז הסכין בימין (מ"ב שם) שהימין ממנה תוצאות חיים, והסכין הוא כוחו של עשוי המקצר חיים (ש"ע הרב סעי' ח)
- לז. האוכל סלט פירות כמנה ראשונה בסעודה יש לברך עליו (הגר"ח קניבסקי שליט"א דולה ומשקה עמ' קג)
- לח. **האוכל פירות ט"ו בשבט באמצע סעודה**, מברך על כל מה שלא רגילים לאכול באמצע סעודה. אבל אם אוכל זית, שהוא פרי שרגילים לאכול באמצע סעודה, לא יברך עליו, אלא יברך על פרי אחר, ויכוון לפטור אותו (הגרמ"ב זילברברג בשם הגר"נ קרליץ שליט"א)
- לט. התחיל לומר בא"י אמ"ה, וחשב לומר ברכה שאינה מתאימה לאותו מאכל, ונזכר וסיים כראוי, יצא (ש"ע רט א) וכן אם סיים שלא כראוי וחזר בו תכ"ז יצא (שם סעי' ב) ואף לכתחילה יכול לסיים כראוי כשנזכר באמצע (הגר"י כהן ע"פ מ"ב סי' ח ס"ק מא)
- מ. שיעור תוך כדי דיבור הוא "שלוש עליך רבי" (מ"ב רו סק"ב) ודלא כהט"ז שכ' שלום עליך רבי ומורי (שעה"צ שם)
- דני שינוי מקום**
- מא. התחיל לאכול ושינה את מקומו, צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה (רמ"א קעח ב) ודוקא בדברים שאינם צריכים ברכה אחרונה במקומם, אבל דברים שצריכים לחזור למקומם, כגון פת, אינו צריך לברך ע"פ ברכה ראשונה (שם)
- מב. נחלקו הפוסקים בשבעת המינים האם טעונים ברכה אחרונה במקומם או לא (ש"ע שם סעי' ה) ולכתחילה יחמיר ויחזור למקום הראשון לברך ברכה אחרונה (מ"ב ס"ק מה)
- מג. בשבעת המינים, אם שינה את מקומו, נחלקו הפוסקים האם לברך שוב ברכה ראשונה (מ"ב ס"ק מה) ולמעשה לא יברך שוב (שיעורי הגר"ש ע"מ ברכות מהרב ב.צ. קוק עמ' תרכב)
- מד. יש לזהר לא לעשות שינוי מקום באמצע שאוכל פירות משבעת המינים, לחוש להדעות שמתחייב שוב בברכה ראשונה (מ"ב דרשו בשם הגר"ח שיינברג) ואם צריך לעשות שינוי מקום, יברך קודם ברכה מעין ג', ואח"כ יברך שוב ברכה ראשונה במקום השני, ולא הוי ברכה שאינה צריכה (וזאת הברכה בשם הגר"ש אלישיב והגר"ח שיינברג)
- מה. גם כשדעתו בשעת הברכה לעשות שינוי מקום, נקרא שינוי מקום, ובמקום שצריך לברך שוב, חייב בברכה (ש"ע סעי' א)
- מו. פירות כמו תפוחים ותפוזים ובננות, שאינם משבעת המינים, צריך לברך שוב ברכה ראשונה כשעושה שינוי מקום (ש"ע שם)
- מז. מחדר לחדר באותו בית לא הוי שינוי מקום, וא"צ לברך שוב (מ"ב קעח יב) וגם אם יש כמה קומות באותו בית [באותו בעלות], א"צ לברך שוב (שם)
- מח. לכתחילה לא ישנה מקומו אפי' מחדר לחדר (ביאורה"ל ד"ה בבית) והורה החזו"א, שיש לכוון בשעת הברכה שרוצה לעבור מחדר לחדר. וכשחשב כך כמה פעמים, אפשר לסמוך על הרגל הכוונה אע"פ שלא חשב כן בהדיא (כתבי הגר"ח קניבסקי בשם החזו"א)
- מט. אם רגיל לצאת למטבח או למקו"א באמצע הסעודה, אין זה בכלל שינוי מקום (חוט שני)
- נ. שני דירות באותו בנין, ו"א שנקרא שינוי מקום וצריך לברך שוב, ולא מהני לזה דעת (וזאת הברכה בשם הגר"ח שיינברג, הגר"ש אלישיב, והגר"ש אורבך, שער הברכה בשם הגר"ש ואזנר) וי"א דא"צ לברך שוב כיון דהוי תחת קורת גג אחד (הגר"א דינר בשם הגר"נ קרליץ, וזאת הברכה בשם הגר"ח קניבסקי, אור לציון)
- נא. היוצא לחדר המדרגות, ו"א דהוי שינוי מקום וצריך לברך שוב (וזאת הברכה בשם הגר"ש אלישיב והגר"ח שיינברג, שער הברכה בשם הגר"ש ואזנר) וי"א שהוי כמו מחדר לחדר כיון דלכולם יש בעלות ואינו מברך שוב (שם בשם הגר"ש אורבך. הגר"א דינר בשם הגר"נ קרליץ כיון דהוי תחת אותו גג) וי"א דאם הוא סמוך לדירתו במקום שימוש, אינו נקרא שינוי מקום. ואם הוא רחוק מדירתו, נקרא שינוי מקום (שבות יצחק בשם הגר"ש אלישיב)
- נב. היוצא מהבית למרפסת מקורה, אין זה שינוי מקום (וזאת הברכה)
- נג. היוצא מהבית למרפסת שאינה מקורה, ו"א דהוי שינוי מקום וצריך לברך שוב (שם בשם הגר"ש אלישיב, הגר"א דינר בשם הגר"נ קרליץ, הגר"י כהן בשם הגר"ח קניבסקי) וי"א שאינו שינוי מקום ואין צריך עוד ברכה (הגר"א דינר בשם הגר"ש ואזנר, וזאת הברכה בשם הגר"ח שיינברג והגר"ש אורבך, אור לציון פ"ב, דעת יהודה מהגר"י שפירא) וי"א דאם הדרך היחיד להמרפסת הוא מהבית, הוא נטפל להבית ואינו שינוי מקום. ואם יש יציאה מהמרפסת לחצר, חשיב שינוי מקום וצריך עוד ברכה (חוט שני)
- נד. אם המרפסת חצי מקורה, הכל נחשב למקום אחד ואינו חוזר ומברך (חוט שני)
- נה. אם עושה סעודה, והשולחן ממשיך מהסלון להמרפסת, אע"פ שאינו מקורה, הכל מקום אחד ואינו שינוי מקום (הגר"י כהן בשם הגר"ח קניבסקי)
- נו. ו"א שאם יש לו חצר פרטית שמוקפת חומה, א"צ לברך שוב כשיוצא לשם (שש"כ פנ"ד) וי"א שצריך לברך שוב (הגר"א דינר בשם הגר"ש ואזנר והגר"נ קרליץ, שבות יצחק בשם הגר"ש אלישיב)

דיני נוסח ברכה אחרונה

- נז. האוכל פירות משבעת המינים מברך אחריהם מעין שלש. ואם גדלו בא"י חותם "על הארץ ועל פירותיה". ואם גדלו בחו"ל חותם "ועל הפירות" (ש"ע רח י)
- נח. אכל פירות משבעת המינים וכן תפוחים וכדומה, א"צ לברך בורא נפשות על שאר הפירות, דברכת מעין שלש פוטרות (ש"ע רח יג) וכן אם אכל רק תפוחים וכדומה ולא ז' מינים, ובטעות ביד מעין שלש יצא (מ"ב סי' רז סק"א) אבל אם שתה יין ואכל תפוחים, אין ברכת מעין שלש של יין פוטר את התפוחים, וצריך לברך גם בורא נפשות (ש"ע שם)
- נט. יש מסתפקים, אם אכל פירות מא"י שחותמים עליהם "ועל פירותיה", ואכל גם תפוחים מחו"ל, האם גם בכה"ג מעין שלש פוטר את הכל (שלמי תודה עמ' נג)
- ס. אם אכל גם פירות א"י וגם פירות מחו"ל, יש לחתום "ועל פירותיה", כיון שהוא ברכה יותר חשובה וכוללת את הכל (ארחות רבינו, וזאת הברכה בשם הגר"ש"א זצוק"ל, הגר"י כהן בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א)
- סא. בפירות א"י שחותמים "על פירותיה", י"א שגם סמוך לחתימה יברך "ונודה לך על הארץ ועל פירותיה" (כה"ח רח נח) וי"א שסמוך לחתימה יאמר "ועל הפירות" (ערוה"ש רח י) ובסידורים כתוב "ועל הפירות" כהערה"ש. ואמר לי הגר"י כהן שליט"א ששמע מהגר"נ קרליץ שליט"א, שהגר"נ נוהג, שכשמברך מתוך סידור אומר "ועל הפירות", וכשמברך בלי סידור אומר "ועל פירותיה".
- סב. אם מסתפק אם הפירות מגיעים מא"י או לא, או אם הפירות מגיעים ממקום שהוא ספק א"י, לא יחתום "פירותיה", אלא יאמר "ועל הפירות" (מ"ב רח נד)
- סג. אם חתם "על פירותיה" על פירות חו"ל, יש מסתפקים אם יצא או לא (קצוה"ש ס ה, שלמי תודה עמ' נג) וי"א שיצא (ש"ת דבר יהושע) לכן יש לברר היטב מהיכן הפירות מגיעים לפני שחותם "פירותיה", כי הרבה פירות מגיעים ממקומות שהם ספק א"י.

דיני טעות בברכה אחרונה

- סד. אכל רק פירות האדמה, ובטעות ביד ברכה אחרונה "על העץ", לא יצא (מ"ב רח סב)
- סה. ביד בורא נפשות על שבעת המינים, אפי' בדיעבד לא יצא (מ"ב רב מב)
- סו. אם סחט תפוח וכדומה, ברכתו שהכל ובורא נפשות. ואם ביד על העץ לא יצא (מ"ב רח סג) והדין הזה הוא אפי' אם בין כך מברך "על העץ", כגון שאכל מז' מינים וגם סחט תפוח, אפי' אינו פוטר, עי"ש במ"ב
- סז. בברכה מעין ג', אם לא הזכיר "ארץ" בחתימה [כגון שחתם בא"י על הפירות, ולא על הארץ ועל הפירות] יצא (מ"ב רח נה) וגם בפתיחה אינו מעכב (ביאורה"ל שם סעי' יז ד"ה אלא) וגם אינו מעכב ירושלים (שם) וי"א שאם לא אמר ארץ או ירושלים בנוסח הברכה לא יצא (חזו"א או"ח לד ד)
- סח. טעה ובירך "על המחיה" על שבעת המינים, לא יצא, חוץ מעל תמרים ויין שיצא (באה"ט רח כג)
- סט. אם אכל ענבים ובירך בטעות "על הגפן" יצא (ש"ע רח טו) אבל אם שתה יין וגם אכל ענבים ובירך על הגפן לא יצא (ש"ע שם סעי' יד) ואם כיון מפורש על הענבים יצא (מ"ב סקס"ט)

דיני שיעור לברכה אחרונה

- ע. אין מברכים ברכה אחרונה על פחות מכזית (ש"ע רי א) ואם אכל חצי כזית משבעת המינים וחצי כזית משאר מינים, מברך בורא נפשות (מ"ב רי א)
- עא. אם אכל חצי כזית ענב וחצי כזית תפוח ובירך בורא נפשות, ואח"כ תוך כדי אכילת פרס אכל עוד חצי כזית ענב, אינו מצטרף לברכת מעין ג', כיון דכבר בירך בורא נפשות (שלמי תודה בשם הגר"א"ל שטינמן והגר"ח קניבסקי)
- עב. אם אכל כזית ענבים, וחצי כזית תפוח, וחצי כזית בננה [וברכת "על העץ" אינו פוטר את הבננה כנ"ל], אין התפוח מצטרף עם הבננה כדי לברך בורא נפשות, כיון דהתפוח נפטר עם "על העץ". ועל הבננה אינו מברך ברכה אחרונה (שלמי תודה בשם הגר"א"ל שטינמן שליט"א) [עוד דוגמא, כגון שאכל כזית ענבים, וקצת בוטנים וקצת שקדים]

דיני בריה

- עג. אם אכל בריה [דבר שלם, כגון חומס שלם, או שקד, או גרעינים שחורים] מסתפק המחבר אם מברכים בורא נפשות אף על פחות מכזית (ש"ע רי א, ומ"ב סק"ה. ועי' שעה"צ סק"כ דגם דג קטן הוי בריה) לכן נכון ליזהר לא לאכול בריה פחות מכזית (ש"ע שם) [והדין הזה הוא גם לענין מע"ג, שיש ליזהר לא לאכול בריה פחות מכזית, כגון "ענב", או גרגיר של "רימון"]
- עד. אם אכל בריה, ונכנס לספק ברכות, לא יאכל עוד בריה, אא"כ ביחד הוה כזית תוך כדי אכילת פרס (חוט שני עמ' ריב)
- עה. הדין הנ"ל נוגע למעשה ב"שלוש זכור" שלפעמים אוכלים קצת "ארבעס" או בוטנים, או גרעינים שחורים, דברים אלו הם בריה. לכן יש ליזהר לאכול כזית כדי לברך ב"נ, או לחתוך כ"א לשנים שלא יהיו בריה (עי' שעה"צ סק"א)
- עו. אם נפל ממנו קצת ע"י בישול לא הוה בריה (מ"ב סק"ח) וכן אם נתרסקה בטל ממנו שם בריה (מ"ב סק"ו)
- עז. אם נוגס ממנו מעט, ולא מכניס הכל לפיו, לא הוה בריה (וזו"ב בשם הגר"ש"א, בא"ח פ' מטות, אור לציון פ"ד)
- עח. גרגיר "שומשום" הוה בריה, והאוכלו נכנס לספק ברכות (שבט הלוי ח לד) וכן גרעין תירס הוה בריה (חוט שני עמ' ריב)
- עט. אם הוציא מהפרי את הגרעין [כגון גרעין של שזיף. ואע"פ שהגרעין אינו ראוי לאכילה] לא הוה בריה (רמ"א שם)
- פ. פלח של תפוז-קלמנטינה צ"ע אם נקרא בריה (חוט שני) וי"א דהוה בריה, דהוי כגרעין של רימון (הגר"י כהן בשם הגר"ח קניבסקי)
- פא. י"א שצימוק הוי בריה (הגר"י כהן בשם הגר"ח קניבסקי והגר"נ קרליץ, שו"ת שבה"ל ח לד. ועי' שבט הלוי שם דאם התיבש לגמרי אולי אינו בריה) ויש נוטים לומר שלא הוי בריה (דעת יהודה מהגר"י שפירא זצוק"ל)

דינים שונים

- פב. האוכל פירות לפני הסעודה ומכוין לפטור פירות שבסעודה, אינו מברך ברכה אחרונה לפני הסעודה. אבל אם לא יאכל פירות בתוך הסעודה צריך לברך ברכה אחרונה לפני הסעודה (מ"ב קעו ב) וגם אם שכח לברך לפני הסעודה, צריך לברך בתוך הסעודה (שם)
- פג. אם אכל לפני הסעודה דברים שא"צ ברכה בתוך הסעודה, כגון תפוח אדמה וכדומה, צריך לברך בורא נפשות לפני הסעודה, ואפי' אם כוונתו לאכול תפוז"א בתוך הסעודה (מ"ב שם) אמנם אם אכל מיני מזונות לפני הסעודה, לא יברך ברכה אחרונה, אלא יסמוך על ברכת המזון, כיון שהם ספק פת (ביאורה"ל שם) וטוב שיכוין עליהם בשעת ברהמ"ז (שם) ודוקא בדברים שהם ספק מזונות, אבל דברים שהם ודאי מזונות [כגון ופלים] צריך לברך ברכה אחרונה לפני הסעודה (הגר"י כהן)
- פד. י"א שיכול לענות דבר שבקדושה באמצע ברכה מעין ג' (מאמ"ר סי' קד) וי"א שלא יענה (תהל"ד קפג ה)
- פה. אם אכל מזונות ופירות משבעת המינים, יכול להוציא חבירו בברכה אחרונה, אע"פ שחבירו אכל רק פירות או רק מזונות, וחבירו יכוון לצאת רק במה שצריך לצאת, ולא הוי הפסק (שע"ת ריג א)

פו. מי שמסתפק אם בירך ברכה אחרונה, אינו חוזר ומברך, כיון דספק ברכות לקולא (שו"ע רט ג) אבל אם אכל פירות משבעת המינים בשיעור כדי שביעה, נחלקו הראשונים אם חייב מעין ג' מדאורייתא או מדרבנן. לכן בספק, יאכל עוד כזית מאותו מין ויברך מעין ג'. ואם אין לו אותו מין, יאכל כזית מזונות, ויכלול הפירות בהמעין ג' (מ"ב רט י) וצריך לברך עוד פעם ברכה ראשונה (מ"ב קפד טו).

פז. מי שאכל פירות משבעת המינים, וגם שתה, והוא בטוח שלא בירך ברכת מעין ג', ומסתפק אם בירך בורא נפשות, אם רגיל תמיד לברך קודם ברכת מעין ג' ואח"כ בורא נפשות, הרי זה ודאי שלא בירך בורא נפשות, ויברך את שתייהן. ואם הוא בטוח שבירך בורא נפשות, ומסתפק בברכת מעין ג', הרי חזקה שבירך מעין ג' לפני בורא נפשות, ואינו חוזר ומברך (שו"ת חכם צבי בהוספות סי' ט).

דיני נטילת ידים לפירות רטובים

פח. כשהפירות רטובים במים, צריך ליטול ידיו בלי ברכה לפני שאוכל אותם (שו"ע קנח ד) ואפי' אם אין ידיו נוגעות במים, צריך ליטול ידיו (שם) וצריך לזה כל דיני נטילה כמו לפת [חוץ מהברכה] (מ"ב סק"כ).

פט. אם אין הדרך לאכול אותם עם הידים, רק עם כפית וכדומה, אינו צריך ליטול ידיו (מ"ב ס"ק כו).

צ. אם ניגב את הפרי לפני שאוכלו, א"צ נטילה. ויכול לנגב בידיו (אליבא דהלכתא בש"ח הלכה מהגר"ח קניבסקי).

צא. אין לשלג דין משקה אא"כ חשב עליו לשותותו [נדה דף יז], לכן אם נפל פרי לשלג, א"צ ליטול ידיו (אליבא דהל' מהגר"ח קניבסקי).

צב. יש לדעת, שהדין של נטילת ידים לפני שאוכל דבר רטוב הוא נוגע לכל דבר מאכל שנרטב מאחד משבעה משקין, – י"ד שח"ט ד"ם – דהיינו יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם, מים. ולכן, מי שטובל עוגיה בהקפה, צריך קודם ליטול ידיו. והחזו"א נהג ליטול ידים כשאכל עוף עם עצמות, כיון שרגילים לאכול אותו בידים (ארחות רבינו).

צג. אין להפסיק בין הנטילה להאכילה (פסקי הגר"ש מהגר"י ישראלזון עמ' פב, הליכות שלמה מועדים פ"ט).

צד. אם המאכל שמחייב נטילה הוא טפל לעיקר המאכל [כגון שאוכל קוגל עם מלפפון חמוץ, שבכה"ג אינו מברך על המלפפון כיון שהוא טפל], י"א שיש להקל בנטילת ידים (הליכות שלמה ע"פ מ"ב סק"כ גבי פחות מכזית).

דיני ברכת שהחיינו

צה. הוראה פרי חדש מתחדש משנה לשנה מברך שהחיינו, ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה (שו"ע סי' רכה סעי' ג) ואינה אלא רשות דאי לא מברך לא מיענש, ומ"מ ראוי ליזהר שלא לבטלה (מ"ב סק"ט).

צו. אם לא בירך באכילה ראשונה שוב אינו מברך (מ"ב סק"ג) וכל זמן שעסוק באכילה ראשונה יכול לברך (קיצוש"ע ועוד) ואי לא בירך באכילה ראשונה נכון לברך על פרי חדש אחר ולכוון לפטור אותו פרי (שו"ת מהר"ם שיק אור"ח סי' פט, בן איש חי פ' ראה אות טו, והיינו לחשוש להשיטות שמברכין אף על אכילה שניה וכמבואר בשעה"צ שם סקט"ו).

צז. אם היו לפניו על השלחן כמה מיני פירות שצריך לברך עליהם שהחיינו, ובירך על א' מהם, פטר את כולם אע"פ שלא אכלם, כיון שהיו לפניו וראה אותם (כה"ח סק"ח, אג"מ ח"א סי' פז).

צח. נכון לברך קודם שהחיינו ואח"כ יברך ברכה הראויה לה, ובדיעבד אם בירך שהחיינו אחר הברכה לא הוה הפסק (מ"ב שם סק"א) ולמעשה נחלקו בזה הפוסקים, מנהג הספרדים לברך קודם על הפרי ואח"כ שהחיינו (כה"ח סק"ד ועוד) ומנהג אשכנזי יש דיעות לכאן ולכאן. י"א שיקדים ברכת הפרי ואח"כ שהחיינו (הגר"א בהוספה למעשה רב אות כא, באר היטב סק"ו, אבני נזר אור"ח סי' תנ, ערוה"ש, חזו"א ועוד, ועי' מ"ב כב ג) וי"א שיקדים ברכת שהחיינו (הגר"א אדלר זצוק"ל, חת"ס, כתב סופר סי' כה, חיי אדם, ערוה"ש).

צט. נחלקו הפוסקים האם אפשר לברך שהחיינו על פירות מורכבים (עי' ביאור"ל ד"ה פרי) וכ"ז הוא דוקא בפירות הבאים מהעצים שהורכבו זה בזה, אבל פירות שגדלו מגרעיני פירות המורכבים אין בהם איסור כלל (הליכות שלמה כג יח ע"פ חזו"א כלאים ג ז).

ק. פירות החלוקים בטעמם אשר שם אחד יקרא להם [כגון ענבים שחורים וירוקים וכדומה], נחלקו הפוסקים האם צריך לברך שהחיינו על כל א' וא' או לא. ומסקנת השעה"צ הוא, דעביד כמר עביד וכמר עביד, וטוב יותר שיקח פרי של מין חדש שעדיין לא בירך עליה, ויכוין להוציא גם את זה (שעה"צ סק"ח) וכ"ז כשהמין השני לא הי' לפניו בשעת הברכה, דאי הי' לפניו, הרי אפי' בשני מינים לגמרי די בברכה אחת (מ"ב סק"ד ושעה"צ סקט"ז).

קא. אין לברך שהחיינו אלא על פרי או ירק "עונת", ולכן יש לברר איזה פרי מתחדש משנה לשנה ואיזה פרי אינו מתחדש. ועקב התפתחות הטכניקה, יש שמצליחים לגדלם בחממות כל ימות השנה [כגון בננות] (עי' שו"ע שם סעי' ו).

קב. אם ייבוא הפירות ממדינות אחרות הוא באופן רצוף ורואים הפירות כל השנה אין מברך עליהן שהחיינו (תשובות והנהגות ח"א רא).

קג. גם על פרי שהוא "טפל" צריך לברך שהחיינו. כגון אם אוכל אבוקדו על "קרקר", ומברך רק מזונות, אפ"ה יש לברך שהחיינו על האבוקדו. ודוקא כשנהנה ממנו ומרגיש טעם הפרי (שלמי תודה בשם הגר"א"ל שטינמן).

לוח ברכות

חמוציות [cranberries] כתבנו בפנים ע"פ המ"ב (סי' רג סק"ג) שברכתם האדמה. וכ"כ הגרש"ז אורבך. ועי' נפק"מ בטעה ובירך העץ שאינו חוזר ומברך, כיון שיש שיטות שהם "העץ", ואינו כמו שאר האדמה שצריך לחזור ולברך כשבירך העץ.

קוקוס ברכתו בורא פרי העץ. **ממתק קוקוס** שהוא כתוש, י"א שברכתו שהכל (וזאת הברכה בשם הגרש"ז אורבך) וי"א שברכתו העץ, כיון שהדרך לאכול אותו כתוש (ספר הברכות כהלכתן מהגר"מ שטרנבוך, ספר כיצד מברכים ע"פ מ"ב רב מד, ועוד) וכן הדין בכל קוקוס כתוש.

סלט פירות שיש בו גם פרי העץ וגם פרי האדמה, הולכים בתר הרוב (מ"ב ריב א, וזאת הברכה בשם הגרש"ז אורבך) וי"א שצריך לברך על כל מין בפני עצמו, אא"כ הם חתוכים לחתיכות מאוד קטנות, דאז מברך על הרוב (פסקי הגר"ש מהגר"י ישראלזון עמ' פ, וכן שמעתי מהגר"י קולדצקי שאמר לו הגרש"ז אורבך שהוא נוהג לברך שני ברכות).

סלט פירות שיש בפנים גם משבעת המינים [כגון ענבים ורימונים ותמרים], צריך לברך גם "על העץ" בברכה אחרונה. ודוקא אם אכל כזית מהשבעת המינים כדי אכילת פרס [שזה שתי דקות].

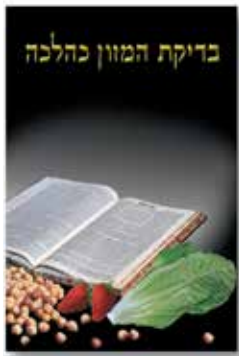
מיץ פירות ברכתו שהכל. ואם יש שם חתיכות מהפרי, יש להדר ולקחת חתיכת פרי ולברך עליו העץ (פסקי הגר"ש עמ' פא).

לפתן פירות מברך העץ רק על הפירות, ואינו מברך שהכל על המים. ואם שותה רק את המים, מברך שהכל (שו"ע רב י).

פירות מרוסקים שאין בהם צורת הפרי כלל [כגון אלו שמרסקים עם בלנדר למנה אחרונה], ברכתו שהכל, ואם בירך העץ בדיעבד יצא (שו"ע ורמ"א רב ז) ואם נשארה צורת הפרי, או שממשן של הפרי נשאר [כגון שמיעך תמרים], מברך העץ (שם, ומ"ב ס"ק מב) אמנם אם ריסק גם אפרסק וגם אגנס, אין העץ פוטר בדיעבד את האגנס, וצריך לברך שוב ברכה על האגנס אפי' אם הוא מרוסק לגמרי [ומברך שהכל]. וגם אלו המחמירים לברך על פרי כדי לפטור את המנה אחרונה, יש לדעת שפרי העץ אינו פוטר האדמה, כגון שיש בפנים גם אגנס או בננה.

ט"ו בשבט ללא תולעים

על פי ספרי הרב משה ויא שליט"א "בדיקת המזון כהלכה"
מעודכן לשנת תשע"ו



1. פירות נקיים לא חייבים בדיקה מתולעים

אבטיח	אתרוג מסוכר	לדר (באריזה סגורה)	קרמבולה (לשטוף היטב)
אבוקדו	בננה	מלון עגול	שזיפים מיובשים
אגוז אורן (צנובר)	בננה צ'יפס	מנגו	שימורי אפרסקים
אגוז ברזיל	דובדבנים מיובשים	פאפאיה מחו"ל	שימורי משמש
אגוז מקדמיה	ללא חרצנים	(טרי, בשימורים ומיובש)	תפוז סיני מסוכר
אגוז פקאן בקליפה	(תוצרת ארה"ב בלבד)	פסיפלורה	תפוח עץ (גם מיובש)
אגס	חבושים	פקאן מסוכר ("פקאן סיני")	
אננס בשימורים	(תוצרת חו"ל - צהוב חלק)	קוקוס (שלם וטחון)	
	חמוציות		

2. פירות שלעיתים נגועים טעונים בדיקה מתולעים

אגוזים ושקדים בקליפתם הקשה (אגוז מלך, בונדוק)	בעת הקילוף בודקים אם מצויים "קורי משי", פירורים כהים או זחלים בקליפה או על האגוז, ואם האגוז או השקד נראה מכוסרם.
אגוזי בונדוק קלופים ושקדים קלופים	בודקים אותם משי צידיהם. אגוז בו נמצא "קורי משי", סימני כרסום או נקב, חוצים ובודקים אותו מבפנים. אם נמצאה נגיעות פנימית ודאית, יש לחצות ולבודק את כולם מבפנים (גם אם לא נמצאה נגיעות, טוב לחצות כ-10% ולבודק בפנים).
אגוזי פקאן קלופים	בודקים משי צידי האגוזים אם יש "קורי משי", תולעים או פירורים עגולים.
אגוזי מלך קלופים	מנערים בתוך מסננת בעלת חורים גדולים על גבי משטח לבן ובודקים אם יש חרקים או תולעים בנשורת. בודקים את כל האגוזים משי צידיהם, ובפרט בקפלים, אם יש "קורי משי", תולעים או סימני כרסום.
אגוזים ושקדים קצוצים	מנערים בתוך מסננת רשת (מסננת אורז) על גבי משטח לבן ובודקים אם יש חרקים קטנים בנשורת. שופכים את הנותר במסננת על משטח לבן ובודקים בין החתיכות.
אגוז קשיו	בודקים את כל האגוזים מבחוץ. אגוז מכוסרם או מנוקב, חוצים ובודקים אותו בין שני החצאים. אם נמצאה נגיעות פנימית ודאית, יש לחצות את כולם. (מעט פירורים חומים דקים בין החצאים הם שאריות הקליפה ולא נגיעות). [גם אם לא נמצאה נגיעות, טוב לחצות כ-10% ולבודק בין שני החצאים].
אוכמניות	קפואות (מליט): רצוי לטחון בבלנדר. טריות: משרים את האוכמניות במים עם מעט סבון נוזלי. מעבירים למסננת בעלת נקבים גדולים, שוטפים היטב במים זורמים וחוזרים על ההשריה והשטיפה שלוש פעמים רצוי לטחון היטב. מיובשות: קשה לבודקם. לרכוש רק את המשווקות תחת כשרות מהודרת.
אנונה	לקלף ולשטוף. לפרוס לפלחים ולבודק אם מצויות רימות לבנות.
אננס	טרי: לקלף ולהסיר את כל החללים החומים המצויים תחת הקליפה. מיובש עם סוכר: להתבונן משי הצדדים אם נדבק עליו זבובון או חרק. מיובש טבעי: לשבור לכמה חתיכות ולהתבונן היטב אם מצוי זחל או פירורים כהים עגולים בחללים הקטנים שבבשר הפרי.
אפרסמון	להוריד את העלה (שסביב העוקץ) ולשטוף היטב. אם הפרי רך מהרגיל, לבודק מבפנים. אם מצוי כתם שחור על קליפת הפרי, מקלפים באותו מקום ומתבוננים אם מצויות רימות לבנות בפרי. (נקודות שחורות קטנות בבשר הפרי אינן מהוות סימן לנגיעות).
גויאבה	לחתוך פרוסות לרוחב הפרי, ולהתבונן היטב בכל פרוסה משי צידה. צבע התולעים בצבע הפרי (עם נקודה שחורה קטנה בראשו) וקשה לזהות. שיטה חלופית: לקלף את הפרי ולהתבונן אם מצוי אזור ממוסמס בצבע כהה או נקב קטן. לחתוך אזור זה ולהתבונן אם מצויות תולעים בתוך הפרי.
דובדבנים	מסוכרים (ללא חרצנים): לחצות אחדים למדגם (כ-10%) ולבודק אם יש תולעת. אם נמצאה נגיעות, יש לחצות את כולם ולבודקם מבפנים. בסירוף: תוצרת אירופה: מתוקים - לפתוח כל אחד ולבודק. חמוצים (כגון בהשגחת העה"ח) - בחזקת נקי. תוצרת ארה"ב: בחזקת נקיים. מיובשים עם החרצן (מצומקים): בדיקתם קשה ועדיף לא להשתמש. מיובשים (ללא חרצן): תוצרת ארה"ב בלבד. בחזקת נקיים.
זיתים	זיתים ירוקים: אם יש כתם חום, לחצות ולהתבונן אם מצויה מחילה בתוך הזית. זיתים שחורים: יש לחצותם ולבודקם מבפנים אם מצויה מחילה או תולעת. טבעות זיתים (ירוקים או מושחרים): לשטוח על צלחת וכדומה ולהתבונן אם מצויה מחילה או תולעת.
לדר ללא אריזה	להתבונן כנגד האור אם נצמד זבובון או נמלה.
משמש מיובש	פרי שלם: לחצות ולבודק כנגד האור משי הצדדים. פרי הנמכר חצוי: להשרות במים פושרים, לפתוח את הקפלים ולבודק כנגד האור.
ענבים	1. מחלקים את האשכולות הצפופים לחלקים קטנים. משרים את הענבים במים עם מעט סבון נוזלי ושוטפים היטב במים זורמים. רצוי לחזור על ההשריה והשטיפה שלוש פעמים. 2. מסתכלים על כל עינב. אם רואים כתם כהה החודר לתוך העינב, חותכים שם ובודקים אם יש תולעת בתוכו.
ערמונים	לחצות ולבודק מבפנים (אפשר לבודק גם אחרי הבישול), אם מצויה תולעת או פירורים כהים.
פירות מיובשים: אגס, אפרסק, חבוש, מלון, מנגו וקיווי	להתבונן משי הצדדים אם נצמד זבובון או חרק. רצוי לשטוף.

המשך ←

לע"ז הר"ר אברהם חיים בן הר"ר יצחק ע"ה לע"ז מרת יראת קיילא חוה בת הר"ר חיים הכהן ע"ה לע"ז הרב אליעזר משה בן שלמה סאקס ע"ה

מותר לשכפל ולהפיץ דף זה לזיכוי הרבים מבלי לשנותו. ניתן להשיג בטל' 9766653 - 08 או בדוא"ל: vayemoshe@gmail.com • E-mail: teva.ramot@gmail.com

קיווי	פנים הפרי בחזקת נקי. לעיתים רחוקות מצויות כנימות לבנות או חומות על קליפת הפרי. יש להזהר שלא תעבורנה לפרי בעת הקילוף, או לשטוף את הפרי המקולף.
רימון	להתבונן אם מצוי נקב בקליפה. בעת פירוק הגרגרים יש להתבונן אם מצויות רימות לבנות קטנות או תולעת חומה בין הגרגרים.
שסק	לפתוח ולבדוק את ה"כתר" שבתחתית הפרי, אליו עלולים לחדור חרקים קטנים.
שקדים	ראה אגוזים.
תמר לח (קפוא)	בדרך כלל נקי, טוב לחצותו ולבדוקו.
תמר רגיל (מיובש)	לחצות בסכין, להוציא את הגלעין ולבדוק משני הצדדים כנגד האור (לחפש חרק כהה בגודל 2-3 מ"מ או תולעת בד"כ מתה ומיובשת).

הדרים: תפוז, קלמנטינה, לימון, אתרוג, פומלה, אשכולית, פומלית	נגיעות חיצוניות: מצויה בכל פירות ההדר על הקליפה מצויות כנימות בצבע חום או אפור כהה. בזמן הקילוף והחיתוך יש להזהר שהכנימות לא תחדורנה לפרי, וכן שלא תעבורנה מהיד לפרי וכד' או לשטוף את הפרי אחרי הקילוף. אם רוצים להשתמש בקליפה - לשפשף במברשת קשה או בכרית מתכת ('ננס') עם נוזל לניקוי כלים, לשטוף ולבדוק שלא נותרו כנימות.
	נגיעות פנימיות: עלולה להימצא בתפוזים, קלמנטינות ואשכוליות עלול להיות נגוע ברימות זבוב הפירות, שהן תולעים בצבע לבן. נגיעות זו נדירה כאשר הפרדסים מטופלים היטב, בפרט בעונת החורף. פירות מעצים לא מטופלים כגון מגינה פרטית, או מערבים בשנת שמטה וכן פירות בעונת הקיץ עלולים להיות נגועים יותר. א. בעת הקילוף, יש לעיין בצד הלבן של הקליפה אם ישנו כתם חום או אזור ממוסמס הנמשך לתוך פנים הפרי, ולבדוק אם יש חדירה של רימות במקום זה. ב. אם הפרי רך-ממוסמס או בעל צבע וריח משונה, יש לבדוק את פנים הפלחים. אם נמצא פרי נגוע, יש לבדוק היטב את כל הפירות מאותה קניה.
	מיץ הדרים - סחוט טבעי (ביתי או מקיסק): רצוי לסנן דרך מסננת צפופה לאחר הסחיטה. לחילופין, ניתן לנקות את הפירות בכרית מתכת ונוזל לניקוי כלים לפני הסחיטה, כדי למנוע חדירת כנימות למיץ.
פיצוחים	גרעיני דלעת: עם קליפה (לבנים): בדרך כלל נקיים. אם הקליפה פגומה, יש לקלף ולבדוק. קלופים (ירוקים): לנער במסננת ירקות על גבי משטח לבן ולבדוק אם נפלו תולעים על המשטח. אם נמצאו תולעים, אין להשתמש. גרעיני אבטיה: לפתוח ולבדוק מדגם של כ-10%. אם נמצאה נגיעות, יש לפתוח ולבדוק את כולם. גרעיני חמניות: עם קליפה (שחורים): צריך לקלף כל אחד ולבדוק. קלופים (אפור בהיר): א. לנער במסננת של אורז על גבי משטח לבן ולהתבונן אם נשרו חרקים קטנים על המשטח. ב. לפזר את הגרעינים על משטח לבן ולבדוק ביניהם, אם נמצאו תולעים - אין להשתמש. בוטנים: לבדוק את כולם מבחוץ. בוטן בו נמצאו חורים, סימני כרסום או סימן של חדירת תולעת, חוצים ובודקים אם יש בו נגיעות פנימיות. אם נמצאו סימני נגיעות פנימיות ודאית, יש לחצות את כולם ולבדוק מבפנים. [גם אם לא נמצאה נגיעות, טוב לחצות כ-10% ולבדוק בפנים]. בסוף הקיץ ובסתיו דרושה תשומת לב מיוחדת. בוטנים טחונים: ראה אגוזים קצוצים. בוטנים מצופים (קבוקים, מצופים שוקולד וכדומה): לפתוח כ-10%, אם נמצאה נגיעות - לפתוח את כולם. בוטנים בקליפתם הקשה: ראה אגוזים בקליפתם הקשה. פיסטוקים: מקלפים ומתבוננים חיצונית אם יש "קורי משי" או זחלים. פיסטוק עליו נראו סימני נגיעות, חוצים ובודקים אם יש בו נגיעות פנימיות. אם נמצאה נגיעות פנימיות ודאית, יש לחצות את כל הפיסטוקים ולבדוקם מבפנים. [גם אם לא נמצאה נגיעות, טוב לחצות כ-10% ולבדוק בפנים].

3. פירות הנגועים לעיתים קרובות בתולעים מוחזק כנגוע

חבושים תוצרת הארץ	חוצים את הפרי ובודקים אם מצוי זחל או מחילה עם פירורים כהים ומסירים את האזור הנגוע.
חרובים	לשטוף היטב, לשבור לחתיכות קטנות (2 ס"מ) ולבדוק אם מצויים פירורים, קורי משי או תולעים וחרקים.
פטל	נגוע וקשה לבדוקו. יש להימנע מלאכולו.
צימוקים	עקב נגיעות רבה המצויה בצימוקים, כולל צימוקים מקליפורניה, מומלץ להשתמש בחמוציות, כתחליף יעיל לצימוקים. במידה ורוצים להשתמש בצימוקים מיצור רגיל, יש עדיפות להשתמש בצימוקים שעברו בדיקות מדגמיות, כגון צימוקים שבהשגחת בד"ץ העדה החרדית, אותם יש לבדוק בדיקה יסודית כדלהלן: 1. להשרות את הצימוקים במים חמים במשך כרבע שעה לפחות. 2. לשפשף אותם היטב ביד ולהמתין דקה. 3. להעביר את המים העליונים לצלחת לבנה ולהתבונן אם מצויים תולעים או חרקים חומים במים. 4. במידה ונתגלתה נגיעות, אין להשתמש היות והם עלולים להיות נגועים מבפנים. אם לא נמצאה נגיעות - לשטוף היטב את הצימוקים תחת זרם מים חזק. צימוקים מיצור ביתי. ניתן להכין צימוקים נקיים בתנור ביתי. ראה הוראות בספר בדיקת המזון כהלכה ח"ב.
תות עץ	נגוע וקשה לבדוקו. יש להימנע מלאכולו.
תות שדה	קיימת נגיעות כלל-עולמית של "טריפסים" קטנים המסתתרים בשקעים שעל התותים שאינם יורדים בשטיפות הרגילות ולכן מומלץ לאכול תותים רק לאחר ניקויים באחד משני האופנים: אופן א: לחתוך בסכין את העלה הירוק עם כמ"מ מהפרי ולהסיר סדקים, חריצים עמוקים או איזורים פגומים. להשרות במים עם מעט סבון נוזלי למשך 3 דקות, לשפשף מעט בתוך המים, ולשטוף היטב (בכל פעם מעט תותים) תחת זרם מים חזק באופן שהמים יגיעו לכל חלקי הפרי. יש לחזור על הפעולה שלוש פעמים ולאחר מכן לטחון או לבשל. אופן ב: לקלף שכבה דקה מהפרי מכל צדדיו (כל השכבה החיצונית כולל חריצים עמוקים ומקום חיבור העלה) ולשטפו היטב במים לאחר הקילוף. תות שדה מסוכר (מיובש עם סוכר): בחזקת נקי, (ברכתו שהכל).
תותי גוג'י (גוג'י ברי - מוצר בריאות, הנמכר בחנויות טבע)	מצויה בהם נגיעות גבוהה, ואין שיטה בטוחה לנקותם.
תאנים (טריות ומיובשות)	נגיעות רבה ובדיקתן קשה ומורכבת. אופן הבדיקה מבואר בספר "בדיקת המזון כהלכה".

מענה לשאלות בטל' 02-5325588 בבוקר ובערב בשעה 11:00-12:00 ובוים שישי משעה 2:00 עד חצי שעה לפני כניסת שבת.

ניתן להאזין לשיעורי הרב ויא שליט"א ב"קול הלשון" טל' 03-6171039



ספרים ט"ל

התפילה
במחיצת החפץ חיים

השבת
במחיצת החפץ חיים

הימים הנוראים
במחיצת החפץ חיים

הגדה של פסח
במחיצת החפץ חיים

פרקי אבות
במחיצת החפץ חיים

החינוך
במחיצת החפץ חיים

ביד הלשון

פעילויות תורניות

מבצעי שמירת הלשון

שיעורים תורניים

מילגות לנוקמים

הפרשה "במחיצת החפץ חיים" גליון מס' 47

בס"ד

מסירות נפש

עֲזֵי וְזִמְרַת יְהוָה לִי לִישׁוּעָה זֶה אֱלִי וְאֶנּוּהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וְאַרְמְמָנְהוּ (טו, ב) זֶה אֱלִי - בַּכְבוּדוֹ נִגְלָה עֲלֵיהֶם וְהָיוּ מֵרָאִי אֹתוֹ בְּאַצְבָּע, רֹאתָה שְׂפָחָה עַל הַיָּם מֶה שֶׁלֹּא רָאוּ נְבִיאִים. וְאֶנּוּהוּ - ... ד"א וְאֶנּוּהוּ לִשׁוֹן נוֹי, אֲסַפֵּר נוֹי וְשִׁבְחוּ לְבָאֵי עוֹלָם, כְּגוֹן (ש"ה ט"ז, ט) "מֶה דוֹדָךְ מְדוּד" "דּוּדֵי צֶחַ וְאֶדּוּם", וְכָל הָעֻנִּין (רש"י).

פסוק זה נאמר מיד בתחילת השירה, מיד לאחר ש"וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (יד, לא). וביאר רבנו (הח"ח חיינו ופעלו ע' תתשמח), שרק בשעה זו הבינו את כל מהלך שיעבוד מצרים וגלותם, וגם כשראו את עשר המכות וניסי היציאה עצמה, עדיין לא נפקחו עיניהם לראות להבין ולהשיג את מהלכם של כל הדברים. אולם, בשעה שעברו את הים שנקרע לעיניהם, וזכו למעלת הנבואה, כפי שאמרו חז"ל (מכילתא דרשב"י טו, ב) 'ראתה שפתה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא', רק אז הבינו והשיגו שיד ההשגחה כיוונה את כל מהלך הגלות והגאולה, בשרשרת ניסים ארוכה זו.

השגה זו הביאה אותם להכרה מוחלטת בה', ותוצאתה היתה אהבת ה' בלתי מסוייגת, עד כדי מסירות נפש. כמבואר בהרחבה בדברי המכילתא (שם) וז"ל: ר' עקיבא אומר, דיבר ניאותו ושבו של מי שאמר והיה העולם לפני אומות העולם. שהרי אומות העולם שואלין את ישראל, ואומרים להן: "מה דודך מדוד", שכך אתם מומתין עליו וכך אתם נהרגין עליו, כענין שנאמר (שם א) "על כן עלמות אהבוך", ואומר (תהילים מד כג) "כי עליך הורגנו כל היום" וגו'. נאמר לכן מקצת שבו, אי אתם מכירים אותו, "דודי צח ואדום" וכו'. [ודברי חז"ל אלו הם מקור דברי רש"י].

וביאר רבנו (קוני' אהבת ה' מאמר א), שעיקר התכלית של יציאת מצרים היה, שבני ישראל יקבלו את מלכותו-אלוקותו של הקב"ה ברצון, עד כדי מסירות נפש על קדושת שמו. כפי שמפורש בתורה (ויקרא כב, לב-לג) "ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם. המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים אני ה'". וביאר רש"י, שהוצאתי אתכם ממצרים, על מנת שתמסרו נפשכם למות, בכדי לקדש את שמי ברבים. וכן, תחילת דיבורו עם ישראל במעמד הר סיני היה (כ, ב) "אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים".

ומוסיף רבנו, שבאומרים "זה אלי ואנוהו", התכוונו בני ישראל לתקן את מה שחלקם קלקלו במצרים, בעובדם עבודה זרה. שהרי מסופר במדרש (שמות רבה פכ"א, ז), כבשעה שעמדו על שפת הים קטרגו מלאכי השרת ואמרו: 'הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז'. ודאי, שלא עבדו ע"ז מרצון, אלא שהמצרים היו מפתים אותם לעבוד את אליליהם, ע"י שהיו מקילים את קושי השעבוד מהעובדים ע"ז, ולכן היו כאלו שכלפי חוץ השתעבדו לאלילים. ואף שעשו זאת מאונס, לא נהגו כפי הדין, שהלא היו צריכים לסבול את יסורי עבודת הפרך ולמסור נפשם על קידוש ה', ולא לחלל שם שמים בהודעתם באלילים. ועל כך התנבא להם אהרן במצרים (יחזקאל כ, ז): "ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו אני ה' אלוהיכם". כשעמדו על הים, והשיגו את האמונה בשלמותה, וממילא אהבו את ה' בכל התוקף, קיבלו על עצמם שמעתה והילך יקבלו את אלוהותו ומלכותו עליהם בכל התוקף, אף אם יצטרכו למסור את נפשם על קידוש שמו.

ארחות חיים במחיצת רבינו. שיחת הילדים ושיבת בתי כנסיות של עמי הארצות מוציאים האדם מן העולם, ומפרש באבות דרבי נתן (פכ"א): מפני שעל ידיהן הוא בטל מהתורה. היוצא מדברינו, שהלשון מפני רוב מרוצתו נגמר העניין ע"י בין לטוב ובין למוטב וכנ"ל, ועל כן מה מאוד צריך האדם להיות זהיר בדיבורו שלא יהיה שפתו מוקש נפשו ח"ו. וכבר הביאו הספרים בשם רב האי גאון, שאמר שצריך להיות נקל לעיני האדם לזוז קורה ממקומה מלשלוח את לשונו לאיזה ענין.

לע"נ ה"ה שלמה בן מרים. ולהצלחת ה"ה דניאל בן שלמה. דן אליהו בן לאה



ספרים טי"ל

התפילה
במחיצת החפץ חיים

השבת
במחיצת החפץ חיים

הימים הנוראים
במחיצת החפץ חיים

הגדה של פסח
במחיצת החפץ חיים

פרקי אבות
במחיצת החפץ חיים

החינוך
במחיצת החפץ חיים

ביד הלשון

פעילויות תורניות

מבצעי שמירת הלשון

שיעורים תורניים

מילגות לנוקמים

פניני הפרשה במחיצת החפץ חיים

ס"ד

ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא.

מה רבתה אמונתם של בני ישראל שבדור ההוא. מבלי לדרוש שום ביאורים הלכו באמנה אחרי משה, האמן האמינו שהכל נעשה לטובתם. ברם לבסוף נודע שהחשש "פן ינחם העם בראותם מלחמה ושוב מצרימה" היה מבוסס בהחלט, שכן גם בלכתם בדרך הארוכה נמצאו כאלה שביקשו לשוב מצרימה. כל הקושיות שאנו מעוררים כלפי ההשגחה, אינן אלא כתוצאה מקוצר ראותנו וחולשת כח בחינתנו. כמה בכלל הם ימי שנותינו בארץ. המסוגלים אנו להשיג את כל העילות שיונקות את יניקתן מזמנים קדומים או שקשורות במאורעות שבעתיד. יפה העיר האר"י הקדוש: 'הלוואי וחי האדם ארבע מאות שנה וראה בעיניו הליכתם ובואם של כמה דורות, אזי יכול היה לבחון מעשי דור ודור, ושוב לא היו בידו קושיות על נוהגה של ההשגחה'.

(הח"ח – חיינו ופעלו)

אז ישיר.

יאמר שירת הים בשמחה, וידמה בדעתו כאילו אותו היום עבר בים. והאומרה בשמחה מוחלין לו עוונותיו.

(משנ"ב סי' נא ס"ק יז)

ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

ישנם אנשים, אף שבכללות הם מאמינים בה' אך אמונתם רפה היא ואיננה בגדר השלימות, וכמו שמצינו בקרא כשבאו משה ואהרן וזקני העם ישראל במצרים ויעשו האותות לעיניהם, כתיב "ויאמן העם" וגו', וכאשר יצאו ממצרים ועברו את הים בחרבה כתיב "וירא ישראל את היד הגדולה וגו' ויאמינו בה' ובמשה עבדו". ולכאורה יפלא, הלא כתיב מקודם "ויאמן העם" ומהו עוד "ויאמינו בה'". אלא הכוונה, מתחילה לא היתה אמונתם כל כך בגדר השלימות, כדאיתא במדרש שגם הזקנים כשבאו לפלטרין של פרעה נסוגו אחור ושוב לביתם ונכנסו רק משה ואהרן לבדם אל פרעה, אך אח"כ כשראו את כל הניסים שנעשו להם במצרים ועל הים כתיב "ויאמינו בה'", שאז נתחזקה אמונתם בגדר השלימות.

(זכור למרים פכ"א)

זה אלי ואנוהו.

פעם בא אל החפץ חיים בראדן אחד האברכים החשובים של ישיבתו בשם ר' גרשון מבלטרמניץ, ובישר לו בשמחה שהצליח לרכוש לו תפילין עם כל ההידורים. את הפרשיות כתב סופר מצויין וירא-שמים ידוע מעיר פלונית; את הבתים התקין האומן המפורסם מעיר אלמונית והן פרודות מעור אחד וכדומה; את הרצועות עיבד יהודי כשר לפי כל החומרות, וכן הלאה והלאה. רבי ישראל מאיר שאל אותו בתמימות, באיזה מחיר עלו לו תפילין אלה. ר' גרשון השיב לו ששילם תמורתם שמונה-עשר רובל. כששמע רבי ישראל מאיר את המספר הנקוב - שהיה לפי דעתו סכום גדול ביחס למחיר תפילין - החל לנדנד בראש לאות תמהון, וחזר כמה פעמים לעצמו: "שמונה-עשר רובל, שמונה-עשר רובל, במחיר זוג תפילין מהודרים; והאם מדקדקים שגם השמונה-עשר רובל יהיו מהודרים?! מי יודע איך השיגו את השמונה-עשר רובל אם לא על חשבון אחרים; אם לא הסתבכו בחובות אם יוכלו לפרוע אותם בזמנם וכו' וכו'. אמנם ראוי להדר במצוות" - המשך רבי ישראל מאיר - "אבל יש להדר שגם הממון יהיה כשר בכל ההידורים!", והוסיף כהנה וכהנה.

(המאורות הגדולים)

עבור זה היתה עיקר יציאת מצרים, להיות לנו לאלקים, כמו שמפורש בתורה, דהיינו לייחד שמו יתברך עלינו, שהוא אלהינו ואנחנו שלוחיו בעולם לעשות רצונו. וענין זה קיבלנו בעת תוקף השירה ואמרנו: "זה אלי ואנוהו, אלהי אבי וארוממנהו".

(שם עולם ח"ב פ"י)

ה' ימלוך לעולם ועד.

בימי המלחמה כששמע אנשים מתווכחים מי ינצח במלחמה, אמר החפץ חיים: "אני אומר לכם מי יהיה המנצח - ה' ימלוך לעולם ועד", הקב"ה לעולם לא יפסיד".

(מעשי למלך עה"ת, פ' נח)



פניני דעת

משיחות שהשמיע רבינו הגדול מן רבי מיכל יהודה ליפקוביץ' זלה"ה



דעת תורה

המלך אבינו שבשמים, המתאוה לשמוע קול בניו - בני המלך, עלינו לישא קולינו בזעקה ובתפילה כלפי שמיא שכן זו היא תכלית כל הרדיפות והצרות - תפילה!!!

אם נבין זאת בבירות אמיתית יהיה נקל בידינו לרכוש את מידת הבטחון והאמונה בבורא עולם. אמנם משנקנה בנפשינו קנין אמיתי ואיתן של מידה זו הרי נוכל לחיות ברוגע ובהשקט בלא בלבול הדעת וטרדה ופחדים. וודאי שיש לפחד! אולם ממי וממה? עלינו לפחד שמא חלילה אין אנו מקיימים את התכלית, שמא אין אנו מבינים את אשר עומד מאחורי הצרות חפצו של בורא עולם בתפילתן של ישראל.

תמיד אני בינכם ומזומן לכל צרכיכם

אחר הדברים הללו נגשים אנו לגעת בקצה הדברים וההבנות של מלחמת עמלק. לומדים אנו בפרשתנו - "ויחננו ברפידים ואין מים לשתות העם, וירב העם עם משה ויאמרו לנו מים וגו' ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסותם את ד' לאמור היש ד' בקרבנו אם אין". מיד לאחר מכן לומדים אנו - "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים".

נקדים ונאמר שודאי הוא שאין אנו יכולים להבין את שעשו ולהיכן שהגיעו כלל ישראל באותה עת. הן מצוי היה עם ישראל ברגה גבוהה עד למאד ובכל זאת באו לכדי מריבה עם משה רבינו. לא זו אף זו מעידה התורה הקדושה שהגיעו עד לכדי מצב של שאלה "היש ד' בקרבנו".

אכן, אין אנו יכולים להבין הדברים, אולם אין לנו אלא דברי רש"י במקום המביא את דברי המדרש וז"ל - "סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני בינכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש ד' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני, משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שניה וכן שלישית, פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא, אמר לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו".

לומדים אנו מדברים הללו את אשר ראינו בדברי המשל של ר' יהושע בן לוי אודות קריעת ים סוף. טענה היתה על בני ישראל לפום מעלת דרגתם שאין הם מרגישים במידה הראויה את השגחת הבורא ית' עליהם. לכך ובכדי לעורר הדבר מביא עליהם בורא עולם את מלחמת עמלק.

תכלית הצרות

בפרשת השבוע לומדים אנו גם על הנס הגדול והנפלא בקריעת ים סוף וגם על מלחמת עמלק. לכאורה המדובר הוא על שני מאורעות אשר אין כל קשר בניהם. אולם בס"ד בגליון זה ניווכח לראות שקשורים הם הדברים האחד בשני קשר בל ינתק.

התאוה שתדבר עמו

אודות הדין ודברים בין עם ישראל לבורא עולם בשעה שעומדים הם על שפת ים סוף ופרעה רודף אחריהם, מוצאים אנו במדרש משל אותו המשיל ר' יהושע בן לוי - "אמר רבי יהושע בן לוי למה הדבר דומה, למלך שהיה בא בדרך והיתה בת מלכים צועקת לפניו: בבקשה ממך, הצילני מיד הליסטים, שמע המלך והצילה, לאחר ימים ביקש המלך לשאתה לאשה והתאוה שתדבר עמו, מה עשה המלך? גירה בה הליסטים, כדי שתצעק וישמע המלך, וממילא תדבר עמו. כיון שבאו עליה הליסטים, היתה צועקת למלך, אמר לה המלך, לכך הייתי מתאוה, כך ישראל - כשהיו במצרים והיו משעבדים בהם, התחילו צועקים ותולים עיניהם בהקב"ה. אז - "וירא אלוקים את בני ישראל והתחיל להוציאם" ביד חזקה ובזרוע נטויה".

זאת עלינו לדעת, בכל משל ומשל שמושלים לנו חז"ל ישנו מסר יסודי וחשוב. אין המדובר בסיפור דברים בעלמא. אף במשל זה של רבי יהושע בן לוי צריכים אנו להעמיק ולראות במה דברים אמורים.

לומדים אנו מהדברים הללו מהי ההסתכלות הנכונה על הצרות הניחתים מעת לעת כל הכלל ועל הפרט. נביט ונבין - למה התאוה אותו מלך? שתדבר עמו בתו. מה עשה הוא לשם כך? גירה בה את הליסטים. הן הדברים מפורשים - כל מטרותם ותכליתם של הצרות הינם ליצור קירבה בין עם ישראל לבין מלך מלכי המלכים. מלמדים אותנו חז"ל בילקוט - "מי את ותיראי - האין את בתו של אברהם יצחק ויעקב, שלשת הררי עולם, ואת מתירת מבריה?" מה לנו בני אל חי לירא ולפחד מאנוש ימות! בנים של מלך אנחנו. אל לנו לפחד מאף אדם כי אם ממלך מלכי המלכים. אכן אם ניחתים עלינו צרות, אל לנו לתלות זאת במעולל וצר זה או אחר, עלינו אך לחשוב איך וכיצד להתקרב לבורא עולם שכן זו תכלית ומטרת הדברים. בעת אשר כזו חובתנו היא להשמיע קולינו לפני

באם

ירגיש הוא

בחוש ובידיעה שכל

אשר הוא חפץ עליו לבקש

מבורא עולם וזו ורק זו הדרך

להשיג את חפצו ולהינצל

מהצרות אזי נחל הוא

את מדרגת

היראה

והאמונה

המוחלט של עמלק אשר הוא בבחינת "ולא ירא אלוקים". היראה היא יסוד היסודות של קיום רצון השי"ת, ורק אחר שקונים את מדרגת היראה אפשר לעלות בסולם הדרגות הרוחניות הכתובות שם בהמשך הפסוק, הליכה בדרכיו, אהבה וכו'. אכן במסילת ישרים בהקדמה כתב שכלל במקרא זה את כל חלקי העבודה הנרצית, אלא שההתחלה של הכל הוא "יראה".

סיכומם של דברים - נמצינו למדים הן מנס קריעת ים סוף והן ממלחמת עמלק שתכלית הצרות היא התקרבות לבורא עולם. באם יבין האדם ש"תמיד אני בינכם ומזומן לכל צרכיכם", באם ירגיש הוא בחוש ובידיעה שכל אשר הוא חפץ עליו לבקש מבורא עולם וזו ורק זו הדרך להשיג את חפצו ולהינצל מהצרות אזי נחל הוא את מדרגת היראה והאמונה ועולה הוא בסולם העולה בית קל.

מדאיתנן להכי צריכים וכדאי הוא ללמוד היטב את דברי רש"י בכדי לקבל הבנה ברורה על המצב של כלל ישראל עם הבורא עולם בכל שנות קיומנו. כל מהות קיומו של כל יחיד ויחיד מישראל הוא מצב של "תמיד אני בינכם ומזומן לכל צרכיכם". כל אשר יש לאדם מרגע יצירתו עד רגעי חייו האחרונים, כל איבריו וכל תנועותיו, כל אלו הינם בגלל שהקב"ה מזומן לתת לו כל צרכיו. זוהי האמונה לאורה צריך האדם לצעוד בכל אורחות חייו, וזהו "צדיק באמונתו יחיה". כל מהלך החיים של האדם הוא מהלך חיים של אמונה, בין החיים הגשמיים, ובין החיים הרוחניים עד כי כל פעולות קיום המצוה נעשים עם האמונה השלימה בהקב"ה.

"ועתה ישראל מה ד' אלוך דורש מעמך כי עם ליראה את ד' אלוך". באם חי האדם עם אמונה הרי שממילא מגיע הוא לידי יראה. יראה היא ההיפך

למען דעת

מעניינו של גליון מביאים אנו בזה הוראות, עובדות ומעשים שנשמעו ונכתבו על ידי ומפי רבינו בכל הנוגע ל-
קנין יראת שמים בנפשו של בן העליה.

התורה ויראת שמים דבר אחד הוא שאי אפשר להפרידם. יראת שמים הוא הכרח לתורה, והתורה היא הכרח לירא"ש. מי שאין לו ירא"ש - אין לו תורה, וכל ידיעותיו הנרחבות אינן אלא כידיעת חכמה גרידא שלא זהו התורה הנרצית מנותן התורה, שתכליתה להביא את האדם לידי הדביקות בהשי"ת.

ירא שמים הוא חכם

זכיתי לשמוע שיחותיו של הגה"צ רבי לייב חסמן זצוק"ל, והיה מרגלא בפומיה: מען זאגט אויף איהם, אז ער איז אפרומער. אפרומער? ער איז אקלוגער! [אומרים עליו - על זה שלומד וחי על פי המוסר - שהוא פרומער, אך האמת שהוא פיקח!]. כשאומרים על אחד שהוא בעל יראת שמים - זו הוכחה שהוא חכם - בעל שכל!

מלמד עם יראת שמים

כאשר בוחרים "מלמדים" - יש להעדיף בבחירת בעלי יראת שמים דווקא מאשר כל הסביב, בכדי שהמחנך ישפיע מתוכו לתלמידים, ושעצם מציאותו - אף מבלי לדבר עמם על ענייני ירא"ש - תקרין ותשפיע ירא"ש. מידי פעם צריך המלמד להגיד בפני התלמידים דברי מוסר, כדי להשריש ולטעת בהם ירא"ש.

בעבור תהיה יראת ה' על פניכם

כשנכנסים לאולם הישיבה בשעת התפילה, צריך לראות יראת שמים על כל אחד ואחד, שהפנים יאירו ירא"ש. מה היסוד ומה החזיק את הישיבה כל הדורות, מאז האבות הק', כמו שאמרו חז"ל (יומא כ"ח, ב') מימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם. ומה החזיק את הישיבות? רק יראת שמים!

יראת שמים ולימוד המוסר

"סיפר לי בעל העובדה, שבימי בחרותו נסע ממקום לימודו לימי האלול לשיבת מיר, כדי להיות בימים קדושים אלו במקום הקדוש הזה, לאחר יום-כיפור כשעמד לנסוע בחזרה למקומו נכנס להיפרד מהמשגיח רבי ירוחם וצ"ל, אמר לו רבי ירוחם: "דע לך! כל דבר שאדם השיג - צריך מסגרת בשביל לשומרו, המסגרת של תורה היא מוסר!"

(אמרי דעת" ח"ב עמ' תנ"ב).

"צריך להיות ההכרה להעריך את אלו מבין תלמידי הישיבה שהם בעלי יראת שמים, ואם יעריכו את אלו יהיה בכך השפעה על כל האוירה של הישיבה. יידעו שהתואר של "בן ישיבה" ניתן רק לזה שהוא דחיל חטאין, כי יסוד התורה הוא ג"כ רק כשיש יראת שמים" (שם ח"ב עמ' קע"ג).

אין ללמוד תורה על חשבון יראת שמים

שאלה: האם להתנהג בתקיפות עם הבחורים כשמאחרים קום לתפילה בישיבה, כי כאשר מריבים עמם - לא תמיד הם מבינים את חומרת הענין, כיצד הדרך להתנהג בזה.

תשובה: צריך לדעת שאין ללמוד תורה על חשבון יראת שמים, ולכן אין ראוי לשבת וללמוד עד השעות המאוחרות של הלילה כשהדבר מפריע לעבודת התפילה. הצורה של בן תורה היא עבודת התפילה, ומי שאינו מבין זאת - הדבר מראה על רקבון, וממילא צריך ללכת לחומרא.

סוד ד' ליראיו

למי נודע סוד ה' - "ליראיו", הם הזוכים ל"ובריתו להודיעם". התורה לא נקנית בכשרונות או בשליטה ובריבוי הידיעה של מראי מקומות וציונים, כי לימוד



דובב שפתיים

מתורתו של רבינו מרן רבי מיכל יהודה ב"ר משה דוד זללה"ה

שבט (1) תשע"ו

גליון מס' 123

דברי מוסר והתעוררות

אחד אמיתי, היה מהפך את עצמו ויוצא מחושך לאור גדול, אבל איך משיגים את הרגע? המציאות היא שלא מתבוננים על עצמו, עובר ימים ושנים ולא מתבוננים! גם כשעוסקים ברוחניות ובעבודת ד' חסר התבוננות, והוויות העולם מטרידים אותו עד שלא חושב.

הכבדת הלב ענינה היא, שידוע האמת ורואה את השקר ובכל זאת לא מסוגל להשתנות

אנחנו מוצאים בפרשיות התורה בהנהגת הקב"ה עם פרעה, שיש מצבים באדם עוד יותר גרועים, הקב"ה אומר בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו, האדם ח"ו יכול להגיע שמתקיים בו אותו המצב של פרעה שהקב"ה אמר אני הכבדתי את לבו, מה זה הכבדת הלב? אומר ר' לייב ז"ל באור יהל אי אפשר לומר שהכבדת הלב היא שלא חושב כלום על עצמו, הוא לא נותן בכלל שהלב יפעול לחלק הטוב להגיד לו ולהראות לו מה שצריך, זה לא נקרא הכבדת הלב, אלא זה נקרא שאין לו לב. הכבדת הלב היינו שיש לו לב והוא מכביד את הלב, יש לו לב – ומרגיש בליבו את האמת, וגם מהו שקר, והשקר נגד עיניו, ומודה בם בבירור מעל כל ספק, ובכ"ז אין בכוחו לסלק אבן נגף את השקר – מלפניו, שהוא לא יתגבר עליו, זה הכבדת הלב. אין כאן חסרון בידיעת האמת ובכל זאת לא יכול לצאת מהמצב של השקר שמחשיך את האמת ומכסה אותו שלא יזדקר לפניו ולא יראהו. וזהו 'לפתח חטאת רובץ', רובץ על האמת, מכסה את האמת.

הנהגה זו נהג הקב"ה עם פרעה, וכי הקב"ה לא היה יכול להוציא את בני ישראל מיד מצרים?! אלא המטרה שנהג הקב"ה באופן זה הוא למען שיתי אותותי אלה בקרבם וידעתם כי אני ד'. התכלית היה שיגיעו להכרה בידיעת ד', כל הענין להפך את הטבע והעולם בהנהגה ניסית ובמופתים, כדי ללמד את הכלל ישראל אמונה בד' והשגחתו.

עכ"פ אנו לומדים מכאן שיש מצב שהאדם יכול להגיע לידי ירידה כזאת שהקב"ה יכביד את לבו, פרעה הוא רק הדוגמא שיש כזה מצב, אבל יכול להיות אצל כל אחד ואחד וגם בזמנינו רואים אצל יחידים ירידה גדולה וכבדות הלב.

יש מצב שהאדם חי בלי ליתן לעצמו להתבונן לחשוב מהו ומה מטרת חייו, איננו חושב כלום, חי כסוס שוטף במלחמה. וכמובן לא מבחין כלום על מעשיו. ויש מצב שני שידועים את האמת, ושם לב שהנהגתו היא בשקר, ובכל זאת לא משתנה אצלו כלום כי לבו כבד.

מהסיבות הגדולות לריחוק מהקב"ה, כי אנחנו מעלימים עין ממעשינו

אנחנו יכולים לומר על עצמינו שמאמינים אנו בבורא עולם, מאמינים בהשגחה פרטית, מאמינים שכל פעולה ופעולה שהאדם עושה הקב"ה יודע זה לא נאבד, מאמינים בשכר ועונש, וא"כ מהי הסיבה שסוף סוף לא משלימים את החק כלפי עבודת השי"ת בשלימות. [אני מדבר בלשון נקיה אנחנו לא במצב מה שצריך להיות], מה הסיבה לזה? אמנם יש הרבה סיבות לכך, אבל הסיבה שאפשר להתעכב עליה ולהצביע שזה מהסיבות הכי גדולות לריחוק מהקב"ה, הוא מה שמביא בעל המסילת ישרים בפ"ב את דברי ירמיהו הנביא שהיה מתאונן על רוע בני דורו, מפני היותם נגועים בנגע הזה שהיו מעלימים עיניהם ממעשיהם, הם לא שמו עיניהם – עיני החכמה על מעשיהם.

הפסוק אומר 'ולבי ראה הרבה חכמה'. יש ראיית העיניים ויש ראיית הלב, ירמיהו אמר עליהם אין איש ניחם על רעתו לומר מה עשיתי, לא רק שלא שמו לב על המעשים לפני שבאו לעשותם, אלא אפי' אחרי שכבר עשו אין איש ניחם על רעתו לומר מה עשיתי, וכיון שלא שמו לב על המעשים לכך הוסיפו עוד יותר, שכל המעשים נעשו כ"כ במרוצה כסוס שוטף במלחמה, הגם שהסוס רואה לפניו מצב של סכנה, [כפיה"נ שהבע"ח מרגיש לפי התכונה שלו את הסכנה], וכל זה מפני שהיו רודפים והולכים במרוצת הרגלם ובדרכיהם. ההרגל של האדם נעשה ממש טבע שני כך היא תכונתו, ואם לא יחזיקו את ההרגל כמו שמחזיקים הגה של מכונית נמצא שהם נופלים ברעה מבלי ראות אותה, הם הולכים במצב של ההרגל מבלי ללמד את עצמו, מבלי לשים לב לעשות עבודה נגד ההרגל, עבודה להשיג את החכמה, אלא הולכים במרוצת הרגלם.

גם כשעוסקים בעבודת ד' חסר התבוננות

ועל זה ממשיך בעל המסילת ישרים והרי זה מעין עצת פרעה הרשע, שאמר תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר, שלא היו נותנים להם ריווח שלא ישימו לב להתבונן להנצל, כן היא עצת היצה"ר ממש על בני"א. צריך לדעת שהכח של היצה"ר כאיש מלחמה מלומד בערמימות וא"א להמלט ממנו, כי אם בחכמה רבה ובהשקפה גדולה. רבותינו הראשונים הגדירו שאם רוצים לדעת מהו היצה"ר, הרי זה ממש כפי שהתורת הק' נותנת את צורת הענין של פרעה תכבד העבודה וגו', טרדות העוה"ז מה שמטריד את האדם ולא נותן לו להתעכב רגע, זה סיבת הנפילה.

והגר"ס זצ"ל במכתבים כותב שאם היה האדם מתעכב רגע

פרעה לאחר שחוה על בשרו את המכות נכנע, ומיד כשרוח שב אל קיאו, היתכן?

ואנחנו מוצאים בהמשך הפרשיות מצב שלישי, אחרי שפרעה סיבב את כל ארץ מצרים למצוא את משה ואהרן כדי לשלוח אותם ממצרים, כי ראה את הסכנה שהיה נתון בה הוא וכל מצרים במיתת כל הבכורות, ואכן שלח את בני ישראל מארצו, הנה הוא כבר ראה את גבורת ד', ובכל זאת אומרת התורה 'ויוגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה ועבדיו גו' ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדינו'. ולא רק שאמר זאת אלא ויאסור את רכבו ואת עמו לקח – כל זה בא מחמת ויחזק ד' את לב פרעה – וירדפו מצרים אחריהם וישגו אותם חונים על הים, עד שנבקע הים ונעמדו המים לישראל כחומה מימנם ומשמאלם.

ואמר מו"ר בעל האור יהל צ"ל, הלא הדבר פלא לכל מתבונן, שאחר כל מה שעבר על מצרים, ועיני פרעה רואים איך שהים נבקע לשנים והכלל ישראל נכנסים בתוך הים ביבשה, והמים להם חומה, ובכל זאת וירדפו מצרים אחריהם, איך זה יכול להיות?! הרי זה נגד השכל!!!

הנה כל המשא ומתן של הקב"ה עם פרעה, נורא הוא להתבונן! מלקים את פרעה והוא נכנע ואומר קומו צאו מתוך עמי, וביקש וברכתם גם אותי, והנה רק רוח לו ולא עוברים אלא רק חמש ימים מיציאתם ממצרים והוא שב אל קיאו, כאשר הוא ועבדיו תמהים על עצמם מה זאת עשינו כי שלחנו אותם מעלינו, כאילו לא היה דבר! היתכן כדבר הזה??? המצב של פרעה יותר גרוע מאותו סכל שעומד על פסי הרכבת ורואה את הרכבת מתקרבת אליו במהירות, הוא שומע את הצפירות של הרכבת שמאותות על הסכנה שעומד ליהרג, והוא במקום לנוס ולהציל את נפשו הרי הוא עומד ורוקד לקול הצפירות. וביותר שהרי כבר חווה הוא וכל עמו את המכות על עורם ובשרם, וכעת במצב נחושה מעיזים לעמוד נגד אדון כל המעשים ולכפור במראה עיניהם, איך יתכן כדבר הזה בבריה חלושה ועלובה???

עבודתנו להסיר את המסך המכסה את האמת, וזה רק ע"י גיעת התורה על יסוד מידות טובות

התורה מלמדת אותנו בזה את הסכנה הגדולה של האדם השבוי ביד יצרו, שהקב"ה מכביד את ליבו, שלא מועיל מה שרואה ומה שמרגיש והרי הוא מוליכו לשאול תחתית רח"ל. ומכיון שהעוה"ז מלא בנסיגות וקשיים שהאדם צריך להתגבר עליהם, לכך הורו לנו חז"ל הק' שהדרך לזה היא מה שאמר, 'בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין לו', ובמסילת ישרים כתב שאם יבוא אחד ויאמר שיש מהלכים אחרים נגד היצר הרע כדי לנצחו, אינו אלא טועה, כי עיקר כבדות הלב הוא המסך שמכסה את האמת, ועל ידי מה אפשר להוריד את המסך? על ידי מה יעמיד האדם את יעוד מהלך החיים בחשבון ודעת, שהמעשים יעברו בחישוב אם צריך לעשות או לא? רק על ידי לימוד וגייעת התורה עם כל התנאים, שיסודם יר"ש ומידות טובות, ומבלי עבודה על כך יכול לחיות כל ימי חייו לצד השקר.

הגמרא בחגיגה ט"ו אומרת דברי תורה קשים לקנותן ככלי זהב ונוחים לאבדם ככלי זכוכית. אומר בעל האור יהל שיש כח באדם שמסמא את עיניו ומטמטם את ליבו לחשוב שיקנה דברי

תורה כחוטף מן השוק, הוא יוצא ידי חובה בזה שנכנס לשעה אחת להיכל הישיבה ומתפלפל עם החבר באיזה דבר תורה, ונדמה לו שבזה יקנה התורה. לא זו הדרך! אלא דברי תורה קשים לקנותם ככלי זהב, צריך יגיעה, להתיישב עם החברותא ולהתייגע בתוך הסוגיא ולשכוח מכל הענינים של העולם, ושכל מוחו יהיה תפוס בביורר הסוגיא, זה הדרך לקנות תורה, ואין בלטה!

לפרש את התורה שלא בדרך האמת, יותר גרוע משכחת התורה

וגם אחר שעמל האדם בכל כוחו, בכל זאת עלול להטעות את לבו, ולחשוב שהתורה תשאר אצלו לעולמים, ואין צריך יותר להתייגע. ואחז"ל שטועה הוא כי נוחין לאבדן ככלי זכוכית. והייתי מוסיף בפשט הגמרא שלא רק שאפשר לאבד את התורה על ידי שכחה, אלא אפשר לאבד את התורה על ידי שמפרש את התורה בדרך אחרת, וזה יותר גרוע משכחה.

ויש להתבונן עוד, שבזה שהמשילו חז"ל את הקושי בקניית התורה לכלי זהב, להודיעך על הכח הגדול בעמלות התורה, כי עמלות התורה זה הכרח לקנין התורה, וכמו שבכלי זהב נעשה עשיר כשהשיג אותם, כן דברי תורה זוכה בהם על ידי עמלותו, וקונה התורה שנהיית תורה דיליה.

ידיעה זו צריכה להקנות בליבו את האושר הגדול שלא ירגיש קושי בעמל ויגיעה, אלא באהבה ישגה תמיד, בהרגשת תענוג בשעת הלימוד, ועגמת נפש בשעה שצריך לסגור את הגמ', וצריך שמירה תמיד כי גם האדם הנבחר והנעלה שכבר זכה להגיע למעלה זו, בכל זאת הוא עלול ברגע אחד לאבד כל תורתו שקנה בשנים רבות.

באבות דר' נתן כתב שתורה שקנה במשך כ' שנה נוח לו לאבד במשך ב' שנים, ואפשר להזכיר את הדוגמא לכלי זכוכית שעומד על השולחן והוא ממשש את השולחן מבלי ראיית עינים, הרי בזמן קצר יהיה הכלי לרסיסים, רגע אחד של היסח הדעת! התעיף עיניו בו ואיננו (משלי כ"ג ה'). כך על ידי היסח הדעת מתורה ברגע אחד מאבד את הכל. צריך לפחד מביטול תורה 'אם תעזבני יום יומיים אעזבך' (יר' סוף ברכות, ספרי פ' עקב). זה לא רק על ימים, אלא על כל רגע ורגע שיכול ללמוד ולא לומד, מתקיים הדבר שיומיים אעזבך.

ביגיעת התורה וקבלת מרות גדולי הדור יוכל לשמור עצמו שלא יסטה ח"ו מדרך האמת

הדרך היחידה לעמוד בנסיגות כנגד היצה"ר הוא תורה, תורה צריך לקנות מרב שקיבל מרב שיהיה במסורה, ומבלי לימוד המוסר קשה לומר שיוכלו לכוין את האמת, ועל ידי לימוד המוסר ג"כ אולי ואולי, כי הנסיגות בעוה"ז הם גדולים, ואין בין גן עדן לגיהנם אלא כחוט השערה, יכולים לעמוד ממש על הגבול ונטייה אחת כבר נמצאים בצד השני. ההבחנה הברורה שנוכל להבחין בכל סטיה אפילו משהו כדי שלא ליפול ח"ו הוא על ידי גיעת התורה וקבלת מרות גדולי הדור. הקב"ה יעזור לכאו"א שיזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך.

(שיחת רבינו בהיכל הישיבה מוצש"ק יתרו תשמ"ט. נערך מתוך כתבי הרה"ג ר' שרגא שטרנפלד שליט"א).

מעשה רב

קצת הנהגות ועובדות ממה שעולה כעת בזיכרון

עד כמה התועלת בקירוב תלמיד גם כשהדבר נראה חסר סיכוי ומנחיל אכזבות

בהיותי שבוע שעבר בחתונה ישב לידי אברך שאינו מוכר לי, בהיותנו ישובים זה לצד זה החלה שיחה בינו, ואמר לי שהוא בן של הגר"ש קוק שליט"א רבה של רחובות, והוא משמש ר"מ ב"מ בשיבת "תורת רפאל" של אחיו הגר"ח קוק שליט"א, בירושלים. ואז אמר לי יש לי לספר לך עובדה מוזקניך מרן רה"י זצ"ל. וכך סיפר לי, אשתדל לספר הכל כפי שסיפר לי ללא שינוי.

במסגרת עבודתי בשיבה התעורר לי איזה ענין שהלכתי להתייעץ בו עם מרן ראש הישיבה זי"ע, היה זה בשנים שעוד היה לומד מדי ערב עם חתנו הגר"ב קורלנסקי זצ"ל בחדר שיעורים של הישיבה לצעירים, [בשנים האחרונות ממש עברו ללמוד בבית], באתי והמתנתי עד שסיימו לימודם וניגשתי והצעתי את שאלתי, מרן זי"ע כדרכו ענה לי במירב הסבלנות ומאור פנים והורה לי הדרך אלך בה.

לאחר שסיימתי וביקשתי להיפרד ממנו, פנה אלי ואמר לי אתה ממהר? עניתי לו שאיני ממהר כלל וכלל, א"כ, אמר לי מרן זי"ע התלווה אלי בהליכתי לביתי ואספר לך משהו, כיון שהינך מתעסק עם תלמידים כדאי שתשמע, וכך סיפר, היה אצלינו בשיבה פעם תלמיד שלא למד כלל, אך לא סתם שלא למד אלא היה ריק מתורה ומיראה, שעד כמה שהפכתי והפכתי למצוא בו איזה מעלה או מידה טובה אחת לא מצאתי. הנהלת הישיבה דנה במעצבו ואמרו לי אין סיבה להחזיק אותו כאן, אין כל תועלת מכך הוא לא מקבל כלום מלהיות כאן ואף נראה שאין תקווה ממנו, ולכך ביקשו להוציאו מהישיבה. אני ביקשתי שיתנו לי אורכה לנסות שוב, ניגשתי אליו ואמרתי לו, אני מחפש חברותא האם תסכים להיות לי לחברותא, הבחור היה נדהם קצת אך הביע את שמחתו לכך, קבענו ללמוד פעם בשבועיים חברותא משנה ברורה, אני מיד שראיתי שהוא שמח מכך אמרתי לעצמי הנה מצאתי בו כן איזה מעלה, אם היה ריק לגמרי לא היה שמח מהצעה ללמוד עמי, אלא הוא היה שמח מללכת למשחק וכד' ולא מחברותא ללמוד ועוד איתי, הרי שיש לו כן משהו. ואכן התחלנו ללמוד פעם בשבועיים, חצי שעה משנה ברורה. מאותו זמן השתנה הבחור לחלוטין הוא החל לאט לאט לעלות במעלות התורה, ללמוד כדבעי, להתפלל כדבעי, כך שנשאר בשיבה וגמר את לימודו בה בהצלחה ב"ה.

הוא הלך ללמוד בשיבה גדולה פלונית, אחרי שלושה חודשים הוא עזב והלך ר"ל לצבא, כששמעתי על כך כאב לי מאוד, אך האמת, שלא הופתעתי, הכרתי וידעתי שזה יכול לקרות לו.

עברו חודשים, יום אחד בהיותי בביתי, דופקים בדלת, קמתי לפתוח, אני פותח את הדלת מולי עומד הבחור, ובלי כל בוש הוא הגיע לבוש כחייל בכגדי צבא, ברגע ראשון הייתי המום לא ידעתי איך להגיב, אך רגע כמימרי מיד אמרתי 'הא, הנה החברותא הגיע, טוב שבאת, איך אני שמח שהנה החברותא הגיע', ותוך כדי אמירה אני מכניס אותו לחדר ואומר בודאי באת להמשיך את החברותא הנה אני כבר מוציא מהארון שני ספרים משנה ברורה ומגיש לפני, והתיישבנו ללמוד כדרכינו מאז.

סיימנו ללמוד ראיתי שהוא נהנה, שוב חזרתי לדבר על השמחה שיש לי שהוא טרח ובא להמשיך את החברותא וכמה זה יפה מצידו, ונפרדנו לשלום כשאני מלווה אותו בחום.

מאז כל פעם שרק נתנו לו להשתחרר בצבא, לפני שהיה נוסע לבית הוריו, דבר ראשון היה ממחר להגיע לבני ברק ללמוד עמי חצי שעה משנה ברורה. הוא סיים את השנים בצבא, ומיד הלך לישיבה של בעלי תשובה ללמוד שם, לא היה לו קל אך הוא עמד בזה בעוז ועלה והתעלה עד לנישואיו בשעט"מ לבת ישראל כשירה והיום יש לו בית ומשפחה של בני תורה ממש. זה רציתי לספר לך כיון שאתה עוסק עם תלמידים.

עד כאן שמעתי מהרב הנ"ל והדברים מדברים בעד עצמם.
[רשימה זו מהגר"י קורלנסקי ראש ישיבת כוללי טהרות בעין בארה"ק]

לא יכולתי להתאפק מלכתוב לך ולהביע את רגשותי והצער שיש לי (מתוך מכתב רבינו)

ח"י טבת תשע"ו שעת צהרים ואני מקבל שיחת טלפון מידיד ותיק, הפעם הוא נשמע נרגש במשהו, יש לי לספר לך דבר מעניין הוא פותח את השיחה, ביקרתי בנתניה בבית אבות לזקנים, ופגשתי שם באקראי ב"מ בשיבת שהחל לספר לי שלמד בנערותו חברותא עם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, הסתכלתי עליו בחמלה מה לישיש זה שנראה בעל הבית פשוט ולמדין שליט"א, הוא רואה שאני מביט עליו בספקנות, ומיד המשיך היה לי רבי'ה רבי מיכל יהודה ליפקוביץ, למדתי אצלו בתפארת ציון, הבנתי מיד שהישיש יש לו מה למכור, ושמתי אוזני כאפרכסת, והוא מספר לי, גדלתי כאן בנתניה לפני כ- 80 שנה, ובתור ילד נשלחתי ללמוד בירושלים בת"ת יבנה, משם הגעתי בשנת תש"ה לבני ברק ליישיבת תפארת ציון ולאחר שנה החלטתי לא לחזור לישיבה ונשארתי בבית, רמ"י ששמע מכך לא נתן לי מנוחה, הוא שלח לי מכתב מאוד מרגש, ומגודל רגשות אהבה שהרעף על התלמידים נסעתי להפגש אותו כפי שביקש, אבל כבר התביישתי לחזור לישיבה, ולכן סידר לי ללמוד בשיבה בפתח תקוה שם למדתי חברותא עם רבי חיים שליט"א, ובזכות זה נשארתי להיות שומר תומ"צ. לפני כעשרים שנה באתי לב"ב לביתו של רמ"י עם המכתב, הייתי בטוח שלא יזכור אותי לאחר ניתוק של חיובל שנים, ולהפתעתי מיד שהצגתי את עצמי זכר את כל הפרטים עלי ועל משפחתי, זה היה מאוד מרגש, והשארתי אצלו את המכתב ששלח אלי, והיה שמור אצלי מאז. (א.ה. המכתב הודפס בספר אמרי דעת ח"א עמ' קט"ז).

חמלת האב על בניו

שמעתי מהרה"ג ר' איסר יהודה ולפא שליט"א שכשלמד בשיבה היה הרבה פעמים ממתין לרבינו בערב שהיה מגיע לחדרו בשיבה ללמוד בחברותא עם חתנו הגר"ב קורלנסקי זצ"ל, ושואל את רבינו כמה שנתעורר במהלך הסדר אחה"צ כשהזכור על השיעור, ובימי החורף הקרים בתוך אולם הישיבה היה חם לכן היה מוריד את הסוודר, וכך היה עומד שם בפתח הבנין המוביל לחדרי השיעורים, כשהגיע רבינו ורצה לגשת לשאול, פנה אליו רבינו ושאל אין לך סוודר? וכשאמר לרבינו שיש לו סודר רק הסיר זאת מחמת שבאולם הישיבה חם, אמר לו רבינו כעת כאן קר, לכן אני ימתין כאן ואתה תלך תלבש את הסוודר ותחזור לכאן לדבר בלימוד. כמובן שלא יכול היה לסרב...

הוראות והדרכות

לימוד ההלכות ישפיע להרגיש רוממות המצוה וערכה

סיפר הרה"ג רב"מ שליט"א כשלמדתי בישיבה גילינו אני וחברי שחבר פלוני אינו מניח את תפיליו רח"ל, החלטנו לגשת לרבינו ולספר לו על כך, ותיארנו לעצמינו את הסערה שהדבר יחולל בישיבה. ואכן כך עשינו. להפתעתנו רבינו שמע אותנו בתשומת לב ולא הגיב כלום, והיה זה לחידה בעינינו. והנה לאחר כשבועיים ראינו את הבחור הנ"ל לומד עם רבינו בחברותא, כשיגשנו לברר מה הם לומדים, ראינו שרבינו לומד אתו משנה ברורה הל' תפילין!

(א.ה. כן כתבנו כבר בעבר כשהתלוננו בפני רבינו על נער שחסר לו בכבוד אב ואם, לא העיר לו על כך בתוכחת מוסר אלא קבע אתו ללמוד הל' כיבוד אב ואם בספר חיי אדם. וכן היה באברך שלא שלט בעצמו ביום שב"ק והיה תולש שערו, ולקח כדורים להרגיע את העצבים, כשנשאל על כך רבינו, פנה לאברך ושאלו האם אתה נוהג לתלוש השערות גם בראש השנה ויום כיפור, כשנענה רבינו בשלילה מוחלטת, אמר לו רבינו א"כ הענין שחסר לך ברוממות קדושת השבת ולזה אתה צריך לעסוק בהלכותיה ולא תצטרך ליטול כדורים, כי הרגשת קדושת השבת ימנע ממך לעבור איסורים).

החכמים והנביאים נתאוו לימות המשיח

נשאל רבינו, לשם מה יהיה צורך בתחיית המתים. הנה לדוגמה, אדם שחי כמאה שנה ולמד תורה מתוך הדחק ועתה בוודאי הוא כבר נהנה לחסות תחת כנפי השכינה וללמוד שם תורה, מדוע, א"כ, יצטרך גם הוא לחזור לכאן חזרה?

והשיב לפי דברי הרמב"ם (מלכים פי"ב ה"ד): "לא נתאוו הנביאים והחכמים לימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בגויים, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנוין בתורה וחכמתה ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא". ולכאורה, מה הכוונה שכל התנאים והאמוראים נתאוו ללמוד תורה כשיבוא משיח, וכי עד אז לא למדו תורה? האם רשב"י או דוד המלך ע"ה לא היו, חלילה, מספיק גדולים בתורה?

התשובה היא: כל עוד ישנן צרות בעולם, לא ניתן להגיע לתכלית של לימוד התורה בדביקות מוחלטת בה. התכלית היא "שיהיו פנוין בתורה וחכמתה, כדי שיזכו לחיי העולם הבא", ומהו העולם הבא? גם תורה!

כאן רואים כמה דרגות ישנן בלימוד התורה הק', דרגות הנשגבות מבינתנו. כל מה שגדולי עולם שכל ימיהם למדו ועסקו בתורה מתוך הדחק בעמל ויגיעה שאין לתאר, נתאוו לימות המשיח, כדי שאז יהיו פנויים ללמוד תורה באופן שאין כזה מציאות כיום בגלות, ובמדרגה זו של דביקות בתורה ישיגו את האפשרות להגיע לחיי העוה"ב שגם שם יעסקו בתורה! ללמדך עד כמה רחבה ועמוקה תורתנו הק'.

לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן

אמרו לנו חז"ל 'לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן', לימוד תורה, וקנין אמיתי בתורה, אפשרי דווקא בצורת חיים כאלו כשל אוכלי המן, שלא משקיעים טירחה בענייני עוה"ז אלא כל צורך גשמי אשר צריך האדם יוצא הוא לפתח ביתו ומקבל את זה, ולמדנו בדברי חז"ל שהזכיה לזה הוא כל אחד לפי דרגתו, מי שזכה היה מקבל את צרכיו בלא טירחה, והאיש אשר היה חסר לו בשלימות נפשו היה צריך לטרוח בהשגת מזונותיו.

יסוד הבית של בן תורה צריך להיות האמונה והביטחון בהשגחה פרטית מתוך ידיעה ברורה שחזוק בזה יזכהו שלא יחסר לו כלום, כמאמר הכתוב "לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם", וצריך לעמול שהבטחון והאמונה יהיה בשלימות ובאמת, אשר במקום לחפש גשמיות צריך לתת עמלו לחפש לראות וללמוד בכל אשר קורוהו את יסודות האמונה, שאם יזכה בהם לא יחסר לו מאומה, ולשם כך צריך לנהל את חייו בהבנה שכל צרכי העולם ניתנו לו רק לצורך לימוד התורה והתקרבות לבורא, וכדי לאפשר לו לבנות בית יהודי שיהא בית ועד לחכמים, ובכך אכן יתעלה ויתחזק ביסודות האמיתיים דמאכלך מוכן לך מתחילת היצירה, ובזה יזכו לנחת וכל טוב ממנו ית'.

*

וכבר אמר רבינו: "למה אנו מבקשים 'בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חוקי חיים, כן תחננו ותלמדנו...' מה ענין בטחון ללימוד התורה?"

ותירץ: "אלא כדי לבקש על הצלחת התורה, צריך להגיע למדרגה של בטחון - לידיעה ברורה שהנהגת הקב"ה עם בריותיו זהו הכל נובע מן הטוב והמועיל ביותר עבור האדם! כי כל זמן שחסר את המעלה של בטחון, אין לו את מנוחת הנפש להשקיע עצמו לגמרי ביגיעת התורה..."

יהיה ניתן בס"ד להשיג הגליון בבית מרן זללה"ה.

להערות והארות אפשר להתקשר לסל: 036180849 או בפלאפון 0504114770 [להשאיר הודעה בתא קולין] או דרך

פקס 036186624.

נפשו גחלים תלהט

ניצוצות ממשנת הגאון הצדיק ר' ישראל אליהו וינטרויב זצוק"ל
גליון 79 בשלח תשע"ו

העלון יוצא ללא מטרת רווח וניתנת
רשות לצלמו למטרת זכויהם בלבד.
לתרומות והנצחות, חספת מעיים, חצרות והערות
יש לפנות בטלפון: 0527-69-79-44
או בדוא"ל shneiderav1@gmail.com

דבר המערכת

בגליון זה נכנס לעומק סוגית קרי"ס וכן ללידת שיראל שהחלה ביצ"מ
ונמשכה עד מתן תורה.

הבהרה: מחמת סגנונו היחודי שאינו שווה לכל נפש דברי תורתו של רבינו
זצ"ל עוברים עריכה ועיבוד לשוני כפי שנעשה בספר "נפשו גחלים תלהט" על
עקבתא דמשיחא שי"ל בעדודו. על כן כל שגיאה וטעות נא לתלות אך ורק
בעורך. נשמח על כל הערה והארה.

המערכת

פעולתה אף לרגע ולכן אין רגע שאדם פוסק בו
מלהרהר. בלתי אפשרי שכל הרהורי מחשבתו
יתגלו כלפי חוץ ולכן כאן חי האדם במסגרת
המיוחדת רק לו. מהמשל הזה נלמד לנמשל
שהוא המרכבה העליונה של הקב"ה. הגם שיש
גילויים בבריאה מפעולות ה' ית' מ"מ יש רובד
בהנהגה העליונה שכולה סתומה וכמוסה
במחיצתו של הקב"ה. הנהגה זו מכונה בשם
"כבשי דרחמנא" [א.ה. ולקמן "עתיקא" - נעתקת
מכל תפיסה].

הזקן משל לגילוי העולם הפנימי

לעתים רחוקות נפתח כמחט סדקית מהרובד
ההוא וזורמים גילויי בחינה זו לתפיסת הבריאה.
תופעה זו נקראת במשל של האדם **שערות הזקן**.
שערות הזקן צומחות מתוך האיכות הנמצאת
במח, וממילא נושאות שערות הזקן עמהם לחוץ
גילוי מהחיים הנמצאים בתוך המח. כמובן שאין
פרטי ההרהורים שבמח מתפרשים ביציאת
השערות, רק **סוג** החיים הנמצא במח מתגלה
בחוץ דרך השערות וכש"כ הגר"א ז"ל בשה"ש
שמהשערות הללו יכולים להכיר את האיכות
שבתוך המח. בקיעה זו דרך מחט סדקית
מהמחיצה של הקב"ה לתוך העולם נקראת
בלשון חז"ל "בעי לאוקיר דקניה". זאת אומרת
את סוג ההנהגה הנמצאת בתוך מחיצתו יתב'
מתגלה בחוץ. הכבוד הזה נקרא במשל האדם
"הדרת פנים זקן".

אופן המצאות העולם הגלוי בעולם הפנימי

אמרו חז"ל [חולין קכ"ז] כל מה שיש ביבשה יש בים,
חוץ מהחולדה ע"כ. מבואר מזה שהחיים
בעולמנו מתחלקים לשני אופנים, החיים הגלויים

הקשר בין קריעת ים סוף לשבת קודש

[עיני ישראל ח"א]

מספר תמיהות בפרשת קריעת ים סוף
כתוב ביצ"מ בעת קרי"ס "ויאמינו בה' ובמשה
עבדו...". נציג כמה שאלות בפרשה זו.

א' אחרי שראו את כל המכות צריך להבין איזו
אמונה נתוספה להם בעת קרי"ס. ב' עוד יש
להבין מהו שהקב"ה אמר להם לחזור לכיון
מצרים והקב"ה אמר למ"ר ע"ה שהסיבה היא
כדי שיתקיים "ואיכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו
מצרים כי אני ה'...". איזה כבוד במיוחד התגלה
כאן. ג' מדוע כשעמדו אצל הים במצב שא"א
להינצל ממנו וממילא התפללו לישועה וגם משה
רבינו ע"ה התפלל עמהם, אמר לו הקב"ה "מה
תצעק אלי, דבר אל ב"י ויסעו" ואז משה מסר
להם דברי הקב"ה ואמר "ה' ילחם לכם ואתם
תחרישון"... זאת אומרת שלא יתפללו כלל.
והלא בעת צרה אז עיקר החיוב תפלה ומדוע
השתיק את התפילה? ד' חז"ל [זוה"ק בשלח מ"ז ע"א]
הסמיכו לפסוק "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון"
כפירוש עליו את הפסוק בישעי' "אם תשיב
משבת רגליך, עשות חפצין ביום קדשי וקראת
לשבת עונג"... ולא מבואר מה הקשר בין עונג
שבת ושבתה מחפצי אדם לענין של "...ואתם
תחרישון" שהי בקי"ס. ה' הנה על מה שכתוב
"ואיכבדה בפרעה וכו'" אמרו חז"ל [ספרא
דצניעותא קע"ב] שרצה הקב"ה לאוקיר דיקניה.
פירושו דבשבת וקני' אמרו "הדרת פנים זקן",
והאדם שנברא בצלם אלוקים, כל דמותו היא
משל על הנהגת הקב"ה בכל פרטי תבנית קומתו,
וכאן בקרי"ס רצה הקב"ה לגלות במרכבתו
העליונה את ההנהגה הנקראת "הדרת פנים זקן",
וצריכין להבין איזה גילוי זה מן המרכבה.

משל ונמשל הרכבת האדם התחתון מאיבריו הגלויים ומעולם המחשבה הפנימי

יש בהרכבת אדם שתי תופעות. הא' איך שהוא
נראה באברי גופו, והשני, איך שהוא חי את חייו
הפנימיים מיניה וביה סגור בתוך עצמו, היינו
מחשבתו. המחשבה אינה פוסקת מלפעול

– הם החיים שעל היבשה, ויש עוד סוג חיים – החיים שבתוך הים שא"א לתאר מבחוץ איך הם מתנהלים שמה. וכן הוא באדם שאמרו עליו חז"ל במשנה שהוא עולם מלא, יש בו בהכרח כל ההיקף של עולמנו. כל איבריו החיצוניים המתגלים לחוץ מקבילים ל"יבשה" של עולמו. והמחשבה שלו מקבילה לחיים שבתוך ה"ים" שלו שא"א להבין אותם מבחוץ. הצורה שנמצאת חיצונית האדם בפנים, היא באופן שכל כוחות אברי האדם נמצאים **מרוכזים** בתוך מסגרת המח שלו. ושם הם בעדינות יתרה [א.ה. משום שהם נמצאים לפני התגשמותם באיברים הגלויים בהם היא הגסות] החיים שם הם בתוך מסגרת של חיות האדם בפרטיות "האנוכי שלו", הנעלם מעין כל חי בחוץ. בזה נבין מה שאירע בקרי"ס. מאחר שנפתח מה שנקרא במרכבה העליונה, "עולם המחשבה" כביכול של הקב"ה והתגלה שכל כוחות הבריאה נמצאים שם כשהם עומדים במחיצתו של הקב"ה ומתבטלים לפניו בתכלית הביטול (כמשל כל כוחות איברי גוף האדם המתבטלים בעת המצאם בתוך מסגרת מחשבתו). זה הוא הכבוד המיוחד שהתגלה בקרי"ס [א.ה. כמ"ש "בעי לאוקיר דיקניה"], היינו שהתגלה שלפי האמת יש מערכת בתוך המחיצה של הקב"ה [א.ה. מערכת המחשבה] שכל הנבראים נמצאים בה בציור של בטול גמור אליו, אפס לעומתו ית'.

ישראל עלו במחשבה ולכן נושעו בקרי"ס

חז"ל אמרו במדרש שם "ישראל עלה במחשבה". פירושו שלמרות שאנו חיים היום בתוך עולמות שהם חוץ למסגרת מרכבת המחשבה למעלה, ובמקומינו אפשרות הבחירה היא עד כדי ניתוק מהקב"ה ח"ו, מ"מ יש לישראל השרשה יותר עמוקה ומסוגלים לחיות תחת רוממות הביטול היוצאת מהמסגרת הנמצאת למעלה. ומכיון שבקרי"ס נפתח כמחט סדקית לגלות הילוך המחשבה של מעלה, אז רק כלל ישראל שמסוגלים לחיות במסגרת חיים כאלו התקיימו ונושעו. ולאידך גיסא מתוך הופעת רוממות זו גופא, מצרים שהיו מופקעים מלחיות תחת רוממות ביטול כזה התבטלו לגמרי ונאבדו. ועל זה כתוב "וידעו מצרים כי אני ה'", ובידיעה זו עצמה יהיו נאבדים.

נעמיק קצת יותר בענין זה של "ישראל עלה במחשבה". בפ' ואתחנן כתיב: "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם וכו' כי מאהבת

ה' אתכם וכו'" וכתב הרמב"ן שם שכלל ישראל נבחרו להיות נאהבים להקב"ה משום שדביקותם ומסירותם להקב"ה הן עדי עד, או יהודי או צלוב, שמוכנים למסור נפשם וגופם בשביל אהבת הקב"ה. זאת אומרת שיש בתוכנו נקודת קשר אליו ית' שהיא למעלה מכל השיקולים של טעם ודעת הניתן לאדם לחשוב, כי מצד השיקולים אין אדם מוכן להפקיר הכל בשביל ענין כזה. זו ההוכחה שאנו מסוגלים לחיות גם במחיצה המחייבת (מצד רוממותה) חיים של הרגשת אפסיות האדם ותכלית ביטול אל הקב"ה.

הקשר בין קרי"ס לשבת קודש

כעת נבין מה שחז"ל הסמיכו הפסוק "אם תשיב משבת רגליך וכו' וקראת לשבת עונג" אל ההנהגה שהיתה בקרי"ס. עיקרה של השבת היא "מעין עולם הבא" כמ"ש חז"ל ששבת היא אחת מששים מעוה"ב. וממילא, כמו שבעוה"ב נהפך כל מה שעשינו בעולם המעשה שהוא בחינת "היום לעשותם", לשכר "מחר לקבל שכרם". וכן הוא בכל שבת ושבת שנהפך כל "היום לעשותם" שהיה בימי החול לכלים להכיל בהם את "הלמחר לקבל שכרם" [א.ה. היינו טעימת המעין עוה"ב שמופיע כל שבת]. כל המסגרת של "היום לעשותם" היא מסגרת של השתדלות ורק ההשתדלות קובעת בה. אמנם בה"למחר לקבל שכרם" מתבטל כל מהלך ההשתדלות. כשאמרו חז"ל (סנהדרין צ"ז) שבאלף השביעי יתקיים הפסוק "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא", בזה נפסק כל שיתוף של ההשתדלות בחיים שנמצאים שם [א.ה. שהם בביטול גמור אליו כי "נשגב ה' לבדו" וממילא כבר לא שייכת השתדלות]. הפסוק "אם תשיב משבת רגליך" וכו' עוסק בענין זה של שבת, שא"א ליכנס לקדושת השבת מבלי השקפה של התבטלות כל ההשתדלות של חול כלפי רוממות קדושת שבת המבטלת כל ממשות השתדלות האדם. זהו שכתוב "אם תשיב משבת רגליך" וכו' היינו שאין לפסוק רק ממלאכה אלא גם מכל סוגי השתדלות שנמצאים במסגרת האדם. כי ביום הזה מתעלה כל ההשתדלות לחיים בחזון של גילוי ה"למחר לקבל שכרם". זוהי דוגמת התעלות כל כוחות איברי הגוף שנכנסים לשורשם בתוך מסגרת המחשבה של האדם. גם בשבת נתעלו כל ההשתדלויות לתוך מסגרת המחשבה של המרכבה העליונה להיכלל ולחיות בחזון החיים ההם.

הטעם שהיה לחרול מתפילה

בקריית ים סוף כתוב (שמות י"ד י"ט) "ויסע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם". מבואר ברש"י מדוע נזכרה כאן המילה "אלוקים" - "מלמד שהיו ישראל נתונים בדין באותה שעה, אם להניצל או להיטבע" ע"כ. היה אז משפט למעלה בין מצרים לישראל, השר של מצרים טען "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז", אם אלו יטבעו גם אלו יטבעו, היינו שבמידת המשפט לא היו יכולים ישראל לזכות או בדין, והיה צורך להנהיגם במידה אחרת שלמעלה מהשקפת המשפט, ורק מכחה ינצלו. הכלל הוא שבמקום המשפט ההשתדלות היא קובעת הכל, אבל למעלה מהנהגת המשפט הכללים אחרים לגמרי. אם נצייר את היחס של המחשבה אל המעשים היוצאים ממנה, נראה שבתוך המחשבה עצמה **שובתים** כל המעשים שהם דרכי ההשתדלות. כל כוחם של ישראל בהשתדלות הוא תפילה כמש"כ בתהלים (כ"ב ז) "ואנכי תולעת ולא איש", אמרו ע"ז חז"ל (מדרש תהלים שם) "מה תולעת הזו אין כוחה אלא בפיה,

כך ישראל אין כוחם אלא בפיהם". מבואר בדבריהם שעיקר ומרכז כל ההשתדלות של הוא בכח התפילה דווקא, וההשתדלות של תפילה היא ג"כ מההשתדלויות השייכות למערכת המשפט. אבל כאן כאמור התנשאו למהלך אחר, ונאמר להם שיניחו כל ההשתדלויות בכלל, וכח התפילה בפרט, ויהיו בטוחים בד' שיעשה להם ישועה. ובביטול ההשתדלות הזו זכו להנהגה ממקום המחשבה (כפי שבארנו שהשתדלות שובתת שם) שהכל הוא בשב ואל תעשה ובהנהגת המחשבה [א.ה. המתגלה דרך שערות הזקן - דיקנא] היתה תשועתם כאשר בארנו לעיל. בזה נתבארה התמיהה השלישית מה הפי' בזה שכתוב "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו

יסוד עבודת האדם - קבלת עול העבדות ואגרות דעת נ"ב

מבין סדקי דבריד ניכר שהנך מתגעגע להיות בן עליה. אנסה בס"ד להסבירך הענין.

במתן תורה כשכל ישראל אמרו נעשה ונשמע וקידמו נעשה אל נשמע היה בזה תכלית הכניעה לרצונו ית"ש, והוא על דרך מה שכתב בעל בית הלוי בפי' יתרו לתרץ הקושיא דאיך נתחייבו במצות הלא כתב הר"מ דהמחייב עצמו בדבר שאינו קצוב לא חלה ההתחייבות, והרי לא ידעו בשעת קבלתם כמות ההתחייבות שהרי לא הוגד אז להם. ותי' שהקנו את עצמם לעבדותו ית"ש, וממילא נתחייבו ע"ז בכל הציוויים. זהו פי' נעשה. והיות תורתנו - תוך עולם הבחירה והמעשה - הוא תורה המביאה לידי מעשה, על כן זכו כאן (בהנעשה) שכל אחד יקבל את חלקו המיוחד לו "בכל התורה כולה" ממש. זהו קנין בנפשו, אבל גילוי בפועל אצל כל אחד הוא ביגיעו בה להוציא המעין הטמון בו לחוץ.

זוהי התחדשות של קבלת התורה בכל שנה ושנה, כמה יצא מחלקו בשנה זו. ועפ"י התמדתו ומסירותו עד אז הוא נדון בזה. זהו מ"ש בעצרת נדונו על פירות האילן, והאדם עץ השדה כתיב, ודנין כאן על הוצאת פירות האילן הללו. הדבר המקרב לזה הוא הוצאת נקודת העבדות שבנפשו לפועל דהרי כתיב כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים (בחר כו, נה). זהו מציאות נטוע לחלוטין בתוכינו, וצריכים רק להוציאה לפועל.

ובעל נפה"ח שע"ד פי"ד הביא מדרש הזוהר דאמר מאי **עול** מלכות שמים, אלא כהאי תורא (שור) דיהוין עליו **עול** בקדמיתא בגין למיפק מיניה טבא לעלמא יעו"ש.

מובן בזה כי כדי שהשור יחרוש בתלם ישר הגם שאין בתכונתו הישרות, הוא להניח עליו עול על צוארו ואז נכנע ממילא אל רצון בעל העול. ועיין ח"י רמב"ן פי' מי שהחשיך (קנג, ב) מ"ש עפ"י במלאכת חרישה עם בהמתו [א.ה. ראה הרחבת דברי הרמב"ן למעשה בגליון 12].

וכן כאן האדם נולד פרא אדם בלי רצון של קבלת מרות, והעצה לזה היא להכיר שהבריאה יש לה בעלים ואנו נמצאים ברשותו ותחת ידו. זהו תחילת הרסן שעתיד לרסן כוחות האדם כדי שילך בתלם ישר. ואח"כ ביגיעה ושיקוע בתורה אז בונים המשך הכרה זו, כי הרי טבע הלימוד הוא להביא לידי מעשה, וכמ"ש סופ"ק דקידושין נמנו וגמרו דגדול תלמוד שמביא לידי מעשה, וכבר דיבר בזה בספר מסילת ישרים בחלק הזהירות וקנייתו.

ובכל זכיה וזכיה לרסן של עול מלכות שמים זוכה האדם לחשוק לעלות עוד ועוד. זהו המסלול של בן עליה.

חזק דעתך בשאיפה לעליה והשי"ת יפתח לבך להרגיש מאור החיים של תורה הקי' ישראל אלי'

הראיני את מראיך (ב"פ)

כתיב (שה"ש) הראיני את מראיך וכו'. ובבהגר"א ז"ל שם פי' שמדובר על אותה שעה שהיו בני ישראל לפני הים. וא"ל הקב"ה כשאמרתי לפני כן וישובו ויחננו לפני פי החירות וכו' הגם שהתקרבו בזה לצד המצרים לא הרהר א' מהם כנגדי ובתמימות קיימו דברי ועברו הנסיון באופן יפה והראו את מראם. וביקש הקב"ה שיעברו עוד נסיון א' ויִרְאוּ את מראם והוא להכנס לתוך הים הסוער יעו"ש. וצ"ב מדוע אחרי שנתנסו כבר והתגלתה נאמנותם מה יוסיף עוד נסיון. ועוד אם צריך בירור אחר בירור למה לא יספיק הנסיון השני.

התיחסות הנסיונות לכח הדעת במיוחד

ידוע שעצם ענין הנסיון הוא כמ"ש למען נסותך **לדעת** את אשר בלבבך וכו' יעו"ש. ענין "לדעת" דוקא האמור כאן יובן עד"ז. הגם שיש הרבה כינוים ושמות למערכת השכל (חכמה, בינה, תבונה, דעת וכו') מכל מקום למהלך הבירור של נסיון מתיחס הענין על הוצאת הדעת דוקא, לפועל. וביאורו הוא על פי מה שנתבאר בנדרים (מ) על כח הדעת דוקא, **דא ביה כולא ביה, דלא דא ביה מה ביה וכו' דא קנית מה חסרת, דא חסרת מה קנית**. ז"א שקביעת השיעור קומה של האדם נמדדת רק כפי שיעור התפתחות הדעת בו ולא כפי התפתחות שאר חלקי מערכת השכל. וכן הוא גם בהלכה. קביעה של קטנות וגדלות היא כפי פיתוח הדעת. וכלשונם ז"ל בכ"מ קטן אין לו דעת, גדול יש לו דעת. בלי דעת כולו הוא קטן וכל מערכת שכלו היא בקטנות, ואינו בר חיובא ובר עשית חלות. הרי מבואר, דלא דא ביה מה ביה. אם כן הגדרת עצמיות האדם הוא רק בהדעת שלו. זהו ענין הנסיונות לברר את העצם של האדם מהו. זהו לנסותך לדעת את אשר בלבבך וכו'.

יבשה וים — אתגליא ואתכסיא

נתבאר במק"א [עיין עלון 38] שמועד הפסח הוא זמן חשיפת העצמיות והפנימיות של כנסת ישראל. על כן אחר יציאתם ממצרים הועמדו במסגרת ימים אלו במהלך הנסיון כדי לברר

ולהוציא עצמיותם אל הפועל. והיה צריך לזה שתי הנסיונות (א) חזרתם לפי החירות וחניה שם. (ב) נסיון הקפיצה לתוך ים הסוער בביטחון גמור שיקרע לפנייהם הים (ועיין לשון הנפש החיים שע"א פ"ט בזה והארכנו בזה בגליון פרשת בשלח עיי"ש). והביאור, כי הנה העולם מחולק לשני חלקים יבשה וים. ואמרו סוף חולין כל מה שיש ביבשה יש בים יעו"ש. אם כן הוי הים מהדורא תנינא של היבשה. ואמרו (סוף תמיד) כל נחותי ימא דעתייהו מטרדי, פי' משום שאין הים מקום ישוב לאדם, על כן דעתו שהיא עיקרו של האדם כנ"ל, נטרדת שם. משא"כ ביבשה יש ישוב הדעת.

נעלמות דהדעת — רוח"ק

אבל הגם שיש מהלך של דעת במקום הישוב ושטח אדם, זה הוא ה"דעת" הרגילה, אבל יש לדעת זו מגע גם לפנים מזה. דיעויין ברש"י ריש פ' כי תשא עה"פ בחכמה ובתבונה ובדעת דפי' דדעת זו רוח הקדש, והוא הרוח אלקים הנזכר שם. רואים מזה שיש בסגולת כח הדעת להגביה ולהתרומם מעל הטבעיות ולהתקשר בנעלמות דוקא. כי כשנבדוק במקראות נמצא שימוש תיבת דעת בציורים של התקשרות אדם אל הדבר. ובפי החירות התנסה והתברר הדעת השייך אל היבשה והנגלות איך שעומד בתקיפות לקיים רצון בוראו שם. אבל עת הגיעם אל הים אז היה צריך גמר בירור העצמיות. והוא לברר סוד רוח הקדש של הדעת (הנעלמות דידה), אחיזתו ותקיפותו העמוק באחיזתו גם למעלה מן החוש והגלוי. וכאן במקום שהדעת הרגילה נטרדת נתבעו ליכנס אל עולם הנעלמות מעין חי (שהמקביל לו בעולם הוא הים), ולעמוד שם בציווי ה'. זהו מהלך של בירור המעמקים דוקא. ובזה נגמר בירור העצמיות שבו עוסקים בחג המצות ונסגר המעגל שלו. והוא מה שזיכה אותם לגילויים של "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי" במרכבה. כי הכל לפי רוב המעשה. ומעשה הנאחז בנעלמות פותח את המרכבה הנעלמה מעין חי לרוח הקדש דהאדם, דעת זו רוח הקדש כנ"ל.

פנינים

משולחן רבינו

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצלה"ה

- פרשת בשלח תשע"ז -

הידור מצוה

זֶה אֱלִי וְאַנְוָהוּ וְגו' (ט"ו ב')

הנה איתא בגמרא שבת (קל"ג ב') דילפינן מהכא הידור מצוה, דפירוש 'ואנוהו' היינו התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה, וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן, וכורכו בשיראין נאין.

והנה יש לחקור בדין הידור מצוה, בגוונא שאינו יכול להדר לגמרי בשתי המצוות, האם עדיף לעשות באחד מהם הידור גמור, אע"פ שבמצוה השניה לא יהא מהודר כלל, או דילמא עדיף לעשות בשתייהם קצת הידור, שאע"פ ששתייהם לא יגיעו להידור גמור, אבל עכ"פ יש גרועים מהם בהידור.

ולמשל, לענין הא דפליגי המחבר ורמ"א (סי' תרמ"ה סע' ה') מהו שיעור היבשות בלולב שפסול, לדעת המחבר היינו משיכלה מראה ירקות שבו וילבינו פניו. ולדעת הרמ"א לא מקרי יבש אלא כשנתפרך בצפורן מחמת יבשותו. וכן יש לומר לענין אתרוג.

והנה משום הידור דילפינן מקרא דידן דזה אלי ואנוהו, גם לרמ"א יש לחפש לח ממש, והיינו שיהא לגמרי מראה ירוק.

ומעתה יש לחקור לדעת הרמ"א, בגוונא שיש לפניו ב' אפשרויות, או להשיג לולב ואתרוג שהם קצת מהודרים, כגון ששניהם אינם נפרכים, אבל סר קצת הירקרוקית שלהם, או יכול להשיג אתרוג ירוק ממש שהוא הדר, ולולב שאינו מהודר כלל, כגון שסר הירקרוקית לגמרי.

איזה עדיף, אחד מהודר לגמרי אע"פ שהשני לא יהא מהודר כלל, או דילמא שניהם קצת מהודר,

ולכאורה יש להביא ראיה, מהא דאיתא במשנה ברורה בהלכות חנוכה (סי' תרע"א סק"ז), שאם השמן הוא ביוקר, מוטב להדליק בנרות שעוה ולהיות מוסיף וחולך, ממה שידליק בשמן זית רק נר אחד בכל לילה.

חזינן דמוטב להדר בכמה נרות, להדליק כמנין הימים, אע"פ שגוף הנרות לא יהיו מהודרים, ממה שידליק רק נר אחד מהודר משמן זית. ויש לדחות דהתם מה שמדליק כמנין הימים, זה הידור עדיף. ולא אדע.



דרבנן דידיה ודאורייתא דחבריה

הנה קיימא לן דיש לוותר על הידור דידיה, כדי שלחבירו יהא עיקר המצוה. וכמו שחזינן במשנה ברורה בהלכות חנוכה (סי' תרע"א ס"ק ו') שאם יש לו שמן בצמצום לכל השמונה ימים, ולחבירו אין לו כלום, מוטב שהוא ידליק בכל לילה רק נר אחד, ויתן גם לחבירו, דהא מדינא אין צריך אלא נר אחד.

ויש לדון האם נימא דהכי נמי חייב לוותר על מצוה דרבנן דידיה, כדי שלחבירו יהא מצוה דאורייתא, דמצוה דאורייתא דחבריה קדים למצוה דרבנן דידיה, או דילמא אינו כן, אלא מצוה דרבנן דידיה קודם למצוה דאורייתא דחבריה.

ויש לעיין בזה מכמה אנפי:

א. נפקותות

למשל, בגוונא שכבר נטל ד' מינים ביו"ט ראשון דסוכות, ועכשיו חייב לחזור לביתו, ויש אנשים אחרים שיבואו אחרי שילך, ויצטרכו

הד' מינים לקיים המצוה דאורייתא, אמנם אם ישאיר הד' מינים כאן, לא יהא לו הד' מינים לשאר ימי החג כדי לקיים המצוה דרבנן. מי אמרינן שיקח הד' מינים עמו, כדי לקיים מחר המצוה דרבנן, או דילמא ישאירם כאן, כדי שאחרים יקיימו הדאורייתא.

וכן יש לדון כעין זה, לענין מצוות אכילת מצה, אם כבר אכל כזית מצה, ויש לו עוד כזית לאפיקומן, ולחבירו אין מצה כלל.

ובפשוטו נראה כהצד הראשון, דמצוה דידיה קדמה, אף דהוה דרבנן.

ב. לעבור על דרבנן כדי שהשני לא יעבור על איסור דאורייתא
אך העירו, דחזינן לחד תירוצא בתוספות בסוגיא דרדית הפת (שבת ד' א' ד"ה וכו') דשרינן ליה למיעבד איסור דרבנן למנוע חבירו מאיסור דאורייתא, אף היכא שלא גרם האיסור, [כאשר חבירו לא פשע]. אם כן הכי נמי נימא שהוא יבטל מצוה דרבנן, כדי לזכות לחבירו לקיים מצוה דאורייתא.

ויש לחלק, דשאני איסורים ממצוות, דשרינן רק כדי שהשני לא יעבור על איסור, משא"כ לענין שהשני יקיים מצוה.

ג. לעבור איסור כדי שהשני יקיים מצוה

אך הנה בהאי דינא דאמרינן בגמרא עירובין (ל"ב ב') דשרי לעבור על האיסור לתרום שלא מן המוקף, כדי להציל חבירו מאיסור אכילת טבל, מבואר בדינים והנהגות (מההחזון איש, פרק ט"ו אות ז') שהוא הדין מותר להפריש שלא מן המוקף בכדי שהשני יוכל לקיים המצוה של ד' מינים, [דהרי אתרוג של טבל פסול], חזינן דשרי לעבור על איסור גם כדי שחבירו יקיים מצוה.

ואולי שאני התם מפאת שהוא גרם לו שלא הפריש, [וכתירוץ הראשון בתוספות שם], דהרי איירי שהוא שלח האתרוג לעיר אחרת, ואחר כך נתעוררה שאלה על המעשר. [ולא משמע שההיתר כדי להציל מאיסור ברכה לבטלה].



בעינן קרא דעוסק במצוה פטור

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצֻמֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבַּע הַשֶּׁבִיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
פֶּקֶד יִפְקֹד אֲלֵכֶם אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת עֲצֻמֹּתַי מִזֶּה אֲתֶכֶם (י"ג י"ט)

איתא בגמרא סוכה (כ"ה א') דחד מהילפותות דעוסק במצוה פטור מן המצוה, היינו דילפינן מהא דאיתא בקרא 'ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא' דלדעת רבי יוסי הגלילי, אנשים האלו היו אלו שנשאו ארונו של יוסף, וממילא הם נטמאו ולא יכלו להקריב הקרבן פסח.

חזינן דמכיון דהיו עסוקין בהמצוה לישא ארונו של יוסף, היו פטורין ממצוות קרבן פסח. ומוכיחה הגמרא מהכא דהוא הדין בעלמא עוסק במצוה פטור מן המצוה.

והנה הקשה הריטב"א (שם) דהא ודאי לא אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה, אלא בשאי אפשר לקיים שתיהן, כי בעודו בסוכה או שמניח תפילין או שיש לו מזוזה בפתחו, ודאי דאין לפוטרו מכל המצוות, וכיון דלא מיפטר אלא בעודו עוסק במצוה זו, למה לי קרא, פשיטא, למה יניח מצוה זו מפני מצוה אחרת.

ויש לדון בג' תירוצים על קושיית הריטב"א:

א. אסור לקיים מצוה השניה

הריטב"א בעצמו מתרץ, דיש לומר דהא קא משמע לן דאפילו בעי להניח מצוה זו כדי לעשות מצוה אחרת גדולה הימנה, אין הרשות

בידו, דסלקא דעתיד אמינא איפטורי הוא דמיפטר מינה, אבל אם בכל זאת רוצה לקיים המצוה השניה הרשות בידו, קא משמע לן דכיון דפטור מן האחרת הרי היא אצלו עכשיו כדבר של רשות, ואסור להניח מצוותו מפני דבר שהוא של רשות.

ב. גם אם אפשר לקיים שניהם

הנה דעת הריטב"א הנ"ל, דהא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, היינו דוקא כשאנו יכול לקיים שניהם, ואם כן אם יקיים המצוה השניה, יפסיד המצוה שעוסק בה עכשיו. וכן הוא דעת התוספות בבבא קמא (נ"ו ב' ד"ה בההיא).

אמנם בר"ן (סוכה, דפי הרי"ף י"א א') פליג על התוספות, וסובר דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אע"פ שיכול לקיים את שתיהן, דאע"פ דודאי דבשעה שהאבידה משומרת בתיבתו לא מיפטר, דעוסק במצוה אמרינן ולא מקיים מצוה, אבל עכ"פ בשעה שמנער האבידה לצרכה, בההיא שעתא ודאי פטור למיתב פרוטה לעני, אע"פ שאפשר לקיים את שתיהן ולחזור לנערו, דכל שהוא עוסק במלאכתו של מקום, לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אף על פי שאפשר.

ולדברי הר"ן לא קשה קושיית הריטב"א, דהרי בעינן קרא דאע"פ דיכול לקיים שניהם, אפילו הכי פטור מלקיים המצוה השניה.

האם הר"ן פליג על הריטב"א

הנה כתב הר"ן דמודינא דודאי כל שאינו צריך לטרוח כלל, אלא בטרחה אחת יכול לצאת ידי שניהם, ככהאי גוונא ודאי יצא ידי שתיהן, ומהיות טוב אל יקרא רע יקיים שניהם. [ומובא דבריו בביאור הלכה ס"י ל"ח סעי' ח' ד"ה אם צריך].

חזינן דבאופן שיכול לקיים ידי שניהם בטרחה אחת, סובר הר"ן דאע"פ דאינו חייב להפסיק לקיים מצוה אחרת, מכל מקום יכול להפסיק.

מעתה יש לעיין לשיטת הר"ן, מהו בגוונא דאינו יכול לקיים שניהם, אם הר"ן מודה לריטב"א שיש איסור, או דילמא פליג לגמרי על הריטב"א, וסובר דיכול להפסיק לקיים מצוה השניה, דבפטור דעוסק במצוה ליכא איסור כלל לקיים מצוה השניה.

ג. להפסיק למצוה עוברת

יש להקשות, מהו קושיית הריטב"א, הרי ודאי בעינן קרא היכא דמצוה השניה הוה מצוה עוברת, דמסברא יפסיק הראשונה ויעשה השניה, ואחר כך יחזור למצוות הראשונה, וקמשמע לן קרא דמכיון דעוסק במצוה, פטור ממצוה השניה, אע"פ דהוה מצוה עוברת.

עבר והפסיק לקיים מצוה אחרת

הנה יש לדון לדעת הריטב"א הנ"ל דאין להפסיק המצוה שעוסק בה כדי לקיים המצוה השניה, מהו אם עבר והפסיק וקיים המצוה השניה, האם נימא דלא יצא ידי המצוה השניה, מכיון דהיה מצוה הבאה בעבירה. ותו, מכיון דלא היה בר חיובא במצוה. אמנם לכאורה נראה דיצא, וכדלהלן.

א. אין גופו עבירה

הנה איתא בגמרא שבת (ק"ו א') הקורע על מתו חייב, שאף על פי שמחלל את השבת, יצא ידי קריעה.

והקשה בירושלמי (שבת פרק האורג ה"ג) אמאי הקורע בשבת יצא ידי קריעה, הרי הוה מצוה הבאה בעבירה, דעל ידי המצוה דקריעה חילל שבת.

ומיישב הירושלמי, דהא דאמרינן דינא דמצוה הבאה בעבירה, היינו דוקא בגווני דהוה גופו עבירה, כגון לולב הגזול, משא"כ היכא דרק איהו עבד פעולה של עבירה, ככהאי גוונא לא אמרינן דהוה מצוה הבאה בעבירה, והכי נמי הרי גוף הקריעה אינה עבירה, אלא נעשה על ידי מעשה עבירה.

והכי נמי בנידון דידן דעבר והפסיק באמצע מצוה לקיים מצוה אחרת, לא גרע מקורע בשבת דלא חשיב מצוה הבאה בעבירה, דגוף המצוה אינו עבירה.

ב. קרא קריאת שמע בבית הקברות לא יצא

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' ע"א סעי' ז') אסור לקרוא קריאת שמע תוך ארבע אמות של מת, או בבית הקברות, ואם קרא, לא יצא. [ומקורו מהרמב"ם פ"ג הל' קריאת שמע ה"ב].

וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק י"ז) דהטעם שאף בדיעבד לא יצא, מפאת דקנסוהו חכמים הואיל ועבר על דבריהם, ואפילו אם היה שוגג. שמע מינה כדינא דהירושלמי, דלא כתב המשנה ברורה דהטעם שלא יצא משום מצוה הבאה בעבירה, דהרי דגוף הקריאת שמע אינו עבירה, אלא העבירה היא רק הא דקראו בבית הקברות.

ובבנין שלמה (לרש"ק, הל' קריאת שמע שם) באמת דן דטעם הרמב"ם דלא יצא משום מצוה הבאה בעבירה. וזה צריך עיון מהירושלמי וכדלעיל.

ג. לא הוה בר חיובא כלל

אולי נימא דמכיון דהיה עוסק במצוה, לא הוה בר חיובא כלל, וכמו בעושה מצוה בשטותו.

אך לא נראה לומר הכי, והרי חזינן במשנה ברורה (סי' תע"ה בשער הציון אות ל"ט) שנשתפק בעוסק במצוה רק אם מברכין, דלא שייך לומר וציונו, אך כתב להדיא דאם באותה שעה אכל מצה יצא ידי חובתו, דאע"פ דבשעת עשיית המצוה פטור מכל המצות, היינו רק שאז לא חייבתו התורה מפני שהוא עוסק במצוה אחרת, אבל אכתי חשיב בר חיובא.

ד. עוסק בצרכי ציבור

וכעין האמור כתב המשנה ברורה בעוד הלכה, דהנה איתא בשולחן ערוך (סי' ע"א סעי' ד') דאם היה עוסק בצרכי רבים, והגיע זמן קריאת שמע, לא יפסיק לעסוק בצרכי ציבור כדי לקרוא קריאת שמע, דהרי העוסק במצוה דצרכי רבים, פטור ממצות קריאת שמע. ומביא המשנה ברורה (שם ס"ק י"ח) מהפרי מגדים (סי' ע"א משב"ז סק"ה) דמכל מקום אם פסק וקרא שפיר יצא ידי חובה, דלא פטור ממש מקריאת שמע, אלא שהיה אז עוסק במצוה אחרת. והיינו כהנ"ל.

אך יש להעיר, דהנה כתב במשנה ברורה (שם) דאם יכול בלא טורח להפסיק לעסוק בצרכי ציבור כדי לקרוא קריאת שמע, ואחר כך לחזור ולגמור צרכי צבור, יפסיק.

וצריך עיון דאם כן בשומר אבידה נמי, אמאי הוה שומר שכן מכיון דמיפטר לתת צדקה לעני, הרי אם יכול להפסיק בלא טורח יפסיק. וצריך לומר דעוסק בצרכי ציבור אינו מצוה גמורה כל כך.

עוסק במצות צדקה

הנה יש לעיין במי שעוסק במצות צדקה, היאך שרי לקבל באותה שעה אדם אחר שגם מבקש צדקה, הרי עוסק במצוה פטור מן המצוה, והכי נמי מכיון דעוסק במצוה אחת דצדקה, פטור ממצוה אחרת דצדקה. ויש לעיין בזה בכמה אנפי:

א. לריטב"א אסור להפסיק

יש לדון דנהי דפטור ממצוה אחרת, מכל מקום שרי לקיימו, אך אינו כן, דהרי הבאנו לעיל מהריטב"א בסוכה (שם) דבעוסק במצוה אסירא ליה לעשות מצוה אחרת.

ב. מקבלם גם לא מחמת המצוה

היה נראה לומר דהרי מקבל אנשים גם לא מפאת המצוה דנתינת צדקה, דגם אם השני היה רוצה לדבר דברים אחרים גם היה מקבלו, נמצא דלא מחמת המצוה פונה להשני, והרי מותר באמצע מצוה לעשות דברי חולין.

ג. אותה סוג מצוה

עוד היה נראה לומר דבאותו סוג מצוה, לא אמרינן עוסק במצוה פטור מן המצוה,

וכדחזינן דהקשה בתשובות נשמת כל חי (למהר"ח פלאגי, סי' ד' ט"א) היאך עונים אמן וקדושה במקומות המותרים באמצע התפילה, הרי מכיון דעוסק במצות תפילה, פטור מעניית אמן וקדושה.

אלא על כרחך צריך לתרץ דמכיון דתפילה ועניית אמן וקדושה

מחזר על הפתחים

אמרין דבמצות חייב רק עד חומש ממונו. ויש לדון אם אין לו מספיק ממון כדי לקיים המצוה, האם חייב לחזר על הפתחים כדי להשיג ממון לקיים המצוה. ודן בזה במשנה ברורה (ביאור הלכה סי' תרנ"ו סד"ה אפילו). אמנם אם ירצה לחזר על הפתחים ודאי דשרי.

והנה אם נימא דאינו חייב לחזר על הפתחים, יש לעיין מהו אם בכל זאת מחזר, מי אמרין דחשיב עוסק במצוה, ופטור ממצוות אחרות, שהרי למעשה מחזר על הפתחים כדי לקיים מצוה, או דילמא נימא דלא נפטור, דהרי אינו חיוב לחזר על הפתחים.

ויש לעיין בזה מכמה אנפי:

א. נתיבות המשפט

הנה בנתיבות המשפט (סי' ע"ב ביאורים סי"ק י"ט) כתב דלא שייך פרוטה דרב יוסף רק במקום שעוסק בכזה מצוה שהיא מצות עשה, ומוטלת עליו בחיוב, [ואסור לקבל עליה שחר], כגון השבת אבידה, משא"כ אם אינו מחוייב בעצמו, אלא יכול לעשותו על ידי אחרים, לית ליה הא פטורא דעוסק במצוה.

אמנם תיקשי, דהא איתא בגמרא סוכה (כ"ו א') דכותבי תפילין ותגריהן פטורים מכל המצוות, אע"פ דאינו חיוב דוקא עליהם. [נעניין במלואי משפט (על הנתיבות שם) שהביא דהאמרי בינה (או"ח סי' י"ג) ועוד רבנן בתראי תמחו כך על הנתיבות. ובמלואי משפט (שם) אייתי לדון דמכל מקום יש חיוב על כל הכלל, אלא שכל אדם לחודיה פטור].

וכן חזינן בתוספות בבבא קמא (נ"ו ב') דכתבו דלא אמרין עוסק במצוה בציצית רק מפאת דשב ואל תעשה, ולא כתבו מפאת דלא הוה חיובית. ואולי התם בציצית עדיפא, דהרי בעידנא דריתחא ענשינן עלה, ואם כן אינו רשות גמור.

ב. אור זרוע

הנה כתב באור זרוע (הל' סוכה סי' רצ"ט, מובא במלואי משפט שם) תרי טעמי אמאי אחר שנתעטף בציצית לא נפטור מלקיים מצות מדין עוסק במצוה, חדא, משום דמקיים מצות ציצית רק בשב ואל תעשה, ותו, דאינה מצוה חיובית, דאי בעי לא מיכסי כלל. חזינן מדברי האור זרוע כהני"ל מנתיבות המשפט.

ולדעת האור זרוע, אם כן הכי נמי בנידון דידן במחזר על הפתחים, אינו פטור מן המצוות.

אך הנה בער אני ולא אדע, היאך יתכן דציצית אינה פטרת ממצות, ותגרי ציצית פטורים, הרי כיון דטעמא דציצית דאינה חיובית, אם כן גם ההשתדלות אליה אינה חיובית.

והקשה כן במשאת המלך (כתובות ו' ב'), וכתב ליישב, דטעמא דאור זרוע דאינה חיובית הוה בצירוף טעמא דיכול לקיים שניהם, משא"כ בגווני דאינו יכול לקיים שניהם, בזה לא איירי האור זרוע, אלא באמת אמרין דפטור מן המצוה אע"פ דאינה מצוה חיובית, והתגרים הרי לא יכולים לקיים שניהם.

ג. איזה שירצה יעשה

אך אשכחן דכתב בתשובות הגרע"א (קמא סי' ס"ח) דאם יש שתי מצות לפניו, אחת עולה פחות מחומש ממונו, ואחת עולה יותר מחומש ממונו, נמצא דחייב לקיים רק המצוה שעולה פחות מחומש, מכל מקום אמרין דאיזה שירצה יעשה, ואם רוצה יכול לקיים המצוה שעולה יותר מחומש, שהרי לאחר שמוציא הכסף הוה מצוה גמורה.

והכי נמי נימא דאע"פ שאינו חייב לחזר על הפתחים, מכל מקום לאחר שמחזר על הפתחים, חשיב עוסק במצוה. אך מכל מקום יש לחלק, דלענין עוסק במצוה לא יפטור.

ד. דברות משה

אך הנה אשכחן בדברות משה (למסכת בבא מציעא, בהערות לאלו מציאות) לענין זקן ואינו לפי כבודו שפטור מלהשיב אבידה, דאם מכל מקום הולך להשיב אבידה, יהא פטור ממצוה אחרת.

חזינן דאע"פ דאינו חייב בהאי השבת אבידה, מכל מקום אמרין דחשיב עוסק במצוה. ולדבריו הוא הדין בנידון המחזר על הפתחים.

אך באמת כתב שם דמצד מידת חסידות ולפנים משורת הדין

חשיב חדא מצוה, לא אמרין ביה הפטור דעוסק במצוה. ואם כן הכי נמי דכוותה במצות צדקה.

ולפי זה יתחדש דמי שעוסק בהשבת אבידה, ורואה אבידה אחרת, יוכל לקחת השניה.

ד. דעת החפץ חיים לא כך

אבל דבר זה נסתר מדברי החפץ חיים באהבת חסד (פ"א נתיב החסד אות ז') שהקשה שהמשאיל לעני מקיים מצוות צדקה, ואם כן בשעת ההשאלה יפטור מפרוטה דרב יוסף, ואם כן גם המשאיל נהנה מהשאלה, ואין כל ההנאה של השואל,

והרי בכגון זה כתב הר"ן בתשובות (סי' י"ט, ומובא בש"ך חו"מ סי' ע"ב ס"ק כ"ט) שהמשאיל ספר לחבירו ונאנס אצל השואל, פטור השואל, דמכיון דהמשאיל מצוה קעביד, אם כן אף המשאיל נהנה דהרי מיפטור לתת פרוטה דרב יוסף, נמצא שאין כל הנאה של השואל, וחוזר השואל להיות כשומר שחר, ופטור מאונסים.

[ואם תיקשי, אם כן כל משאיל מקיים מצוות חסד במה שמשאיל לחבירו, ואף על פי כן חייב באונסים, ולא אמרין דכיון דמיפטור מפרוטה דרב יוסף הוה ליה שוכר, הא מיישב באהבת חסד (שם) דאין זה מצוה גמורה].

חזינן דפסיקא ליה להחפץ חיים דהעוסק במצות צדקה פטור מצדקה שניה. ויש לבאר דאינו סתירה להא דכתבנו ליישב קושיית רבינו חיים פלאגי, דשאני התם דהוה ממש חדא מילתא להודות לדי. אלא יש לדון דהטעם שיכול לתת לעני אחר, היינו כהטעם שכתבנו לעיל באות ב'.

ה. תירוץ האהבת חסד

הנה באהבת חסד תירץ קושייתו הנ"ל, שהמשאיל לעני לא נחשב שומר שחר, דלא שייך לומר דמרויח פרוטה על ידי נתינת הכלי, שהרי לאידך גיסא הרי מפסיד בנתינתו, שהשאלת הכלי היא גם כן צדקה, נמצא שהמשאיל אינו משתכר בזה כלל, משא"כ במשאיל ספר, שכתב הר"ן דמרויח, התם השאלת הספר אינו צדקה, ואם כן לא הפסיד.

ולא זכיתי להבין דברי רבינו, מהו החילוק בין המשאיל לעני, לבין המשאיל ספר, דאם התירוץ הוא שהמשאיל מפסיד שימוש הדבר, אם כן מאי איכפת לן שהשאלת ספר אינו צדקה.

ואם התירוץ הוא דמכיון שמפאת צדקה מפסיד שימוש החפץ בהשאלתו לעני, ממילא לא שייך לומר דמרויח שאינו נותן צדקה אחרת, אך מאי סברא היא לומר דדוקא בעינן שיפסיד צדקה ולא שימוש של ספר. וצריך עיון.

ו. קושיית הזכר טוב

ראיתי בספר זכר טוב (סי' ח' אות כ') שהקשה על אהבת חסד, וכוונתו להקשות, דאכתי תיקשי אמאי חשיב שואל, הרי אף אם דמי הצדקה שמרויח על ידי השאלה, שוים לדמי השמוש בכלי שמפסיד, עדיין לא יהא שואל אלא שוכר, שהרי מכל מקום קיבל המשאיל את ערך השימוש.

דהרי פשוט דאם המלוה לקח כלי מהלוה, בגוביינא של חוב, וערך השימוש הוא כפרעון החוב, יהא שוכר ולא שואל, כיון דהמלוה פרע את השימוש בהלוואה הראשונה, ונמצא דהנותן החפץ קיבל תמורה, והלוקח אינו משתמש בחפץ בחינם אלא בתמורה, ואם כן הכי נמי בנידון קושיית אהבת חסד. [ואע"פ שהתמורה הוא אי תשלום כסף לעני, הרי זה חזינן מתשובות הר"ן דחשיב תמורה].

ז. תוספות בשבועות

תו הביא בזכר טוב, דאיתא בתוספות בשבועות (מ"ב ב' ד"ה שומר) דהמתעסק בממון עניים הוה שומר שחר, כיון דמרויח פרוטה דרב יוסף.

חזינן דשומר חנם לעני יהא שומר שחר, מכיון דמרויח פרוטה דרב יוסף, ולא אמרין כדברי החפץ חיים דלא הוה שומר שחר מכיון דמפסיד צדקה ומרויח צדקה.

תו חזינן מתוספות שבועות דאמרין בתרי גווני צדקה עוסק במצוה פטור מן המצוה, ולא אמרין דחשיב הכא חדא מצוה כמו באמן באמצע התפילה. ועל כרחך דשאני אמן באמצע התפילה דחשיב חדא מצוה ממש.



חייב לקיים המצוה אע"פ דאינה לפי כבודו. ויש לומר דמכיון דהיא מצוה להיות לפני משורת הדין, אם כן אכתי לא נדע לענין המחזור על הפתחים.

ועכ"פ לענין אשה שמקיימת מצות עשה שהזמן גרמא, תתחייב במצוה אחרת, דבזה ליכא גם חיוב דלפנים משורת הדין.

ה הידור מצוה

הנה בהתעוררות תשובה (סי' י"ט) כתב דלענין עוסק בהידור מצוה נמי יהא פטור ממצוה אחרת.

והוכיח כך מהא דמבואר בגמרא סוכה (כ"ו א') דמוכרי תכלת פטורים מכל המצות, ופירש רש"י דאיירי בתכלת למצות ציצית, והרי תכלת אינו מעכב את הלבן, ויוצא ידי מצוה בלא תכלת, אלא על כרחך מוכח דגם אם עוסק במצוה בעלמא פטור מן המצות.

אמנם צריך עיון בראייתו, דהרי תכלת שוה ללבן לענין החיוב, רק כשאין לו תכלת אינו מעכב.



חשב שהוא מצוה

הנה איתא בגמרא סוכה (כ"ו א') דמי שהולך לדבר מצוה פטור מן המצוה, דעוסק במצוה פטור מן המצוה. כגון מי שהולך להקביל פני רבו פטור מן הסוכה.

ויש לדון מהו בגוונא שרואה אדם שחושב שהולך לקבל פני רבו, וממילא חושב שדינו כהולך לדבר מצוה ופטור מן המצות, אבל יודע שבאמת רבו אינו בעיר.

מי אמרינן דחייב להודיעו שרבו אינו בעיר, שהרי הוא צריך לדעת שאינו הולך לדבר מצוה, ובאמת חייב במצוות, או דילמא נימא דאינו חייב להודיעו, דהרי מכיון דלפי דעתו הולך לעשות מצוה, לא חשיבא לכת דידך, ואין הכי נמי פטור מהמצוה.

א. נפקא מינה לענין צדקה

כעין זה נפקא מינה לענין צדקה, כגון בגוונא שחשב שרבו נמצא, ואם כן חשב שהולך לדבר מצוה, ולא נתן צדקה לעני, ואחר כך נודע לו שרבו אינו שם, האם חייב לחזור וליתן להאי עני, דאם היה פטור באותה שעה, יש לומר דלא מחייבין ליה, משא"כ אם היה חייב, הרי חייב לחזור לתת להעני. ולא עיינתי היטב בהא נפקותא.

ב. עוסק בספק מצוה

הנה יש לדון מהו בעוסק בספק מצוה, האם אמרינן דפטור מן המצוה. ובשאגת אריה (סי' ל"ז) נקט דחייב באידך מצוה, דהרי מסתפקין אולי לא הוה עוסק במצוה, ומשום הכי כתב דבגוונא דשחט חטאת העוף הבאה על הספק, לא מיפטר מתפילין.

אמנם באמרי בינה (או"ח סי' י"ג סק"ב) וקובץ שיעורים (ח"ב סי' ל"ב) נקטו דפטור מאידך מצוה, דמכל מקום לא הוה לכת דידך. וכן

מתבאר בדברי הגרע"א (מובא בגליון שו"ע טלמן ה' ציצית י"ד ד'). ולכאורה להצד השני, דפטור מן המצוה, אע"פ דאולי יתברר אחר כך דאינה מצוה באמת, דמכל מקום אמרינן דלא חשיב לכת דידך, אם כן הוא הדין נימא בנידון דידך, דמכיון דחושב שעושה מצוה, אם כן חשיב עוסק במצוה, אע"פ דבאמת אינה מצוה.

אמנם יש לחלק, דבאמת שפיר יש לדון דבעינן מצוה באמת, אך שאני התם בספק מצוה דיש לו חיוב לקיים הספק מצוה, ואע"פ דכשיתברר שאינו מצוה הא אגלאי דלא קיים, ואם כן לא מיפטר משאר מצוות, אך מצאנו דכוותה כגון בספק ממון והוא מוחזק אמרינן דהוה שלו ודאי, ואם הוה אתרוג קיים בזה מצוותו, אע"פ שכשיתברר, איגלאי דלא קיים המצוה.

ג. נפקא מינה לזקן ממרא

הנה איתא ברמב"ם (פ"ד ה' ממרים ה"ג) דאי נחלקו הזקן ממרא עם הסנהדרין אי הוה לולב כשר או פסול, אין הזקן ממרא חייב מיתה, כיון דאין כאן הוראה בדבר המביא לידי חיוב כרת.

ויש לשאול דלכאורה נפקא מינה מפסק הזקן ממרא, באופן דפליגי הזקן ממרא וחכמים אם הוה לולב כשר, ובזמן נטילת הלולב לא נתן כסף לעני, דהרי סבר שהיה עוסק במצות לולב.

דהנה לדעת הזקן ממרא דאין כאן מצוה, אם כן היה חייב בצדקה, ובית דין יכולים לירד לנכסיו באותה שעה, משא"כ לדעת חכמים דהיה מצוה, אם כן היה עוסק במצוה, ופטור ממצות צדקה.

ואם כן יהא נפקא מינה לקדושין, דהרי לדעת הזקן ממרא הוה מעות של בית דין, ואם קידש אשה בהמעות לא יחולו הקידושין, משא"כ לדעת החכמים הוה מעות שלו, ויחולו הקידושין.

אך אם נימא כהצד הנ"ל דאזלינן בתר מחשבתו, אתי שפיר, דהרי מכיון דלפי מחשבתו היה לולב כשר, אם כן אמרינן דחשיב עוסק במצוה ופטור מלתת צדקה לעני, אע"פ דבאמת לא היה מצוה.

ד. כהנ"ל לענין טועה בדבר מצוה

אך הא בלאו הכי תיקשי הא דהקשה בארצות החיים (סי' י"ג דף ס"ה ב' אות ג') דהרי הוה נפקא מינה מפסק הזקן ממרא לענין כרת, בגוונא דפליגי הזקן ממרא וסנהדרין אם הוה לולב כשר, ובשוגג הוציאו הלולב בשבת לרשות הרבים, והפריש קרבן חטאת, ואחר כך קידש אשה בהקרבן,

נמצא דחלים הקידושין רק אי הוי לולב כשר, דאם כן היה טועה בדבר מצוה, ופטור מקרבן, נמצא דאינו חטאת, ואינו שייך להקדש אלא הוה ממון המקדש, וחלים הקידושין. נמצא דהוראת הזקן ממרא הוי בדבר שחייבין עליו כרת. [והיינו למאן דאמר דבעינן טעה בדבר מצוה ועשה מצוה]. והיא קושיה גדולה.

[ויש ליישב, דכיון דחכמים גזרו לא ליטול לולב בשבת, א"כ אף אי הוי לולב כשר, לא עשה מצוה. אבל אינו מעלה ארוכה, דאכתי נפקא מינה כשהוציא שופר בשבת לפני ראש השנה, לצורך מחר דהוי ראש השנה, באופן דהוי בהול].

ט"ו בשבט

[והרי דעת המחייבים סברי דאף בגוונא דהוה מחמת הסעודה, מכל מקום חייב בברכה, מפאת דהוה לשם מצוה, ואם כן חשיב כדבר בפני עצמו. והפוטרים סברי דאף בגוונא דלא הוה מחמת הסעודה, מכל מקום מפאת המצוה חשיב כמחמת הסעודה. ויש לראות מקור הדברים בדברי קמאין].

אמנם לאידך גיסא, הרי לענין אכילת הסימנים בראש השנה, היכא דאוכלם בתוך הסעודה, נחלקו הפוסקים האם מברכין עליהם בורא פרי האדמה. [א"ה, עיין בפסקי תשובות סי' תקפ"ג ססק"ב].

וצדדי הספק, מי אמרינן דחשיבי דברים הבאים מחמת הסעודה, כמו בעלמא באוכל מאכלים כאלו, או דילמא מכיון דכוונתו לסימנים לא חשיבי מחמת הסעודה. ויש לעיין אם קנגעא בנידון דידך.

ומסברא היה נראה דאינו מברך בפירות ט"ו בשבט בסעודה, בדברים הבאים מחמת הסעודה, דחשיב כשאר דברים הבאים מחמת הסעודה. אך יש לעיין מסימנים דראש השנה. וצריך תלמוד.

פירות באמצע סעודה

יש לעיין באוכל בט"ו בשבט, פירות שאוכלים באמצע סעודה מחמת הסעודה, האם מברך על הפירות.

דהנה לחד גיסא, הרי במרור נחלקו קמאי האם חייב לברך עליו, דעת הרשב"ם בפסחים (ק"י ב' ד"ה פשיטא) דלא חשיב כדברים הבאים מחמת הסעודה, וחייב לברך עליו בורא פרי האדמה, אלא נפטר בברכה שבירך על הכרפס.

אמנם דעת התוספות (שם קט"ו א' ד"ה והדר) דפטור לגמרי מברכה, מחמת דהמרור חשיב כדברים הבאים מחמת הסעודה, דהרי אוכלים ירקות בתוך הסעודה.

נמצא דלרשב"ם דלא חשיב מחמת הסעודה, חזינן דכוונתו למצוה מפקעת השם דבאים מחמת הסעודה. משא"כ לדעת התוספות דהוה מחמת הסעודה, חזינן דאע"פ דכוונתו למצוה חשיב מחמת הסעודה.

לעילוי נשמת ר' עזרא בן שמחה ז"ל תנצב"ה	נא לתרום להדפסת הגליון, חמדת אברהם' סוקולוב 17 א' דירה 7 ב"ב פקס 0737263949 טל' 035703949 בין 7.30 עד 8.30 בערב	זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו ז"ל היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו זצ"ל בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.
---	--	--

"שלמים מציון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלום בן ציון פלמן זצוק"ל
פרשת בשלח

"וביום השביעי שבת לא יהיה בו - באיסור לקיטת מן בשבת"

"ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט. ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם לשמור מצותי". (פרק ט"ז פסוק כ"ז - כ"ח).

גידולו הרגיל אין בזה איסור תולש, ולכן התולש מעציץ שאינו נקוב בשבת פטור, שאין הדרך לזרוע ירק בעציץ כזה. ולפי זה פשוט, לגבי המן שירד מן השמים, שאע"פ שירד סביבות המחנה, מ"מ אותו המקום אינו נחשב כמקום גידולו, שהמן לא גדל מתוך אותו המקום שבו הוא ירד, אלא הוא ירד מוכן מן השמים. וא"כ כאשר אנו דנים לגבי איסור תולש שהתחדש בגמרא שעוקר דבר ממקום גידולו חייב משום תולש, לכאורה בזה פשוט שהמקום ההוא שירד שם המן אינו נחשב כמקום גידולו, וממילא פשוט שאין בזה איסור תולש. ודבר זה דומה לתולש מעציץ שאינו נקוב, שאין בזה איסור תולש, כיון שאינו מוגדר כמקום גידולו העיקרי של הירק הזה. וממילא כל שכן לגבי המן שירד סביבות המחנה שאינו מוגדר כמקום גידולו, ואין בזה איסור תולש. וא"כ תמוה, כתב הספורנו שיש איסור ללקוט את המן בשבת מדין תולש ועוקר דבר ממקום גידולו, הרי אין זה נקרא מקום גידולו.

כמונה בקופסא

ועוד תמוה דהנה בפסוק (פסוק י"ג) כתוב, "ובבוקר היתה שכבת הטל סביב למחנה". ופרש"י, היתה שכבת הטל, הטל שוכב על המן ובמקום אחר הוא אומר וברדת הטל וגו' הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו, וחוזר ויורד טל עליו והרי הוא כמונה בקופסא". מבואר שכאשר המן ירד סביבות המחנה הוא לא היה מחובר לקרקע, וגם לא ינק מהקרקע, אלא היה טל סביבות המחנה והמן ירד מוכן מן השמים והיה מונח בתוך הטל כמונה בקופסא. ולפי זה כאשר יצא העם ללקוט את המן לא היה בזה עקירת דבר ממקום גידולו, שהמקום הזה אינו מקום גידולו כלל וכלל. וכמו שכאשר מונח חפץ בתוך קופסא על הקרקע, מי שלוקח את החפץ הזה אינו נחשב כתולש, שאין שום שייכות בין החפץ הזה לקרקע. כך אותו דבר לגבי המן, שהוא רק מונח על הקרקע כמונה בקופסא ואין הקרקע הזו כמקום גידולו, וא"כ פשוט וברור שאין בזה איסור תולש. והנה במשנה באבות (פרק ה' משנה ו') איתא, "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, פי הארץ וכו' והמן וכו'". מבואר במשנה שהמן כבר נברא בבריאת העולם בערב שבת בין השמשות, והיה נעלם ונסתר עד הזמן שכלל ישראל היו במדבר ונצרכו לו. רואים בזה גם שהמן לא גדל מהקרקע אשר סביבות המחנה, אלא הוא כבר נברא ונשלם מששת ימי הבריאה. וממילא פשוט שכאשר הוא ירד סביבות המחנה לא היה מחובר לקרקע בשום צד ובשום צורה. וממילא תמוה מאוד דברי הספורנו שכתב שבלקיטת המן בשבת יש איסור תולש, וקשה איזה איסור תולש יש בזה, הרי המן רק מונח על הקרקע ואינו גדל שם, ואינו יונק מהקרקע, ומאיזה טעם יהא בזה איסור תולש, וצ"ע.

מהפסוק נראה שהיה איסור ללקוט מן בשבת, ולכן כאשר יצאו מן העם ללקוט היה מאמר ה' אל משה "עד אנה מאנתם לשמור מצותי". ויש לעיין מהו האיסור ללקוט מן בשבת.

ובספורנו כתב "יצאו מן העם ללקוט, וזה היה חלול שבת בלי ספק אם היו מלקטים הדבר ממקום גדולו, כאמרם ז"ל האי מאן דתלש כשותא מהומי והיגי חייב משום תולש".

וביאור הדברים דבגמ' בשבת (דף ק"ז ב') איתא, "אמר רב ששת האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי מיחייב משום עוקר דבר מגידולו". ופרש"י, כשותא, הומלו"ן וגדל בתוך ההיזמי מריח הקרקע שההיזמי יונק ממנו. מיחייב, ואף על פי שאינו מחובר לקרקע כדאמרין בעלמא מאורא רבי. מבואר בגמ' שהתולש בשבת כשותא, שהוא מין צמח שגדל על גבי ענפים של שיח, חייב משום תולש. והכשות הזו אין לה שורשים בקרקע, אלא היא יונקת מההיזמי והיגי שתחתיה. וכתוב בגמ' שיש בזה איסור תולש, רואים מזה שיש איסור תולש גם בדבר שאינו מחובר לקרקע, דכיון שהוא עוקר את הדבר ממקום גידולו הרי זה תולש, והוא אב מלאכה מדאורייתא.

ולפי זה כתב הספורנו שגם בלקיטת המן אילו היו לוקטים את המן בשבת חייבים משום תולש, שכאשר לוקטים את המן הרי זה נחשב כעוקר דבר מגידולו שיש בזה חיוב תולש. ואע"פ שהמן אינו מחובר בקרקע מ"מ יש בזה איסור תולש, כמו בעוקר כשותא שחייב משום תולש, כיון שעוקרו ממקום גידולו. וגם כאן לאחר שהמן ירד על הארץ הרי המקום הזה נחשב כמקום גידולו, ומי שעוקרו משם חייב משום תולש. ולכן כאשר יצאו מן העם ללקוט בשבת, מיד אמר הקב"ה למשה "עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורת", שבזה שיצאו ללקוט עברו איסור תולש שאסור בשבת, וא"כ יש בזה מיאון משמירת התורה והמצוות שאלו שיצאו ללקוט הראו בעצמם שאינם מעונינים לשמור את המצוות, והם מבחינתם יוצאים ללקוט ולעבור איסור דאורייתא.

תולש מעציץ שאינו נקוב

אמנם לכאורה דברי הספורנו הללו תמוהים, דהנה בגמ' בשבת איתא, "מתיב רב אושעיא, התולש מעציץ וכו' ושאינו נקוב פטור, (משום דלא מחובר בקרקע עולם, רש"י). התם לאו היינו רביתיה, הכא היינו רביתיה". ופרש"י, לאו היינו רביתיה, דאין דרך זריעה שם אבל אלו שאמרנו הוא עיקר גידולו. מבואר בגמרא שאע"פ שההלכה היא שהעוקר דבר ממקום גידולו חייב משום תולש, אפילו שאינו מחובר לקרקע, מ"מ כל זה נאמר דווקא אם המקום שבו מונח ומחובר הירק הוא המקום שבו עיקר גידולו, כמו הדוגמה של הגמרא תלוש היזמי והיגי שהוא מין ירק שמקום גידולו הוא על הקוצים. אבל אם אינו מקום

גליון השבוע מוקדש לע"נ הגאון רבי אברהם לייב בהרה"צ רבי בנימין אהרן גרודקה זצ"ל

אשר עמל בתורה ביגיעה עצומה, ובה דבק בכל כוחו, העמיד תלמידים הרבה בקרן אורה, ויראת ה' היתה תמיד על פניו נלב"ע י"ג בשבט תשס"ח ת.נ.צ.ב.ה.

עימור שלא בגידולי קרקע

מלאכת עימור, שמקבצים את כל התבואה למקום אחד, ואז הכל מקובץ יחד ומוכן להשתמש בו. ומעתה ההלכה הזו שחיוב מעמר נאמר דווקא במקום גידולו, יסודו הוא דין שרק במקום הגידול נחשבת קיבוץ התבואה כמלאכה שמכינה את הפירות לתשימוש. שזהו דרכו של העימור במקום הזה לקבץ ולהכין את התבואה לשימוש.

אבל שלא במקום גידולו שאין דרך לעמר שם, ממילא קיבוץ הפירות למקום אחד אינו נחשב כמעשה שמכין את הפירות לשימוש, אלא זה מוגדר כאסיפת פירות בעלמא, ולא כמלאכה שיוצר בפירות מעשה חדש שמכין ומזמין אותם לתשימוש המיוחד להם.

ולפי זה י"ל שכאשר אנו לומדים ממעמר שיש עימור שלא בגידולי קרקע כדעת רבא, צריך שמעשה העימור יהא כדוגמת מעמר פירות בשדה, שהוא מעמר כזה שדרך עימור בכך, שתכליתו ומהותו להכין ולהזמין את הדבר שמעמר אותו שיהא ראוי לתשימוש. וממילא הדוגמה שיש מעמר שלא בגידולי קרקע הוא רק במעמר במקום גידולו ויצירתו של אותו הדבר. ולכן איסור מעמר במלח נאמר דווקא דמעמר את המלח ממקום יצירתו, שבמקום כזה המלח מפוזר שם ואינו ראוי לתשימוש, וע"י המלאכת מעמר המלח נעשה ראוי ומוכן לתשימוש. ונמצא שהעימור נעשה במקום הזה כדרך המעמרים שאוספים את המלח למקום אחד, וע"י נעשה ראוי לתשימוש. אבל אם התפזר מלח בבית אין דרך עימור במקום הזה, ואסיפת המלח במקום הזה אינו מוגדרת כמעמר את המלח כדי ליצור בו מעשה חדש. אלא זה רק אסיפה בעלמא שלא יהא מופזר מלח בבית. שאין דרך לעשות מעשה וחפצא של עימור במקום הזה, ולכן אין בזה איסור מעמר.

ומעתה אם יהיה לנו איזה דבר שדרך עימורו ואסיפתו הוא דווקא שלא במקום גידולו, בוודאי שיהיה בו איסור מעמר גם שלא במקום גידולו, כיון שבאותו המקום האסיפה הזו מוגדרת כעימור. שההלכה הזו שצריך מקום גידולו בשביל איסור מעמר, יסודו הוא משום שדרך כלל רק במקום גידולו עושים מעשה מעמר, ששם מקבצים את הפירות ומכנינים אותם לתשימוש. ואם יש דבר מסויים שדרך אסיפתו היא דווקא שלא במקום גידולו, בוודאי שיהא בו איסור מעמר, כיון שבדבר הזה המעמר נעשה דווקא שלא במקום גידולו.

ולפי זה י"ל דהכא במן שלא היה שום אפשרות ללקטו אלא לאחר שירד מן השמים, א"כ הלקיטה הזו אפילו שהיא שלא במקום גידולו שפיר אפשר להחשיבה כמעשה עימור. כיון שהוא המעשה שמקבץ את המן כדי להכנינו לתשימושו, שמאחר שאין בו זמן אחר שאפשר לקבץ וללקט אותו אלא עתה לאחר שירד מן השמים, ממילא המעשה הזה הוא מעשה עימור של המן כדי להכנינו לתשימושו. לכן יש בו איסור מעמר.

מעמר בעיגולי דבלה

ויסוד הדברים מצינו כיוצא בזה לגבי עיגולי דבלה, שכתב הרמב"ם (הלכות שבת פרק ח' הלכה ו') "המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול, או שנקב תאנים והכניס החבל בהן עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב וכן כל כיוצא בזה". וכן פסק השו"ע בסימן ש"מ סעיף י'. וכתב המש"ב (סקל"ח), "הרי זה תולדת מעמר, שדרכן של אותן הפירות לחברן באופן זה, ועיין בנשמת אדם שמצדד דאף כשעושה כן בבית חייב משום מעמר דבאופן כזה עשוי לעשות גם בבית כבשדה וכ"כ בספר מעשה רוקח ע"ש". ומבואר להדיא בדבריהם שדבר שהדרך לעשות כן גם בבית כבשדה, הרי גם בבית חייב בזה מדין מעמר.

ומעתה שפיר י"ל גם כאן לגבי ירידת המן כיון שמקום הירידה זה המקום ששם הדרך לאוספו, ממילא גם במקום הזה האסיפה מוגדרת כמעשה עימור, ואסור בשבת ללקטו מדין מעמר.

והנה ב"משך חכמה" כתב שאיסור לקיטת המן בשבת היה משום "מעמר", לפי המ"ד שיש איסור מעמר אפילו שלא בגידולי קרקע. וז"ל: "עד אנה מאנתם וכו', משום דהלכו לקבל המן והיה עימור דהוי מלאכה גמורה. רק תלוי בפלוגתא אם יש עימור שלא בגידולי קרקע ודו"ק".

והנה המחלוקת אם אין עימור אלא בגידולי קרקע או אפילו שלא בגידולי קרקע הוא בגמ' בשבת (דף ע"ג ב'), ומובא בגמ' "אמר רבא האי מאן דכניף מילחא ממלחא חייב משום מעמר, אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע". ופרש"י, דכניף מלחא ממלחא,

שצבר מלח ממשרפות מים דמתרגמין חריצי ימא (יהושע יא), שממשיך לתוכו מים מן הים והחמה שורפתן והן נעשין מלח, ואותו חריץ קרי מילחא. משום מעמר, שאף הוא כמאסף בשבלין הוא.

מבואר דנחלקו אביי ורבא אם איסור מעמר נאמר דווקא בגידולי קרקע או אפילו שלא בגידולי קרקע. לרבא יש איסור מעמר אפילו שלא בגידולי קרקע, ואביי איסור מעמר הוא רק בגידולי קרקע.

ומעתה כותב המשך חכמה דלדעת רבא שיש איסור מעמר גם שלא בגידולי קרקע, מובן מאוד מהו האיסור של לקיטת המן בשבת, שהיה אסור משום מעמר. שהרי המן לא היה גידולי קרקע שהוא לחם מן השמים, ואם יש מעמר גם שלא בגידולי קרקע, אסור ללקוט את המן.

חיוב מעמר שלא במקום גידולו

אמנם לכאורה יש לעיין בדבריו, דהנה הדוגמה שאביי ורבא נחלקו אם לגבי מעמר שלא בגידולי קרקע הוא במקבץ מלח מהמשרפות שבו יוצרים את המלח, והיינו שמקבץ את המלח מהמקום שבו מייצרים את המלח. ולכאורה למה לא כתבו דוגמה יותר פשוטה, כגון שהתפזר מלח בבית האם מותר לאסוף את המלח בשבת, או לא. האם יש בזה איסור מעמר, או שאין מעמר אלא בגידולי קרקע.

וכתבו הראשונים דמדוייק מזה שגם לדעת רבא שיש מעמר שלא בגידולי קרקע, זהו דווקא במעמר ומקבץ את החפץ ממקום גידולו וממקום יצירתו, אבל אם אדם מקבץ דבר שלא במקום גידולו, לכולי עלמא אין בזה איסור מעמר. ולכן כאשר הגמרא מביאה את הדוגמה של מקבץ מלח, מביאים את הציור באופן כזה שמקבץ את המלח מהמקום שבו יוצרים את המלח. אבל אם יקבץ מלח שהתפזר בבית לכולי עלמא לא יהא בזה איסור מעמר. והדברים מפורשים בתוס' בביצה

(דף ל"א א', ד"ה מן) שכתב, "וי"ל דלא שייך עימור אלא במקום שגדילים שם כדמוכח בפרק כלל גדול". וכן כתבו עוד ראשונים.

וגם להלכה נפסק כן במפורש במש"ב, שכתב השו"ע (סימן ש"מ סעיף ט') "אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח שדומה למעמר, וכן אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו". וכתב המש"ב (סקל"ה), "שדומה למעמר, דמלאכת מעמר הוא לאסוף השבולין וגם הוא כעין זה, ודוקא במקום המשרפות ששם הוא מקום גידולו של המלח דומיא דשבלין שבשדה אבל אם נתפזר במקום אחר מותר לקבצן למקום אחד".

ומעתה קשה איך יתכן לומר שיש איסור מעמר במן, הרי המקום שממנו לוקטים את המן הוא לא מקום גידולו ויצירתו של המן. שהמן ירד מוכן לחם מן השמים, ונח סביבות המחנה, וא"כ המקום הזה שהוא מונח בו אינו המקום ששם הוא נוצר, וממילא ככהאי גוונא צריך להיות שלא יהא בו איסור מעמר. ודברי המשך חכמה שכתב שיש איסור מעמר, קשה שהוא נסתר מדברי הראשונים הללו.

דרך עימור בכך

ונראה לומר דיסוד ועיקר מלאכת מעמר הוא קיבוץ התבואה כדי להכנינה לשימוש, שהרי בתחילה לאחר לקיטת הפירות והתבואה מן השדה, הכל מפוזר בשדה ואינו ראוי לתשימוש. וכדי להכין את זה לתשימוש עושים



"אם לא תכלי עמי לא אלך - איך הותר לברק לעבור על דברי הנביא"

"ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך". (הפטרת בשלח, שופטים פרק ד').

שאפשר לנצחו אלא צריך נס משמים שיוכל לנצח במלחמה. והיה צריך שינוי הטבע בצורה מופלגת כדי לנצח את הגבורה הזו של סיסרא. ובאמת כתוב בפסוק שהמלחמה היתה מלחמה משמים, שכתוב "מן שמים נלחמו, הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא", והכח שיהא לברק לא היה כח שאפשר לצאת בו למלחמה נגד סיסרא.

וא"כ ברק הבין את הנבואה של דבורה שאמרה לו לצאת למלחמה, שהכוונה היא שייצא יחד עם דבורה הנביאה, ובכח הנבואה שיש בה בדבורה יעשה לו נס משמים וילחמו הכוכבים עם סיסרא, וינצח במלחמה. ומה שברק אמר לדבורה "אם תלכי עמי והלכתי, ואם לא תלכי עמי לא אלך", לא בא לחלוק ולסתור את דברי הנבואה, שאם היא לא תלך הוא יעבור על ציווי ה' ולא ייצא למלחמה. אלא כוונתו היתה שהפשט בנבואה שנאמר לה שברק ייצא למלחמה, הוא שייצא יחד עם דבורה הנביאה. וכל הציווי של היציאה למלחמה נאמר רק "אם תלכי עמי", ואם היא תסרב "ולא תלכי עמי, לא אלך", כי באופן כזה לא נאמר לו הציווי של היציאה למלחמה.

לכאורה יש להבין איך ברק עשה עם דבורה תנאי "אם תלכי עמי אלך ואם לא תלכי עמי לא אלך", הרי דבורה אמרה לו נבואה מה' שיקח עימו עשרת אלפים איש וייצא להלחם בסיסרא. א"כ יש לברק ציווי בנבואה לצאת למלחמה. ומעתה קשה איך הוא אומר לדבורה שאם היא לא תצא עימו למלחמה הוא לא ייצא, הרי הקב"ה ציווה עליו ללכת למלחמה, ואיך מותר לו לעבור על דברי הנביא, ואם דבורה בעצמה אינה יוצאת לא ייצא למלחמה.

ושמעתי מהגרי"מ פיינשטיין זצ"ל ליישב דהנה בילקוט מובא דברים נפלאים על גבורתו העצומה של סיסרא, ועל הצבא העצום שהיה לו במלחמותיו. וז"ל: "ויזעק סיסרא, סיסרא בא עליהם בארבעים אלף ראשי גייסות, וכל אחד היה עמו מאה אלף, ובן שלשים שנה היה וכבש כל העולם בכוחו, ולא היה כרך שלא היה מפיל חומה בקולו, ואפילו חיה שבשדה כיון שהיה נותן עליה קולו לא היתה זוה ממקומה וכו'". ומעתה כאשר דבורה אמרה לברק שייצא למלחמה עם סיסרא, היה לו פשוט שהוא עצמו אינו יכול לנצח את סיסרא, שהרי אין כח טבעי

*

עשה את עצמו טפל נעשה טפל

שהדבר הזה והמעלות הללו הם למעלה מכוחותיו ואינו מסוגל לעלות ולהתעלות עד כדי כך. אבל האמת היא לא כך, אלא גם כאשר להשקפתו המצווה היא גדולה מדרגתו הרוחניות שבה הוא נמצא, מ"מ הוא יכול להכנס לעשות את המצווה הזו. "כי הקב"ה עוזרו על ככה", שכאשר הקב"ה רואה שאדם משקיע את כל כוחותיו לקיים את המצווה, הוא עוזרו ומסייעו להצליח בה.

וזהו היסוד בכל מידה ומידה. אם אדם ממעיט את עצמו ועושה את עצמו בגדר טפל, שאינו מסוגל להתעלות יותר, ואין באפשרותו להצליח יותר, הרי הוא ישאר טפל, ולא יצליח יותר.

אבל כאשר אדם מתחזק ברוח חדשה, מתוך תקווה לעלות עוד ועוד, הוא זוכה לעזר ה' ומתעלה למעלה מכוחותיו.

גאוה להצלחה בתורה

והנה ב"קובץ אגרות" למרן החזו"א (חלק א', אגרת כ"ב) כתב לאחד ששלח לו מכתב בחידושי תורה, "דרך עיוןך הוא לאמתה של תורה, ואולי נכון היה יותר שהיה כך מן הגאוה למען ללחום נגד העיפות והעצלות הטבעי ולעסוק בתורה, וזה בכלל בשני יצרך, ועכשיו שאתה ענותן אינך לוחם אלא ביצר טוב".

מבואר בדבריו שכדי שיהא לאדם חשק בלימוד התורה צריך לגשת ללימוד בגאוה, כלומר מתוך מחשבה שבידו ובכוחו להצליח לעלות ולהתעלות עתה בלימוד למעלות עליונות וגבוהות עד מאוד. ומתוך זה האדם מקבל חשק גדול להתמיד בלימוד ולא להתייאש לעולם ועד.

ויסוד הדבר הוא אותו יסוד שאדם צריך לעשות את עצמו עיקר ולא טפל, שכאשר אדם ניגש במחשבה עילאית ועליונה שעכשיו בלימוד הוא משיג ופועל הרבה מאוד, זה מוסיף לו חשק גדול, ועי"כ הוא באמת מקבל כוחות גדולים להצליח בלימוד.

אבל אם מלכתחילה ניגש מתוך מחשבה של טפל, ומתוך יאוש שאינו בדרגה הראויה כדי להתעלות, אז באמת הוא נשאר טפל ואינו מתעלה.

ובשם החזון איש אומרים, שעיקר עבודת היצר הרע הוא לייאש את האדם, שאינו יכול ללמוד ואינו יכול להצליח להתעלות. ולאחר שהשיג את רצונו והאדם התייאש, הרי הוא קונה את האדם בקנין יאוש. ולאחר הקנין הרי הוא שלו - של היצר הרע, ועושה בו כרצונו.

הנה בילקוט כותב, "ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי, ר' פנחס בשם ר' ראובן שני בני אדם היו עיקר ועשו עצמם טפלה ונעשו טפלה, אברהם וברק וכו', ברק דכתיב אם תלכי עמי והלכתי וכו'. ותאמר הלוך אלך עמך אפס כי לא תהיה תפארתך, א"ר ראובן אמרה לו מה אתה סבור שתפארת שירה נמסרה לך לבדך, ונעשה טפלה שנאמר ותשר דבורה וברק".

מבואר בילקוט שבעצם הדבר היה צריך להיות שכל התשועה תבוא על ידי ברק, אלא כיון שהוא עשה את עצמו טפל שאמר לדבורה רק "אם תלכי עמי והלכתי", ולא רצה לצאת לבד למלחמה ללחום את מלחמות ה'. לכן בסוף הוא נעשה טפל ובעת השירה כתוב "ותשר דבורה וברק", דבורה מוזכרת הראשונה וברק רק בתור טפל אליה.

ובאמת גם במלחמה עיקר הניצחון והתשועה לא בא בסוף על ידי ברק, אלא על ידי יעל שהכניסה את סיסרא לאוהל שלה ושם הרגה אותו "מחקה ראשו ומחצה וחלפה רקתו". ואילו ברק היה זוכה, היה צריך להיות שעיקר נצחון המלחמה יבוא מכוחו, שהוא יהרוג את סיסרא. אבל לאחר שעשה את עצמו טפל, שוב לא קיבל את הכח שעיקר נצחון המלחמה יבוא על ידו.

ואמר על זה הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל, שהלימוד מזה הוא שאדם צריך בכל עת להתאמץ לקדש שם שמים ולעבוד את בוראו בכל כוחו, שאם אדם מתחיל להתרשל ולעשות את עצמו טפל ולומר שאין בכוחו לעלות ולהתעלות במעלות עליונות, אז הסוף הוא שהוא באמת נשאר טפל ואינו מתעלה.

אבל כאשר אדם בא מתוך תשוקה אמיתית ללמוד ולהתעלות בכל המעלות העליונות, ועושה את כל ההשתדלות כדי שיעלה עוד ועוד הרי הוא מקבל סיעתא דשמיא להצליח ולעלות מעלה מעלה.

סייעתא דשמיא בעשיית המצווה

ובספר "עמוד אש" תולדות המהרי"ל דיסקין (עמוד ר"ג), מובאים כמה מאמרים שהיה אומר המהרי"ל דיסקין, וכתוב שהיה אומר "יכול אדם למוד עצמו על מצווה גדולה אשר להשקפתו רבה היא ממנו, כי הקב"ה עוזרו על ככה". מבואר בדבריו שכאשר עומדת לפני אדם אפשרות לקיים איזו מצווה גדולה מאוד, הרבה פעמים אדם חושב לעצמו

בס"ד יצא לאור חוברת של כל העלונים משמות תשע"ה עד ויחי תשע"ו, ניתן להשיג: בבני ברק הרב כהנמן 69 א' דירה 5, טלפון 036191712

ובירושלים, ברח' דברי חיים 12 דירה 5, טלפון 026259923

או אצל משפחת פלמן רח' ירושלים 20, טלפון 0527178527

ניתן להשיג את העלון בכל שבוע בטלפון 0527120854 או במייל 7120854@gmail.com

ותשחק ליום אחרון

הסדרים שלמד כל יום לעצמו, והתחיל ללמוד מסכת ביצה.

מסכת ביצה היתה המסכת הראשונה שרבנו למד כשהתחיל את דרכו בישיבה קטנה. ומנעוריו דבק בה עד למאוד, מאות ואולי אפילו אלפי פעמים למד וחזר שוב ושוב על מסכת ביצה. בכל עת פנאי לקח לעצמו את מסכת ביצה וחזר עליה שוב. בימי בין הזמנים או בשבתות אחרי הסעודה, כל פעם שלא היה עסוק באיזה לימוד אחר, היה מוציא את הגמרא האהובה עליו "מסכת ביצה" מארון הספרים, ולומדה מכריכה לכריכה. מפעם לפעם היה נגיש לאחד מהבנים כשלמדו בישיבה, ושואל בעדינות "אתה רוצה ללמוד עימי חברותא", והתיישבו לאחר הסעודה בשבת ללמוד מסכת ביצה. גם כשהנכדים ביקשו ממנו ללמוד עימו, המסכת שלמד עימם היתה "ביצה". כאשר נפתח בית הכנסת "נחלת משה", היה מוסר שיעור בגמרא לפני התפילה, וכמובן השיעור היה במסכת ביצה. מעולם הוא לא סיפר מדוע דבק כל כך במסכת ביצה יותר מכל מסכתות הש"ס, הבנים והחברות נולדו עם המציאות הזו, שמסכת ביצה ואביהם קשורים וברוכים זה בזה.

בימי השבעה הגיע לנחם אחד מידידיו מימי הנערות, וסיפר שרבנו אמר לו בשעתו, שראה בשם הגר"א שכל אדם צריך לשון לפחות מסכת אחת מהש"ס שיידע אותה בעל פה, שיוכל לבוא עימה לעולם האמת. והוסיף ואמר, "אני לקחתי לעצמי את מסכת ביצה".

ועתה מאותו יום חמישי התחיל לעשות "הכנה דרבה" לעולם הטרקלין, בלימוד מסכת ביצה. גם זמני השינה והמנוחה הקבועים נדחו עתה לזמן אחר – לזמן שינת עולמים...

ליל שישי עבר במיעוט שינה, ויום שישי עבר ללא שינה ומנוחה כלל. כל רגע נוצל במלואו לחטוף עוד שורה ועוד שורה בתורה הקדושה, במסכת ביצה. והנה נכנסה "שבת מלכתא" יום שכולו עונג "אחד משישים לעולם הבא", שבת שירה פורשת בשלח. רבנו הולך כדרכו לבית הכנסת "נחלת משה", ומוסר שם את השיעור הקבוע בין קבלת שבת למעריב, השיעור נאמר בהתלהבות יתירה, כשהוא מסיים במילים "כי האדם הוא אדמה".

ביום השבת קם רבנו השכם בבוקר, את התפילות והסעודות קיים כסדרו מידי שבת בשבתו. בזמירות שבת כאשר הגיעו לקטעים המדברים בדבקות בה', התרגש מאוד לרגע אחד ואף זלגו עיניו דמעות, ומיד המשיך את הזמר בשמחה לכבוד קונו. מיד אחרי הסעודה פתח שוב את מסכת ביצה, ולמד בקול נעים כשהוא מתנדנד בשעת הלימוד – שלא כדרכו, עד שהגיע זמן תפילת מנחה וסעודה שלישית. שינה בשבת תענוג, אבל עתה מסכת ביצה היא התענוג.

והזמן עובר ומוצאי שבת בפתח, השעון מתקתק את שעותיו האחרונות בעולם, הזמן קצר והמלאכה מרובה, צריך להספיק לסיים מסכת ביצה. אחד מהנכדים שהיה בבית נגיש לאחר הבדלה אל הסב הגדול ומבקש ברכה, הסב לוחץ את ידו ומברך... ומברך... כעשר דקות ידו אוזחת בידו, ומברך את ברכת חייו, הסב מתפלל ומברך על הצלחתו כל ימי חייו. אח"כ בא עוד נכד עם בנו בן השלש להתברך מפי סבו זקנו, וגם הוא במאור פנים מקבל ברכה לו ולכל משפחתו. ומיד אח"כ כמובן כבר הגמרא – מסכת ביצה נפתחת, עוד כמה דפים במסכת נהפכים מצד שמאל לצד ימין של המסכת.

שעון החיים עדיין פועל, הזמן קצוב, עומד להסתיים, אבל עדיין פועל, מהר מזה להספיק ככל האפשר להגיע שלם ומושלם עם מסכת ביצה השלמה. והנה הגיעה שעת האפס, זמן חצות, הזמן שבו הקב"ה משתעשע עם נשמות הצדיקים בגן עדן הגיע, ונהרי אפרסמון החלו לזרום לעבר החדר הפנימי. המטה מוצעת והשולחן ערוך, והכל ממתנינים לבעל הבית שיבוא ויסעד את הסעודה שבה עמל עליה כל שמונים שנות חיותו. והנה לאט לאט מתרומם רבנו מתלמודו, קם לסעוד את הסעודה המתוקנת לצדיקים, הגמרא נסגרת... ומראה פניו כמראה קודש, "כהוד אשר הליבש צור ליצורים". ובקול דממה דקה נכנס אל הקודש – אל המיטה המוצעת, העינים הקדושות שנוהרו מכל ראייה אסורה, נפתחות עתה ורואות מה שרואות, והנשמה הטהורה שבה אל אביה בקדושה ובטהרה, בשמחה ובצהלה. חייו גדול נפרס על הפה שנוהר מכל דיבור אסור, ומתוך השחוק הזה יוצאת לה הנשמה לטרקלין הגדול שבנתה לעצמה בעמל התורה והמצוות כל ימי הפרוודו... "מת מתוך השחוק סימן יפה לו". ובמוצאי מנוחה ליל י"ב בשבת תשע"ה, עלתה לה נשמתו בסערה, בקדושה ובטהרה.

בבוקר כשהגיע זמן קריאת שמע של שחרית, התפלאו בני הבית למה האב הגדול שהיה כל ימיו מעורר השחר, עדיין לא קם, נכנסים לחדר לראות, ונדהמים לראות את פניו זורחות ומאירות בחיוך גדול שלא מעלמא הדין... רוצים להעירו ואולי לזכות לשמוע, איזה גילויים חוזה בחייו הלילה, שמשום כן כה זורח הוא בשנתו. אבל אין קול ואין עונה, נסע למנוחת עולמים להשמיע את קול ה' בבית המדרש של מעלה.

"אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם", "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו". ת.נ.צ.ב.ה.

שנת תשע"ד היתה אצל רבנו שנה קשה במיוחד, כמה וכמה פעמים היה בסכנת נפשות ממש, במלא מובן המילה. אבל הקב"ה ברחמי ובחסדיו, הוסיף לו שנות חיים ופדאו משערי מות. ובכל הפעמים זכה לצאת מאפילה לאורה, ולחזור לארץ החיים, לחי תורה, עבודת ה' והרצת תורה לרבים.

כאשר הגיעה שנת תשע"ה, ראו אצל רבנו שינוי גדול לטובה, היה זה בבחינת "תכלה שנה וקללותיה" – תחל שנה וברכותיה", כל הדברים שסבל מהם בשנה החולפת נעלמו ולא שבו עוד, וחזר וקיבל כוחות חדשים ורעננים משמים. את כל הכוחות החדשים ניצל במלואו לעבודת קונו, הלימוד עם החברותות שלעולם לא פסק, חזר עתה להיות כימים קדמוניות בעיון ובירור עומק הפשט באר היטב. השיעורים שגם הם לא פסקו בכל המצבים, חזרו עתה ביתר שאת וביתר עוז, ונמסרו מתוך שמחת התורה ועיונה.

שאלות רבות בהלכה שעמדו על השולחן ימים מספר ללא מענה, נענו עתה במהירות ובבהירות. בכל דבר וענין היה ניכר כי פנים חדשות באו לכאן, ובחשו ראו הכל כי יש אלוקים בישראל, אשר עונה לעמו בעת שזועם אליו. והתחינות הרבות על המאור הגדול הזה שיתחדש כנשר נעוריו, ולא יפול ולא יכבה, נענו בשמים, ולאורו ניסע ונלך עוד רבות בשנים.

*

סדרי הלימוד היו קבועים ומסודרים דבר יום ביומו, חרי עין הבחינו כי בחודשים הללו יש קצת שינוי בלימודים הקבועים, הרבה פעמים קבע רבנו לעצמו ללמוד ולעיין בספרים המדברים אודות המעבר לעולם שכולו טוב. ספר "גשר החיים" שמדבר על עניני המעבר בין העולמות, היה יוצא לעיתים קרובות מתוך ארון הספרים והונח לצד ספרי הלימוד הקבועים. גם ספרי המוסר שהיו חלק מקביעותיו היומיות, נפתחו ונסגרו לעיתים קרובות ומזומנות יותר. בפנקס מיוחד שהיה סגור ומסוגר בארון, היה מסמן לעצמו רמזים נסתרים, שלכאורה חישב בהם את חשבון נפשו הטהורה והקדושה עם בוראו.

הכל נעשה בהצנע שבהצנע, בגלוי לא היה נראה כלום, שמחת החיים התמידית השורה על לומדי התורה לשמה, שרתה עליו בדרך קבע. ולא סיפר לאף אחד על רחשי לבי הטמירים. היה זה בגדר "לבא לפומא לא גלי".

בכל שבת היו מכבדים את רבנו בבית הכנסת בעליה לתורה, ובברכת "מי שברך" שאחריה אומרים "בעבור שיתן בלי נדר מתנה לבית הכנסת".

רבנו שהזוהרות מעוון נדרים היתה לו נר לרגלו, היה כל יום ראשון מיד לאחר תפילת שחרית שם בקופה של בית הכנסת את ה"מתנה" בעבור העליה שקיבל. הדבר היה אצלו בגדר חוק ולא יעבור, לא דחה את תשלום העליה למועד מאוחר יותר, אלא תמיד פרע מיד את חובותיו.

בחודש טבת תשע"ה שלח רבנו ביד בנו 200 דולר שיעביר לגבאי עבור חובו בעד העליות שקיבל בשבתות. הבן התפלא מאוד ושאל את אביו "מה זה ועל מה זה, הרי תמיד שילמת מיד ביום ראשון על העליה, ולשם מה צריך עכשיו לשלוח עוד כסף". רבנו משיב בטבעיות, שכיון שבשנה האחרונה היו הרבה פעמים שמחמת מצבו לא הגיע לתפילה ביום חול, ולא שילם על העליות הללו, לכן עתה רצו לשלוח את הסכום הזה בעבור כל אותם עליות.

הבן ממשיך ומתפלא, הרי בדרך כלל גם בשבתות הללו היה אביו שולח עימו מיד ביום ראשון כסף עבור העליה, וגם אם קרה פעם או פעמים ששכח לשלם החוב לא מגיע לסכום כל כך גדול, ומדוע עתה צריך כזה סכום גדול.

ורבנו משיב תשובה פלאית, "זה בעבור העליות של כל השנים, שיתכן ששכחתי לשלם". היה זה רמז נסתר שהספיק למבין להבין את רחשי הלב הטהור, שרוצה לנקות את עצמו מכל סרך ונדנדו של חוב ממוני, שלא יעכב את המעבר לבית הנצחי בעולם שכולו טוב.

*

"ויהי לשבעת הימים", השבוע שיתברר לבסוף שהוא השבוע האחרון בחיי הפרוודו הגיע, יום ראשון ה' בשבת תשע"ה, הסדרים התגברו ביתר שאת וביתר עוז, בכולל מסר גם כמה שיעורים על הסוגיות הנלמדות, ובשעת הלימוד קולו של רבנו בעת לימודו הלך וגבר שלא כדרך הטבע, והיה זה בבחינת "ונשמע קולו בבוא אל הקודש", ובעימות ובניגון למד את הגמרא עם החברותא.

הגיע יום חמישי, ביום זה ראה רבנו מעשה מסויים, וכדרכו בכל דבר שהיה רואה או שומע, ראה בזה השגחה פרטית, גם כאן ראה את המעשה הזה כאות ומופת משמים לרמז על העתיד, על ההוא יומא דממשמש וקאתי...

וכאשר הגיע החברותא של סדר ב' ללמוד עימו, אשר למדו בקביעות כשלושים שנה מידי יום ביומו, לפני תחילת הלימוד שח לו רבנו משפטים פלאיים כמשיח לפי תומו, ספק אומר ספק חושב, וכה אמר "סיימתי את תפקידי בעולם, אני הולך... אני הולך...". וכל גופו החל לרעוד באופן בלתי נשלט. ויהי לחרדת אלוקים! ורבנו ממשיך ואומר "ברצוני לדבר עם הרב שטיינמן על כך".

החברותא נדהם, מעולם לא שמע מרבו כאלו דיבורים, ומה פשר הדיבורים הללו. האם מאמרים של בני הנביאים שאמרו לאלוהי "הידעת כי ה' לוקח את אדוניך מעל ראשך" עומד להתקיים כאן? אבל החריש כתשובתו של אלישע, שאמר "גם אני ידעתי החשי". ומיד לאחר הדברים הללו התחילו ללמוד. וברגע שהתחילו ללמוד, רבנו נהפך לאיש אחר כאילו לא אמר את מה שאמר קודם, ולמדו יחד בשמחה כדרכם מימים ימימה.

*

מאותו רגע שרבנו ראה את האות הזה משמים והבין את מה שהבין, שינה את כל

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (כרכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

235

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א

ההשגחה על כלל ישראל

הנה בתקופה האחרונה "עת צרה היא ליעקב", היו אסונות ופיגועים רבים בארץ ישראל, וגם בחוץ לארץ, בכל מקום בעולם שיש יהודים היו פיגועים ורציחות רח"ל. כלל ישראל בין האומות הם ככבשה אחת בין שבעים זאבים (אסתר רבה י, יא) והלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב (ספרי בהעלותך), כך היא המציאות מכל הדורות, שאומות העולם שונאים את כלל ישראל, ושנאה זו קיימת כבר ממעמד הר סיני, כמו שאמרו (שבת פט, ב) למה נקרא סיני שמשם ירדה שנאה לאומות.

ומצינו עוד בילקוט (במדבר תרפ"ט) שבשעה שנתן הקב"ה את התורה לישראל נתקנאו בהם אומות העולם, מפני מה זכו ישראל להתקרב יותר מהם, ורצו גם הם לזכות לקרבת אלוקים, סתם פיהם הקב"ה ואמר להם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שבני מביאים שנאמר ויתילדו על משפחותם לבית אבותם, היינו שכלל ישראל יש להם מעלות ומידות טובות יותר מהאומות, שהם מיוחסים לבית אבותם, וכל משפחה יודעים למי הם מיוחסים, ואילו אומות העולם יש בהם זנות ותאוות, זהו ההבדל בין ישראל לאומות, ובוה נסתתמו טענותיהם.

אבל אחר כך כשבאו ישראל לשיטים והחלו לזנות עם בנות מואב, שמחו אומות העולם ואמרו "אותה העטרה שהיה בידם כבר היא נטולה מהם שווים הם לנו", היינו שכבר אין הבדל בין ישראל לאומות. מה עשה הקב"ה? "כשבאו לידי נפילה זקפן המקום, נגף המקום את כל מי שנתקלקל והעמידו על טהרתו". יש השגחה על כלל ישראל שיהיו קדושים וטהורים, וכשרואה הקב"ה שיש איזה תאוות ויצר הרע, מיד הוא זוקף ומנקה אותם בייסורים וגזירות כדי שיישאר במדרגתם.

זוהי הסיבה שכלל ישראל סבל במשך כל הדורות צרות איומות, ונהרגו אלפים ורבבות מישראל, מה שלולי זה אי אפשר לתאר כמה היה מספר בני ישראל, שהרי עם ישראל אינו מתערב בין הגויים, ולפי החשבון ממתן תורה ועד עכשיו היו צריכים להיות מיליארדים של יהודים, כיון שאין נישואי תערובת כמו אצל האומות, ואף על פי כן מספר היהודים אינו גדול, מפני שהיו רדיפות ורציחות, ורבים נהרגו על קידוש השם, פעמים שהיו הגזירות לעבור על דת כמו שאמרו במדרש (ויקרא רבה לב, א) מה לך יוצא לסיקל על שמלתי את בני מה לך יוצא לישרף על שממתי את השבת, ופעמים שהיו גזירות סתם בלי לעבור על דת. בדור האחרון כבר לא היו גזירות שמד לעבור על דת, ואמר מו"ר הגה"צ ראי"א דסלר זצ"ל כי זהו מפני שיש כאלה שלא היו עומדים בניסיון, לכן מן השמים לא נתנו ניסיונות כאלו, ובשואה גם כן לא היו גזירות שמד, ואפילו מי שהתחזה לנוצרי לא הועיל לו, וחקרו ודרשו כמה דורות למעלה אם הוא יהודי – להשמד רח"ל.

ומה הסיבה לגזירות הללו, הרי אמרו חז"ל (שבת נה, א) אין מיתה בלא חטא ואין ייסורים בלא עוון, מרן הגרא"מ שד זצ"ל כבר דיבר פעם בענין השואה ואמר ששום דבר אינו במקרה, והכל בחשבון ובהשגחה מן השמים, בתקופה שלפני השואה לא היו הרבה בני תורה, ולא היה כמו בזמניו שנתרבו בני התורה עד כדי כך שמי שאינו בן תורה קשה לו לעשות שידוכים, ואילו אז היה להיפך, ומתוך שש עשרה מיליון יהודים לא היה אחוז גדול של בני תורה, ולא היו הרבה ישיבות, תנועת ההשכלה הפילה חללים רבים, והיו מסיתים ומדיחים להשקפות ודעות כפריניות.

כל הגזירות והצרות היו בהשגחה על כלל ישראל להעמידו על טהרתו, ומצינו עוד שאמרו חז"ל (ברכות ה, א) כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו בייסורים שנאמר והשם חפץ דכאו החלי, והיינו מי שהקב"ה חפץ בו ורוצה את טובתו, נותן לו הקב"ה ייסורים כדי להעמידו על טהרתו, שיחזור בתשובה ויהיה קדוש. ואמרו שם בגמרא "יכול אפילו לא קיבלם מאהבה תלמוד לומר אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף ייסורים לדעת", והיינו רק מי שמקבל את הייסורים באהבה כמו קרבן, ומבין שהייסורים הם לטובתו, אז הייסורים מרוממים אותו ומועילים לו, זהו בכל יחיד ויחיד, וכך היא ההנהגה גם עם כלל ישראל, שהקב"ה חפץ בהם, ונותן להם ייסורים כדי שיתרוממו ויהיו קדושים וטהורים.

עוד מצינו שכתוב (ישעיה נז, טו) "מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח", היינו שהקב"ה שוכן עם מי שהוא עניו, ובחובות הלבבות (שער הכניעה פ"ב) הביא שמות רבים לענווה, ומהם דכא ושפל רוח, וצריך ביאור מהו ענין "דכא"? ונראה כי דכא היינו מי שמדוכא בייסורים, שעל ידי הייסורים זוכה לענווה, וכפי שמצינו שמי שחי חיים טובים עלול להיכשל בגאוה, שנאמר (דברים ח) "פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך", כך גם להיפך ייסורים מביאים לידי ענווה, וזהו ענין דכא.

ואמרו בגמרא (סוטה ה, א) "ואת דכא ושפל רוח רב הונא ורב חסדא חד אמר איתי דכא וחד אמר אני את דכא", ופירש רש"י: איתי דכא - אני מגביהו עד ששוכן אצלי והיינו אשכון את דכא. אני את דכא - אני מרכין שכניתי אצלו, ע"כ. וצריך ביאור מה החילוק בזה. ונראה שהוא על דרך מה שנאמר בנח (בראשית ו, ט) "את האלוקים התהלך נח", ופירש רש"י שם שבאברהם לא נאמר כן אלא האלוקים אשר התהלכתי לפניו, משום שנח היה צריך סעד לתומכו, ואילו אברהם היה מתהלך בצדקו מאליהו, ועל דרך זה יש לפרש אני את דכא, היינו שעל ידי הסייעתא דשמיא מגיע לענווה, ולא מספיק לו הייסורים לבד אלא צריך גם סייעתא דשמיא, ואיתי דכא היינו שעל ידי הייסורים הוא עניו מאליהו אף בלא סעד לתומכו.

זקפן המקום

אנו רואים בתקופה הזאת שכלל ישראל נמצא ממש בסכנות, היו הרבה פיגועים רח"ל, ויחד עם זה יש הרבה ניסים גלויים של הצלה מהפיגועים, לא כל הניסים מפורסמים, ועל זה אנחנו מודים בתפילה "על נסיד שבכל יום עמנו", שיש ניסים נסתרים שלא יודעים מהם כמאמרם (נדה לא, א) שאין בעל הנס מכיר בנסו, ובחוץ לארץ גם כן במקומות שיש יהודים מעמידים שמירה, והיו אסונות ופיגועים, זהו סימן שיש בשמים איזה קטרוג על כלל ישראל, ודורשים מאיתנו להתחזק ולהתקדש יותר, כמו שאמרו "זקפן המקום", שכלל ישראל יהיו יותר זקופים.

ובמה צריכים להתקדש? הדבר הראשון הוא בעסק התורה, שעל זה אמרו (פאה א, א) ותלמוד תורה כנגד כולם, להתחזק מה שיותר בדבקות בתורה, הן בכמות הזמן, וגם באיכות הלימוד, להיות מרוכז ומרותק לתורה, וכן להתחזק בעבודה שבלב בתפילה וחיזוק האמונה.

יש הרבה דרגות באמונה, וכמו שהביא הרמ"א באו"ח סימן א' מדברי הרמב"ם במורה נבוכים "שיותי השם לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים" והאריך שם שצריך לזכור ולהרגיש כל הזמן שהקב"ה רואה את כל מעשיו, ולדעת שכל מה שנעשה איתו הוא בהשגחה, אם הוא בריא או שאינו בריא, אם יש לו כוח או שאין לו כוח, כל שמחה שיש לו ולהיפך, הכל בהשגחה מן השמים. תכלית הכל הוא להביא לחיזוק האמונה, שאין מקרה, והכל נקצב לאדם בהשגחה.

חז"ל אמרו (ביצה טז, א) כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים, ופירש רש"י "כל מה שעתיד להשתכר בשנה שיהא ניזון משם קצוב לו כך וכך ישתכר בשנה זו ויש לו להיזהר מלעשות יציאה מרובה שלא יוסיפו לו שכר למזונות אלא מה שפסקו לו", והיינו שכל צרכי הגשמיים קצובים לאדם, וצריך להיזהר במשך השנה שלא לבזבז יותר מדי, שמה יבזבז את כל מה שנקצב לו, ויחסר לו בסוף השנה.

ובענין זה מובא בגמרא (ב"ב י, א) מעשה שהיה בבני אחותו של רבי יוחנן בן זכאי, שרבי יוחנן ראה בחלומו שנגזר עליהם באותה שנה להפסיד שבע מאות דינרים, הלך רבי יוחנן והוציא מהם את הכסף לצדקה, עד שנשארו אצלם מתוך אותם השבע מאות רק שבעה עשר דינרים שלא נתנו לצדקה, ובאמת ערב יום כיפור הגיעו מבית הקיסר ותפסו מהם שבעה עשר דינרים, ואמר להם רבי יוחנן שאין להם מה לדאוג, ולא ייקחו מהם יותר מזה, מפני שכבר נתנו לצדקה את מה שהיו צריכים להפסיד עוד.

הצדקה היא משלושה דברים המעבירים את רוע הגזירה, תשובה תפילה וצדקה, והתשובה כוללת את כל הדברים הצריכים תיקון, תשובה על תורה, ועל עבודה שבלב זו תפילה, ועל דברים שבין אדם לחברו.

תפילה על הכלל

אנו מבקשים בתפילה "השיבנו אבינו לתורתך" בלשון רבים, על כלל ישראל, כל מי שזקוק לחיזוק בתורה, וכן "וקרבנו לעבודתך" על כל מי שזקוק לחיזוק בעבודה, "והחזירנו בתשובה שלמה לפניך", על כל מי שצריך לחזור בתשובה, לא רק בתורה ועבודה, אלא בכל תרי"ג מצוות, רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה, וכן המצוות מדברי הנביאים, ומצוות דרבנן שהן חמורות יותר כמו שביאר רבינו יונה בתחילת השער השלישי, על כל זה מבקשים שכלל ישראל יזכו לתשובה שלמה, וכן "סלח לנו" מבקשים בלשון רבים עבור כל כלל ישראל שיזכו לסליחה ומחילה.

ובאמת יש בזה עוד ענין, שהוא מדרגה גבוהה מאד, לבקש על כלל ישראל למען כבוד שמים, וכפי שמבקשים "עשה למען כבוד שמך", שכל תכלית הבריאה היא לכבוד שמים כדאיתא בסוף פרקי אבות, וכל הנהגת הקב"ה עם הברואים היא לכבוד שמים, עונשים מוסיפים כבוד שמים, לא בתור נקמה, אלא שזה מביא לתיקון המעשים, ושכר בודאי מוסיף כבוד שמים, כל הצלחה בתורה מוסיפה כבוד שמים, וגם על ידי שיהיה רפואה שלמה לרבי חיים שלמה בן צייטא לאה יהיה בזה כבוד שמים.

אלו הם דברים הצריכים חיזוק, בין אדם לחברו, תורה ועבודה, וחיזוק האמונה שהכל מן השמים, וכגון כשיש רוח, זוהי "רוח סערה עושה דבר", וכשיש גשם, זהו גם כן רצון השם, כל הבריאה כולה היא ברצון השם, וכתוב "חַק נָתַן וְלֹא יַעֲבֹר", היינו הדברים שיש להם מהלך קבוע כגון השמש והירח, וגם דברים שאינם קבועים, לראות ולהרגיש בכל מה שנעשה בבריאה את דבר השם, אם יש רוח סערה הרי היא "עושה דבר", וכן כל קשיים שיש לאדם הם מן השמים, וצריך לבקש רחמי שמים, גם תפילה שבלב היא תפילה, שהקב"ה יודע מחשבות.

עניינים אלו הם רק חלק מהדברים הצריכים חיזוק, בספרי המוסר כתוב עוד הרבה עניינים הצריכים חיזוק שחסר לאדם שלמות בהם, וכשלומדים ספרי מוסר רואים מיד המון דברים שצריך לתקן אותם, ואי אפשר להסיח דעת מחובתו בעולמו, כמו שכתב הנפש החיים (ד, לג) לענין עסק התורה שנאמר עליה "עץ חיים היא למחזיקים בה", שצריך האדם לדמות בנפשו כי אילו היה טובע בחל שוטף ורואה לפניו אילן חזק, ודאי היה מתאמץ להחזיק בו בכל כוחו כדי שלא לטבוע, כך גם התורה היא אילנה דחיי, וכל זמן שאדם מחזיק בתורה ועוסק בה בקביעות, אזי התורה מחזיקה אותו שלא יטבע, אבל אם יסיח דעתו רגע אחד מן התורה מיד עלול לטבוע, וכך גם צריך שלא להסיח דעת מחובת האדם בעולמו.

הקב"ה יעזור שתהיה סייעתא דשמיא לכל אחד ואחד מאיתנו וגם אני בכלל שנזכה להתחזק בכל מה שצריך חיזוק בסייעתא דשמיא!

וכיצד עושים תשובה? על ידי ביקורת עצמית, לבדוק את עצמו אם הוא מתנהג כראוי או לא, אמנם האדם משוחד ואינו יכול לדעת לבד, אבל יש ספרי מוסר, אורחות צדיקים, מסילת ישרים, חובות הלבבות, שערי תשובה, ועוד ספרי מוסר רבים, וצריך לבדוק את עצמו האם ההנהגה שלי מתאימה עם ספרי המוסר או שאינה מתאימה, והאם אני מקיים את כל מה שכתוב בהם, ומי שאינו מקיים צריך לחזור בתשובה ולתקן את מעשיו, זהו החיוב של תשובה, ורק בזה יש כוח להעביר את רוע הגזירה.

והנה בישיבה אצלנו יש גם כן קטרוג, שנחלה ראש הישיבה הגאון רבי חיים שלמה שליט"א ואינו יכול להשפיע כעת, חסרה לנו ההשפעה של תורה ושל יראת שמים, ומי אשם בזה? אנחנו, המושפעים! העצה היא רק תשובה, תפילה, וצדקה היינו גם כל עניינים שבין אדם לחברו, שלא תהיה פגיעה בשום אדם, ומי שפגע בחברו צריך לפייס אותו.

ולפעמים לא מספיק לבקש סליחה על מה שעשה שלא כהוגן, אלא צריך להודות על האמת בפני חברו, ולומר לו טעיתי, אתה הוא הצודק ולא אני, וכשיעשה כן זהו הפיוס הכי גדול שיכול להיות! וגם חברו בודאי יסלח לו כשיראה שהוא מודה על האמת, ואמנם זוהי דרגה גבוהה מאד להיות "מודה על האמת", ובפרקי אבות אמרו (ה, ז) שבעה דברים בחכם והשביעי שבהם הוא מודה על האמת, היינו שזהו הדבר הקשה מכולם, והוא גם הדרגה הגבוהה ביותר, להיות מודה על האמת, ולא להתבייש לומר טעיתי, ומי שהוא חכם מבין שאין מה להתבייש בזה.

זכות התורה

יש עובדא מהט"ז שישב ולמד עם התלמידים, ובאה אשה לבקש ממנו שיתפלל על בנה החולה שיבריא, ואמר לה הט"ז שאינו יכול להפסיק מלימודו, כמו שאמרו (שבת י, א) זמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד, אבל זכות התורה שהוא לומד עם התלמידים תהיה לרפואת החולה שיבריא, ובאמת כך הוה והילד הבריא מיד בזכות התורה.

אני זוכר עוד כשלמדתי בלומז'ה בפתח תקווה היה שם משפיע רוחני הצדיק רבי אליהו דושינצ'ר זצ"ל, שהיה תלמיד חכם גדול, והיה מהעשרה שקרא החפץ חיים להוציא את הדיבוק, והדיבוק אמר עליו שהוא "פה קדוש", וכשהיו באים אליו לבקש על חולים, היה אומר לבני הישיבה שילמדו לזכות החולה, כמו שעשה הט"ז, שהרי בין כך עוסקים בתורה, ומבקשים שזכות התורה תהיה לזכות החולה הזקוק לישועה.

כן אני אומר גם עכשיו, שאנו עוסקים בדברי תורה, שיהיו דברים אלו לזכות רבינו חיים שלמה בן צייטא לאה לרפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל, ולזכותם של כלל ישראל הזקוקים לישועה, הרי כל ישראל ערבים זה לזה, ממילא כולנו חייבים, מצד "ואהבת לרעך כמוך", לתת זכויות לכלל ישראל, וגם אלו הרחוקים מתורה, שרובם שוגגים, והם בבחינת תינוקות שנשבו, עלינו לתת להם זכויות, שהתורה תעמוד לזכותם.

מה הם הדברים המצויים שנכשלים בהם? לשון הרע הוא דבר שהרבה נכשלים בו, וכבר אמרו (ב"ב קסה, א) כולן באבק לשון הרע, החפץ חיים כתב חיבור גדול על הלכות לשון הרע וחיזוק שמירת הלשון, ומאוחר יותר כתב בספרו כבוד שמים כי חשב שישפיע יותר חיזוק בזה, יש יצר הרע חזק מאד ללשון הרע, והוא איסור חמור מאד, לכן גם השכר גדול מאד למי שנהנה מלשון הרע, ובספר שמירת הלשון (שער התבונה פט"ז) כתב שמי שנהנה מלשון הרע יש לו חוש מיוחד להרגיש מהו לשון הרע ולהיזהר מכך.

בימים אלו שאירעו כמה וכמה אסונות רח"ל, יש להתחזק במיוחד להיזהר מלשון הרע, אמנם כל דברים בטלים הם חמורים, אבל לכל הפחות להתחיל בזירות מלשון הרע, וגם מביטול תורה, שאמרו חז"ל כשם שתלמוד תורה כנגד כולם כך ביטול תורה כנגד כולם, ולהתחזק מה שיותר בדבקות בתורה.

ועוד דבר בענין בין אדם לחברו, שאדם אינו מוותר, ואינו רוצה לוותר, יש דברים שהם על פי דין, בדיני ממונות, יש שולחן ערוך ויש דיינים מומחים, אך לפעמים אדם קובע ומורה דין לעצמו, בפרט מצוי בענייני שכנים, שיש אנשים טובים מאד, וכשבאים לידי איזו נגיעה ביחסי שכנות, מיד נהפך לאדם אחר, וכבר אינו מה שהיה, מחמת נגיעה של ממונות, או נגיעה של כבוד שהוא איום ונורא, המסילת ישרים כבר כתב שהכבוד דוחק את האדם יותר מכל התאוות שבעולם, וצריכים לדעת שאם נהנים מכבוד, מפסידים הרבה עולם הבא, ולהיפך על ידי ייסורים של ביזיונות מרוויחים עולם הבא, וחוסכים ייסורי גיהנום.

אלו הם הדברים שצריכים חיזוק בהם, להיזהר מלשון הרע, ומביטול תורה, ולהתחזק באהבת הבריות בין אדם לחברו, שהנגיעות של כסף וכבוד לא ישחדו את האדם להתנהג שלא כהוגן.

מדברי רבינו שליט"א בימים האחרונים בעקבות ריבוי האסונות רח"ל